

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

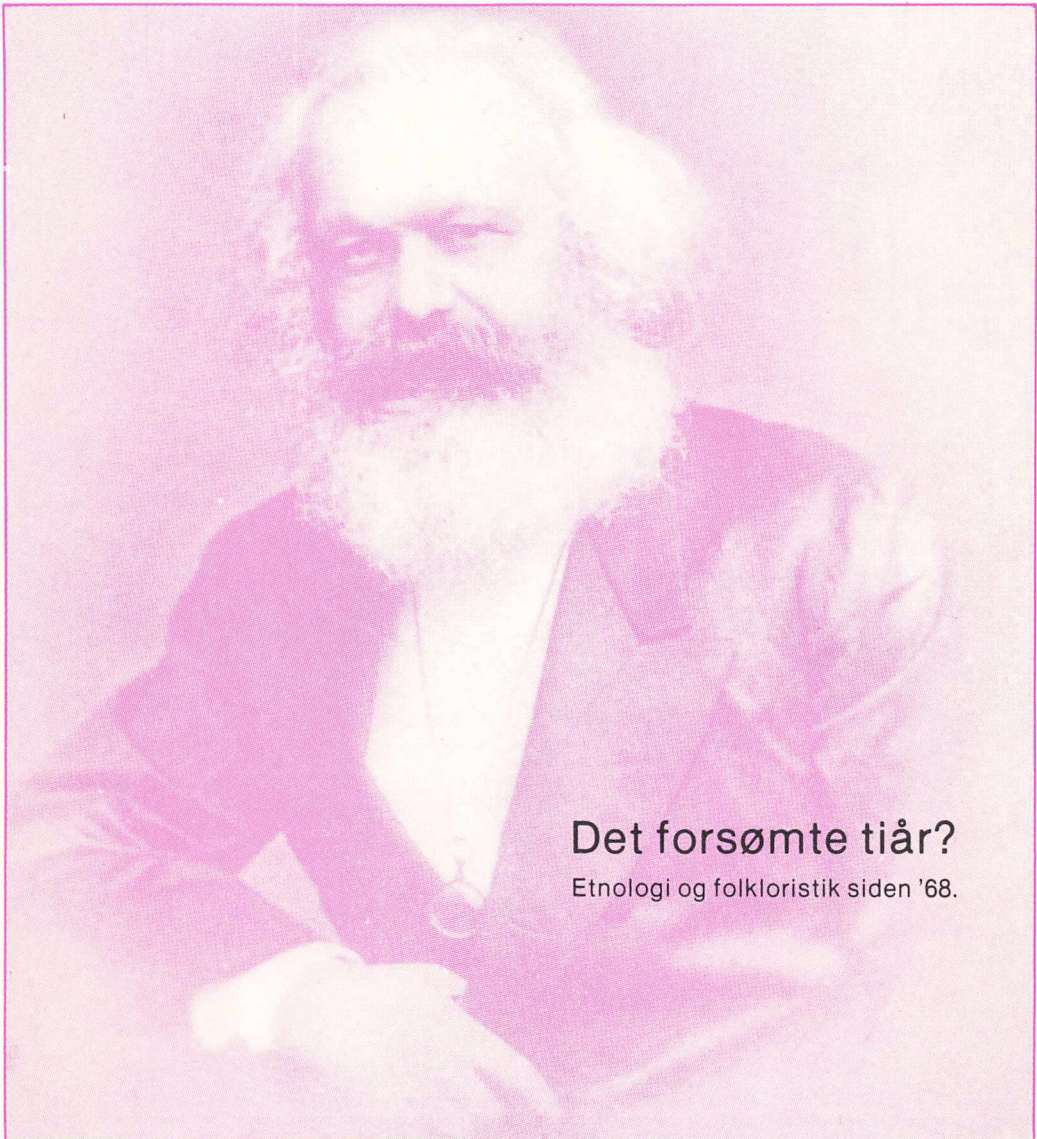
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**nord
nytt**

4

nordisk tidsskrift for folkelivsforskning

Det forsømte tiår?

Etnologi og folkloristik siden '68.

nord nytt

nordisk tidsskrift for folkelivsforskning

nr. 4 maj 1979

Det forsømte tiår?

Etnologi og folkloristik siden '68.

Kritik og perspektiver.

En række til fagenes teori og metodediskussion

red. Bj. K. Hansen

udgivet af NEFA-Norden

ISSN 0008-1345

Special-Trykkeriet Viborg a-s

Forord

Forfatterne til indlæggene i denne temaantologi tilhører alle den generation, der påbegyndte deres studier i etnologi og folkloristik i slutningen af '60erne og starten af halvfjerdserne. En del af bidragyderne er idag færdige kandidater, andre i færd med at afslutte deres studier. I forhold til studenteroprøret i '68 er vi derfor placeret i den såkaldte 'forsinkede generation', der består af alle dem, der via velfærdssamfundet og socialdemokratiske uddannelsesløfter blev sluset ind i maskineriet, og senere ud igen. Som arbejdsløse. Hvad angår emnet for dette Nord Nytt, så medfører tilhøret til den forsinkede generation at forudsætninger for og ideerne til studenteroprøret og dets udløbere skal tilegnes på en anden måde end det er tilfældet for dem, der engang stod i frontlinjen. Og vi mener stadigvæk tilegnelsen er vigtig, for nok er noget ændret siden '68, men ofte ikke ændret tilstrækkeligt. Kritik og perspektiv er stadigvæk vigtige nøgleord 10 år efter.

Vi vil i det følgende prøve at stille spørgsmålet: Hvad betød maj '68 for vores fag? Det vil foregå på flere planer og svarene vil enten få karakter af kritik og/eller perspektiver. Der vil blive sat spørgsmålstegn ved radikaliteten af de forandringer, etnologi og folkloristik undergik i begyndelsen af tiåret. Forfatterens svar på spørgsmålet kan ses som udtryk for de diskussioner, vi har kørt indbyrdes igennem flere år, men som ikke tidligere er kommet på tryk. Når vi ønsker at fejre tiåret for '68 med at publicere de følgende kritiske bidrag, så skyldes det, at vi gerne vil udbrede diskussionerne til en større kreds af fagfæller. At skrive en antologi om tendenser i og kritik af 10 års forskning tjener dermed et didaktisk formål. På trods af stramningen af uddannelserne, adgangsbegrænsning m.m. optager universiteterne stadig hvert år mange nye studenter. Det er vores erfaringer, at der ikke mindst blandt de nye hurtigt opstår et behov for orientering om fagets nyere historie. Det behov vil vi gerne forsøge at imødekomme med denne publikation. Vi har selv været længe om at samle trådene op, og ønsker hermed at give alle jer, der er på vej ind i en kritisk refleksion en hånds-rækning.

Men en hånds-rækning betyder primært en opfordring til selv at gå videre. Alt er ikke sagt med de følgende artikler. Mange synspunkter skal udbygges, det kritiske apparat skærpes og først og fremmest må diskussionen ikke standse ved de problematikker, vi har valgt ud. Det kritiske arbejde må udvides til alle sider af faget og kritikens mål er at opstille velovervejede alternativer. Vi har forsøgt at spejle det dobbelte sigte i de enkelte bidrag i antologien. Men vægningen af henholdsvis kritik og perspektiv er forskellig. Nogle forfattere fokuserer primært på kritikken, andre bevæger sig langt ud over den og opstiller ansatser til en kritisk etnologi og folkloristik.

Det skal understreges, at ikke alle tiårets etnologiske og folkloristiske arbejder bliver behandlet her.

Det kan forventes, at en del af synspunkterne i antologien vil vække en række indvendinger. Det risikerer man altid når kritikken bliver konkret. Det er vores håb, at indvendingerne vil blive anvendt i en frugtbar diskussion om fagets mål og midler. Kulturvidenskaben i Norden har ikke betjent sig synderligt af kritik eller selvkritik, men i løbet af tiåret på flere ledder lukket sig angstbetonet over for de udviklinger, der foregik rundt omkring i en række andre fag. Her kunne vi godt have lært en hel del af vores vesttyske fagfæller, der har anvendt kritikken til at åbne sig, og derved frugtbar gøre faget i en dialog med nabodisciplinerne. Flere af artikelforfatterne har beskæftiget sig en hel del med 'det vesttyske forår' og mener næppe det er helt forfæjlet at sige, at den kritiske fase som vesttysk Folkskunde befandt sig i i slutningen af tresserne endnu ikke er gennemlevet i Norden. At den kritiske fase er nødvendig for at komme videre, vil blive vist i det følgende.

Det forsømte tiår - betyder ikke først og fremmest forsømmelser i mængden af forskning. Forsømmelser handler måske mere om hvad man har undersøgt, og hvordan man har gjort det. Dermed også om forsømmelserne i fagenes anvendelighed i et større perspektiv.

Bjarne Kildegaard Hansen.

NORD NYTT er nordisk tidskrift for etnologi, folkevidenskaber og beslægtede fag-områder samt meddelelsesblad for forskningsinstitutioner, museer, arkiver o. a. NORD NYTT udkommer 4-10 gange om året med fast stof om etnologisk debat, anmeldelser, nyhedsstof. Desuden udvides indholdet jævnligt med artikler om bestemte temaer. Tidskriftet redigeres af et nordisk redaktionsudvalg. Dog bliver temastoffet redigeret af skiftende gæsteredaktører.

NORD NYTT har siden 1961 været udgivet af NEFA-Norden. NEFA (Nordisk Etnologisk Folkloristisk Arbejdsgruppe) er en nordisk organisation af studerende og yngre forskere inden for etnologi og folkloristik med lokalafdelinger på de enkelte universiteter.

Meddelelser, nyhedsstof og artikler af nordisk interesse modtages gerne. Skriv efter manu-skriftvejledning.

Abonnementet er løbende og der betales kun for de modtagne numre. Prisen bliver udregnet efter sidetallet. Således vil et nummer på f.eks. 100 sider i formatet 16,7x23,7 cm koste 30 Dkr. inklusiv porto og andre omkostninger.

Lokalredaktører:

Finland:

Haijki Nylund
Hagatornsvägen 14 C 39
SF - 00 160 Helsinki 16
tlf. (90) 573 434

Tuula Pessa
Martilankatu 30
SF - 40 600 Jyväskylä 60

Sverige:

Christian Richette
Hökens Gata 12 C
S - 11 646 Stockholm
tlf. (08) 44 76 41

Lars Brink,
Dr. Liboriusgt. 10 A,
S - 41 323 Göteborg
(031) 82 75 26

Norge:

Eldbjørg Fossgard
Breistolen 35
N - 500 Bergen
tlf. (05) 25 99 84

Even Gauksstad,
Gyldenløvesgt. 39,
N - Oslo 2

Ingelise Selstrup,
Scharlingsvej 10,
DK - 2500 Valby
(01) 46 54 90

Abonnement:
Museumstjenesten
Lysgård
DK-8800 Viborg
tlf. (06) 66 76 66

Redaktion og produktion:

Jørgen Burchardt
Allan Schmitter
Nord Nytt,
c/o Nationalmuseet
Ørholm Stationsvej 5
DK-2800 Lyngby
tlf. (02) 88 05 08

Økonomi:

Joan Jensen
Lombardigade 17
DK-2300 København S
(01) 55 28 41
 giro: 9344020

ISBN 87 - 87824 - 01 - 9

Indledning:

1968 -

Diskussionerne blusser op, kritikken tager form

af Bjarne Kildegaard Hansen

Hvilken baggrund havde studenteroprøret internationalt? Hvilken baggrund havde det i etnologien? Artiklen forsøger at besvare disse spørgsmål, samtidig med at den kritisk påviser, studenteroprøret og nyorienteringernes mangelfulde radikalitet i faget. Forskerrolle, helheds-syn, og meget andet er væsentlige kritikpunkter på etnologien efter '68.

Efterkrigstiden i de vestlige lande medførte for de fleste videnskabers vedkommende en række forskellige ændringer både i indhold og form.

I løbet af den såkaldte koldkrigsperiode erkender flere og flere at forholdet mellem en for samfundet brugbar videnskab og videnskabsinterne målsætninger af overordnet art er et uhyre problemfyldt mellemværende. At samfundet ikke blot er en neutral instans, er en erkendelse på vejen mod politisering af det videnskabelige arbejde. Hvem gavner forskningsresultaterne og på hvilken måde?

For en række af socialvidenskabernes vedkommende havde tiden efter 2. verdenskrig været en stadig tilpasningsproces i forhold til løsningen af de problemer, som de kapitalistiske økonomiers genopbygning og ekspansion havde skabt. Intensivering af arbejdsforhold inden for praktisk taget alle erhverv, fritidens større og større funktion af gennemorganiseret konsumområde er på de hjemlige planer udtryk for resultaterne af kapitaludviklingens retning. Bureaukratiseringen i såvel den private som den offentlige sektor, der vokser eksplosivt, den fornyede

imperialisme 'indover' 1), der udgøres af udbytningen af stadig flere behov i hjemlandene - alle disse træk udgør tendenser, som stadig flere stiller sig skeptiske og kritiske over for. At det velfærd, der så ofte påberåbes i perioden, - og som i sin natur blot betyder et hidtil ukendt opbud af masseproduktionens varer, - også har sine klare bagsider og tydelige ofre, bliver i løbet af 60'erne stadig tydeligere erkendt af forskellige grupper i befolkningen.

Afhængigt af de enkelte landes specifikke kapitalisme, og dens forudsætning, slår udviklingen igennem med forskellig kraft og udformning. Modbevægelser i befolkningen i form af vilde strejker, generationskløfter, protestbevægelser fra anti-imperialismegrupper til ungdomsoprørere, drop-outs osv.osv. markerer de skærpede modsætnings konkrete tilsynskomst. Maj '68 står som et særligt tidspunkt i den internationale studenterbevægelses historie. Tressernes slutning markerede et opbrud med års traditioner, autoritære undervisningsformer og studienormer. Studenteroprøret var kommet i gang, diskussionerne blusset op og kritikken på vej til at tage form. På tærsklen til 70'erne og endnu mens de glade tressere ikke helt er tonet ud, opleves det varme forår.

Kritik af det borgerlige universitet.

Kampen gjaldt i første omgang universiteternes borgerlige og samfundsbevarende karakter, således som den kom til udtryk i professorvælde, stivnede fagtraditioner, individualisme, forestillinger om upartiskhed og værdineutralitet m.v. Heroverfor stillede man efterhånden krav om aktuelt engagement og relevans, tværfagligt samarbejde og kritisk/politisk intention. Fra en i starten moralsk kritik af samfundets dårlighed og fagenes ditto udviklede studenteroprørerne en stigende erkendelse af, at de videnskabelige studier nødvendigvis måtte finde sted på et kritisk politøkonomisk grundlag. Man orienterede sig efterhånden i retning af de klassiske marxister og deres arvtagere i 20'erne og 30'ernes Europa. Hermed videreførtes traditioner fra den socialistiske kamp.

Men forestillingerne om politisering og tværfaglighed stødte på vanskelige problemer i universitetsregier, hvor fagopsplitningen altfor længe havde hersket. Hertil kom de problemer som den fortsatte kamp stødte på, når det gjaldt fortsat solidaritet og opbakning i det daglige. Med udgangspunkt i en kritik, der fra starten var vagt formuleret, og som først efterhånden gennem teoretiske studier og politisk praksis kunne få fastere konturer stod studenterbevægelsen ikke altid lige stærkt over for de indgreb, som staten i løbet af 70'erne iværksatte.

Studenteroprøret og etnologien.

68 tegnede sig med forskellig intensitet og radikalitet inden for folkelivsforskningen. Forskellen mellem de nordiske institutter var mindre end forskellen mellem syd og nord: mellem Skandinavien og Vesttyskland. Det vesttyske oprør var langt mere grundigt og omfattende, især omkring Tübingerskolen, hvor spørgsmålet om Volkskundes anvendelighed under fascismen for alvor blev den problemstilling, der udfoldede en generel videnskabs- og ideologikritik af fagets indhold, teori og metoder 2). Endelig var det vesttyske samfund og dets kultur på flere punkter afgørende forskelligt fra det, de nordiske etnologer levede og arbejdede i. 3)

Det kan være nærliggende at forklare studenteroprørets manglende radikalitet for ihvertfald Danmarks vedkommende ud fra fagets unge alder som universitetsdisciplin. Evt. også for Norges vedkommende. Imidlertid var det svenskerne, der fagligt set fører an, og her er etnologien som universitetsfag af ældre dato. Der

er derfor flere grunde til at formode, at de årsager, der kan forklare den manglende radikaliserings af faget, næppe så meget ligger i faget som universitetsdisciplin, som i selve folkelivsforskningens kerne. En sådan formodning bestyrkes yderligere af den tyske fagkritik, hvor f.eks. Emmerich omhyggeligt har påvist, hvor vanskelig erfarbar og tilgængelig for erkendelsen fagets ideologiske hovedteser og grundprincipper var og er for en række af fagets udøvere, - på trods af den nedtur, der fulgte efter 45. 4)

Den vending, som teoretisk indlån og inspiration fra antropologi, socialpsykologi og sociologi i forbindelse med studenteroprøret i etnologien udtrykker, kan på sin vis tolkes som kravet om tværfaglighed. Anvendelsen af sociologiske begreber socialantropologiske metoder og teknikker fungerede delvis som en kritik af faget og gav da også udslag i en vis polemik med mere traditionelle fagudøvere. Men som jeg senere vil vise lå der ikke i disse indlån fra nabofagene først og fremmest et ønske om tværfaglighed, men snarere et forsøg på at gøre etnologien som videnskab autonom.

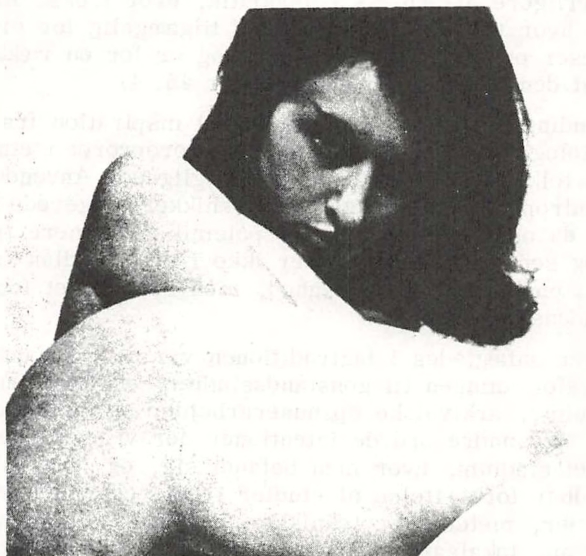
Hvad der anfægtedes i fagtraditionen var de synspunkter, der ville reducere folkelivsforskningen til genstandsstudier, ensidige undersøgelser af førindustriell bondekultur, arkivalske opsnuserarbejder og strukturfunktionalistiske øjeblikksbilleder. Med andre ord de intentioner der ville stifte faget, og undgå udvikling ud over det stadium, hvor man befandt sig, og som blot ville se udvikling som en umiddelbar fortsættelse af studier i det vedtagne genstandsområde med hævdede teorier, metoder og teknikker. Heroverfor sættes studier af kulturelle forhold her og nu, lokalsamfund og punktundersøgelser med feltarbejde og interviews som bærende metoder, procesanalyser, undersøgelser ud fra aktuelle problemstillinger m.v. Hermed skabtes "new trends" i skandinavisk etnologi, og det var disse der kom til at præge tiåret. 5)

Tværfaglighed eller nødvendig udvidelse af et stivnet fag?

Orienteringen mod en række nabofag aktualiserer som førnævnt det spørgsmål, hvorvidt der var tale om en intenderet tværfaglighed? Her kan det indledningsvist konstateres, at de nyorienteringer, der i perioden fandt sted inden for nabofag, etnologerne lånte hos, kun i meget sparsom grad kom til at præge etnologien. Det er generelt således at de etnologiske ungdomsoprørere knap nok ænsede den kritik, der samtidig voksede frem i nabofagene. Antropologien var i løbet af tresserne og begyndelsen af halvfjerdserne inde i en kraftig radikaliserings, hvilket ikke mindst skyldtes optrapningen af de imperialistiske aggressioner. De primitive samfund, som havde været de egentlige studieobjekter indtil da, blev efterhånden erkendt som den vesterlandske imperialismes genstand, og hvad der tidligere blot havde været et spørgsmål om teknologisk tilbageblevethed og primitivitet kunne nu i flere tilfælde anskues som resultater af beslutninger, der snarere fandt sted i antropologers hjemland end ude hos de primitive. 6) Med andre ord teorierne om den ulige udvikling, om metropol og satellit, om imperialismen var mere anvendelige for en erkendelse af tingenes tilstand end de hidtil dominerende teorier om slægtskab og indgiftning. Da ydermere det erfarede, at USA's krigsførelse i Indokina bl.a. foregik ved hjælp af udbombningsplaner, konstrueret efter neutrale studier af husbygningstyper, og bomber sammenbrygget på grundlag af etnografiske beskrivelser af byggematerialer lokalt, ja så kan det næppe undre, at basis for neutraliteten i den etnografiske virksomhed var forrykket et godt stykke. I den selvkritiske refleksionsproces, der herefter kom til at foregå blandt etnograferne, indtog den videnskabsteoretiske diskussion en væsentlig plads, og kom til udtryk også i den første tidlige og gennemgribende anfægtelse af den subjektive, generative antropologi. 7)

Inden for sociologien havde den kritiske teori gennem flere år leveret en faglig

Der skal ikke
mangle noget i
NORD-NYTT

heller ikke debat!

Den seksuelle 'frigørelse' var et karakteristisk træk ved ungdomsoprør, studenteroprør osv. Seksuel frihed, de første kollektiver med mere var ikke stof, der fandt vej til tidsskriftet Nord Nytt's spalter. Kun yderst inddirekte, i form af skoledrengelumor blev den nye frimodighed lanceret. Hvor var kvinderne henne i 'det etnologiske studenteroprør? "Der skal ikke mangle noget i Nord Nytt - heller ikke debat!" Faktisk var der lige så lidt debat i tidsskriftet, som man kan forvente pigen her lagde op til. Nord Nytt 1968/3.

selvkritik. Den kvantificerende tendens var flere gange berørt, men heller ikke den subjektivistiske nyere tendens var uden problemer. Inden for socialpsykologien foregik både i Tyskland og i USA væsentlige opgør. For USA's vedkommende ikke mindst i forbindelse med den kritiske familjeforskning og antipsykiatrien. 8) De nævnte modtræk inden for nabofagene markerede alle en stigende kritisk videnskabelighed, som stort set intet modsvar fandt i folkelivsforskningen. Her holdt man stædigt fast på det, man netop havde lært og havde travlt med at bruge. De kritiske bestræbelser var ikke synkrone, og de hjemlige skandinaviske forhold gav i langt mindre grad etnologerne lejlighed til at formulere en videnskabs og samfundskritik, der gennemgribende kunne gøre op med den borgerlige kulturarv.

Af disse grunde kom 60'ernes nytænkning på flere måder til at ligge på linje med de mere traditionelle bestræbelser. Man kan hævde, at fornyelsen bl.a. kom i stand via en vis bred tilslutning til erkendelsen af den traditionelle 'teoriløshed'. Når ungdomsoprørerne stadigvæk definerede sig som kulturvidenskabelige 9), og

tilmed påberåbte sig ideen om kulturvariationer i dens neutrale udformning, så holdt de sig til dels inden for 'ret og rimelighed' 10). 'Kulturvariationsideen' svarede på sin vis godt overens med den gamle typologiideologi, blot omhandlede typologi nu ikke blot materielle forekomster, men hele sociale former, f.eks. lokalsamfund. Etnologiens genstandsområde kunne ufarligt udvides på grund af fagets skæbnekarakter: fikseringen på de før-industrielle objektivationer måtte gå i graven med disses objekter selv. Tanken om at undersøge hvad der tidsmæssigt fulgte efter bondesamfundet - nutidsetnologien - var derfor principielt ingen radikal tankegang. Når overskridelsen af genstandsområdet primært var kronologisk forårsaget, og ikke begrundet i en videnskabelig intention om at nedbryde faggrænser, så var udvidelsen ikke-radikal. Peter Worsley havde da allerede holdt gravtalen over de primitive samfund, og dermed over den traditionelle antropologi. 11) Vores vesttyske Volkkundekollegers havde ligeledes gennem flere år lagt op til det endelige farvel med traditionen.

Den nytænkning, studenteroprøret repræsenterede i nordisk etnologi, var derfor på flere måder nødvendig og ønskværdig også i mere traditionelle kredse. I løbet af 70'erne blev den også de fleste steder ompændt af den traditionelle folkelivs-ideologi, ligesom den integreredes i universitetsundervisningen, fordi den ikke repræsenterede nogen egentlig opposition i det lange løb, og derfor heller ikke grundlæggende anfægtede mål og midler, som man kendte til.

En vis kritik var der dog tale om, men den begrænsede sig til de mest iøjnespringende misforhold i faget, og de mest umiddelbart tydelige knirkerier i et modsætningsfyldt samfund. Men grundlæggende kritiserede den hverken fag eller samfund, udover visse misforhold og misforståelser, den samtidig mente sig i stand til at løse op for.

Opdagede de Sverige?

I denne retrospektive fremstilling af et tiårs ideologier i folkelivsforskningen udgør artiklen "At opdage Sverige" et væsentligt kildemateriale til forskningens selvforståelse, og dermed til fagets egen bevidsthedshistorie. Artiklen angiver i vid udstrækning de forestillinger og ideer, der kendetegnede 'den nye fløj'.

"At opdage Sverige" er en titel, der umiddelbart korresponderer til en af 'den nye fløjs' inspirationskilder, nemlig den amerikanske nypositivist George Homans til svensk oversatte "Att upptäcka verkligheten" 12). Troen på empiriens autoritet, kendsgerningernes, faktas determinans er udgangspunkt og mål. Som i periodens amerikanske 'everydaylife-studies', der nok kan konstatere, at nettet er stramt gevaldigt omkring individets handlefrihed og suveræniteten i de moderne samfund, men som i deres ideologiske konsekvens altid ender med at betone, hvor mange indviklede rollespil og tankevækkende adfærdsmønstre så ekstremt blokerede 'dagligdags' sammenhænge som eksempelvis sindssygehospitalet opviser, 13) således taler artiklens forfattere om nutidens Sverige med dets rigdom af kulturel variation.

Konkret hvordan det i stigende grad konformiserede, standardiserede svenske samfund for den nysgerrige forskerbevidsthed opviser en utrolig mangfoldighed af undersøgelsesværdige kulturelle forhold lige fra soldaterkaserner, forstads-slummets højrentebyggeri til bymiljøets afkvalificerede fjendskhed. Ser man godt efter bagved det efterhånden ensartede ydre miljø, vil man opdage en bemærkelsesværdig varians i livsmønstre. Med en samfundsforståelse, der udgår fra overfladens tingsliggjorte fænomener (fjernsynet, reklamen, supermarkedsmiljøet osv), og som ikke søger bagom og prøver at forstå det umiddelbare som 'stivnede' produkter af en økonomisk og politisk udvikling, bliver artiklens ideologiske kon-

sekvenser en betoning af valg og vilje. Næsten som supermarkedets udbud af 38 slags tandpasta af nogen fortolkes som den moderne forbrugers store frihed, således forstås den kulturelle variation som udtryk for valg handlinger. Den samfundsmæssige tvang, senkapitalismens klaustrofobi livsmæssigt set, erkendes ikke som objektivt produceret, men som subjektivt resultat af individuelle (evt. individgrupper f.eks. i lokale sammenhænge) målrettede valg handlinger. Med begge ben solidt plantet i amerikansk inspirerede psykologiske modeller og teorier erobrer 'den nye fløj' højkonjunktursamfundet med dets gode og dårlige sider, rollespil og rollekonflikter. Alt er spændende og interessant: kolonihaver, savværksarbejdere, fiskersamfund, storby. Alt hvad etnologer ikke tidligere havde undersøgt, lå nu åbent og frit for. 14)

De undersøgte valg og vilje - etnologens frihed.

Som de mennesker der skulle undersøges for deres valg og viljer, forstod også etnologen sig selv og sine forudsætninger som baseret på valg og vilje. Med intentionerne om at modvirke etnocentrisme bandt man forståelsen af sig selv til forestillingen om, at det var muligt at rense sig fra sine kulturelle 'infektioner' i det traditionelle universitets- og mellemlagsmiljø. Med feltarbejdet, participant observation, som bærende metode var det umiddelbart tænkeligt, at man kunne drage i felten og i egenskab af en af det fremmede miljøes egne på stedet opstille væsentlighedskriterier. Mødet med de indfødte kunne, og skulle, foregå helt uden fordomme, forhåndsstillingen fra forskerens side. Med sit rørlige søgelys og sin marsmenneskeholdning (betegnelsen er Arne Martin Klausens) satte man ingen forhåndsskepsis op over for sanseapparaternes og forståelseskategoriernes objektivitet. 15) Når man havde slettet sine egne klasse mæssige forudsætninger fra opdragelse i hjem, skole og universitet og blot holdt øjne og øre åbne hvor man kom hen, så fandtes der en frihed til umiddelbart at forstå andre. Det, der kunne have udviklet værdifrihedsdebatten i etnologisk forskningspraxis, blev i stedet til et ideal om tolerance og kulturrelativisme. Hvor smukt dette ideal dog lød, og hvilken umiddelbart sympati, det kunne udløse, var det dog på flere ledder en tvivlsom faktor. Hvordan begrebet tolerance var blevet udhylet og omformet i det borgerlige samfund, og hvilken falsk varebetegnelse det udgjorde var et problem Herbert Marcuse havde taget op. I sin kritik af den repressive tolerance bl.a. blev han en af studenteroprørets mest markante profeter, hvis skrifter således må have undvejet det rørlige søgelys' lyskegle. 16)

Etnologen som postbud.

De modsætninger, der prægede 60'ernes samfund, og som etnologerne stødte på i deres arbejde, blev ikke forstået som udtryk for fundamentale konflikter, men som empiriske uoverensstemmelser mellem folk. Ganske vist kunne rollekonflikter og etnocentrisme være dybt rodfæstet gennem mange år, men at de var resultater af strukturelle konflikter, der hang sammen med samfundskarakteren, var et udgangspunkt der stemte dårligt overens med tabula-rasa-intentionen. Den samfundsformation, man begav sig ud for at undersøge empirisk, var i ringe grad forhåndsanalyseret, og hverken anvendelsen af den barthske transaktionsmodel eller socialpsykologiens begreber lagde op til et historisk perspektiv, der i egentlig grad kunne befordre en samfundsanalyse som basis for det videnskabelige arbejde. Derimod lagde disse begreber op til en umiddelbarhed, der blot forankrede de valgte undersøgelsesobjekter i en situation.

Med kulturrelativismen som ideal blev modsætninger fortolket som forskelle i meninger og vurderinger, i værdier. Når ydermere alle værdier blev forstået som i sig selv rationelle, så blev den ene værdi forsåvidt ligeså god som den

anden. Den eneste form for vurdering, som fra begyndelsen blot ikke var lige god, var forskerens. Han skulle nok vogte sig for at bringe sine egne synspunkter ind i analysen. For dermed ville han være etnocentrisk! Den synsmåde, der således efterhånden blev etableret, kendetegnedes ved, at forskeren i det omfang han undgik at tage egentlig stilling til egne normer og vurderinger, i lige så udpræget grad legitimerede, at han ikke tog stilling til de andres. Rent praktisk foregik det ved at forskerens egne subjektive vurderinger helt enkelt udskiftedes af de undersøgte. Derved blev dog ikke udsagnet mindre subjektivt, kun i den forstand at metoden og den videnskabelige tekniks regler blev overholdt. 17) Metodetikseringen som videnskabeligt mål havde herved bestemt hvad objektiviteten gik ud på. 18)

Som den der så at sige 'stod uden for' men alligevel var i stand til at forstå hvad der rørte sig 'inden for' f.eks. i lokalsamfundet, blev etnologens selvopfattelse af sin funktion rollen som postbud. Det, der var skyld i at folk misforstod hinanden, at nogen tog beslutninger hen over hovedet på andre, at værdierne adskilte grupper af individer, var at de ikke kendte nok til hinandens værdisæt. Informationsaspektet blev derfor væsentligt i sin umiddelbarhed. 19) Hvis etnologiske lokalundersøgelser blev foretaget med tilstrækkelig grundighed og succes ville forståelseskløfterne mellem de uforsonlige, snart blive fyldt op. Problemer af helt bestemt art (økonomiske og politiske i bred betydning) antog form af kommunikationsbrister, og her ville det etnologiske postbud øve sin mission. 20) I løsningen af de senkapitalistiske klasseuforsonligheder i deres mangfoldige fremtrædelser tilbød etnologen sine ideologiske løsninger. Med et karakteristisk samtidigt udtryk fra den nye vesttyske fløj, nemlig fra Herman Bausinger, kan man sige, at denne praksis opererede med transsociale identifikationsmuligheder, der i mangt og meget forudsatte et harmonisk, dvs. modsætningsfrit, socialt hele. 21)

Fandt de sig selv?

I det ovenstående er forskellige sider af den 'sambällsinriktade etnologi's selvforståelse ridset op. I det følgende skal den faglige profil diskuteres ud fra en mere strikt universitetsmæssig vinkel. Der vil heri også blive gjort rede for aspekter af den internordiske aktivitet.

Tager man bestik af studenteroprørets effekt på fagets unge ved at gennemlæse tidsskriftet Nord Nytt i disse år, kan man ikke undgå at forbavses. Der findes nemlig stort set ingen verden uden for Norden, med en enkelt undtagelse. Det gælder et østtysk bogforlags reklamer om etnologiske bøger fra et socialistisk land.

Er således Europa i øvrigt fraværende, så foregår der i disse år en livlig og særdeles frugtbar skandinavisk udveksling af tanker, ideer og bekendtskaber. Feltseminarerne arrangeret af NEFA er blevet institutioner, og Nord Nytt udkommer som tidsskrift for studenter og yngre forskere, der hermed har fået en publiceringskanal uden for rækken af traditionsbundne fagblade. Det er således næppe heller urigtigt at påstå, at etnologiens profil ikke mindst tegnes af initiativrige studenter. 22)

På et par af institutterne foregår professorskifter 23). For Danmarks vedkommende indeholder den til denne lejlighed udformede tiltrædelsestale på udmærket vis en karakteristik af den usikkerhed og dermed også den grøde, som tiårets start kendetegnes af. Blandingen af afsøgning af faglig fortid og forsøg på at formulere nogle fremtidige holdepunkter er baseret i den nutidige situations tilsyneladende virvar. Stoklund's "Europæisk etnologi mellem Scylla og Charybdis" spejder ikke entydigt de kyster, vi skal nå, men opfordrer til planlægning af kursen mens vi endnu er ude at svømme. Studenteroprørets sætten faggrænserne

i tvivl, og den praktiske overskridelse af hævdbundne fagopsplittings, udløser ingen visioner om tværfaglighed her. Indre og ydre fjender, henholdsvis pøtseforskerne og socialvidenskaberne, er de farlige magter, etnologer må navigere uden om, hvis vi skal nå helskindet i land. Trængtheden ved at være et lille fag udløser autonomibestræbelser. I nævnte artikel dog ikke med samme defensive præg, som man finder hos den nye fløj. I artiklen om "At opdage Sverige" hed det f.eks. temmelig nedladende i afgrænsningen over for socialantropologien, fra hvem en god del metoder var hjemlånt til eget brug: "... den fortrolighed med svensk kultur - og socialhistorie, som folkelivsforskeren sidder inde med (turde) være en afgørende fordel ved studiet af forandringer i levevis. Manglen på en sådan viden turde gøre socialantropologerne ringere egnede til studiet af deres kultur."

Med sådanne formuleringer godtgøres en fagpatriotisme, som virker bemærkelsesværdigt for den, der blot kender lidt til de bestræbelser, der samtidigt udfoldedes for at bryde det borgerlige universitets rigide fagmure ned. Citatet er ikke enestående, men repræsenterer en generel holdning, der går ud på at man

Dansk profil på verdensmarkedet...
Hobson-tøj... stil og international elegance.
Hobson - samme succes hjemme som ude...

Hobson
OF COPENHAGEN

H. BREGENHØJ A/S - KØBENHAVN

Begivenhederne på de store universiteter ude i verden satte sig ikke igennem i studenter- og yngre forsker-tidsskriftet Nord Nytt. Frakkefirmaet Hobson, som mest er kendt for at levere overfrakker til alverdens overklasser, reklamerede med sin danske profil på verdensmarkedet. Hjemme i Norden holdt etnologerne en tilsvarende lav, næsten udtryksløs profil.
Fra Nord Nytt 1967/3

vil finde sig selv, og dermed påberåbelsen af: vi er en kulturvidenskab!

Hvor irrelevant denne betragtning sådan set er i forhold til det, der på samme tid foregår i nabofagene, er i dag temmelig klart. Den distancering, der ligger i synet, og som konkret fremtrådte som afstandtagen fra sociologiens kvantificerende tendens, historievidenskabens overbetoning af rigshistoriske sammenhænge, socialantropologiens historieløshed, - denne kritik modsvares for så vidt af progressive kræfter inden for selvsamme discipliner. Fagkritikken og politiseringen af historie, sociologi og antropologi anfægter de samme tendenser inde fra og formulerer kritiske perspektiver, der irrationaliserer etnologernes syn. Inddrager man tillige de vesttyske bestræbelser inden for faget, så ser man hvordan etnologiens faglige målsætning ikke nødvendigvis behøver at udarte til en defensiv form for selvhævdelse, men faktisk ud fra en større videnskabelig vurdering af forskningsfeltet, udmærket kan holdes intakt. Vesttyskernes bestræbelser gik på at definere Volkskunde som en selvstændig og integreret del af det socialvidenskabelige felt, hvor man havde specielle opgaver at løse. I denne tilknytning findes ikke nedgørende og distancerende holdninger over for de andre fag, men derimod en utrolig væsentlig åbenhed, der lukker op for inspiration og konstruktivt arbejde. 24)

Forklaringerne bag ved ovennævnte eksempler kan hentes i den ekspansion, som snart taget alle fag i universitetsverdenen fremviste kvantitativt og kvalitativt. Denne ekspansion var ikke blot ungdomsoprørets opfindelse, men var derimod betinget af ændrede krav, og dermed en delvis irrationalisering af faginddelingen.

De farer, som den udvikling medførte for faget, blev ofte modargumenteret under henvisning til fagets tradition. Folkelivsforskningen som voksede af indsamlingsvirksomhed og museumsopbygning ønskede dermed at legitimere sin fortsatte eksistens ud fra denne slags praktisk anvendelse. Den førnævnte betoning af informationsaspektet lå således i direkte forlængelse af ældre museale intentioner. Som vi tidligere kunne bruges til at indsamle overleveringer af det forsvundne og det forsvindende, således var der også i det moderne samfund, hvor tingene forsvandt og forandrede sig endnu hurtigere, brug for etnologer. Dermed lagde man kraftigt op til en kulturpolitisk berettigelse af faget i velfærdssamfundet. Men hvem der i virkeligheden skulle nyde godt af denne kulturformidling, og navnlig hvorfor, ud over den førnævnte abstrakte toleranceideologi, ja sådanne spørgsmål stillede ikke i deres enkelthed og konkretthed. Den praktiske begrundelse handlede i sine mere aktive former også om etnologiske samtidsundersøgelser, der med deres historiske perspektiv f.eks. kunne anvendes af beslutningstagerne i den regionale planlægning. 25)

Helhedsbetragtningen ²⁶⁾ - eller når skyklapperne gives navn af vidvinkel.

At tage umiddelbart udgangspunkt i individet, at formidle forståelsen for andre og deres værdier var vigtige kendetegn for den nye fløjs forskningsprogram. Et andet kendetegn lå i hævdelser af det holistiske synspunkt. Hvor andre videnskaber (bemærk her igen afgrænsningen mod andre!) mere eller mindre bevidst tillod sig på forhånd at udvælge dele af empiriens helhed, så gjaldt det for etnologen i felten, at den mangfoldighed af indtryk, der mødte ham, blot kunne forstås i sin helhed, og at enkeltprodukter af kulturen først blev begribelige, når de sættes i forhold til den samlede kulturelle kontekst.

Holisme-tanken var væsentlig, og er det stadigvæk som forskningsmål. Men helheden som målsætning er dog vanskelig håndterbar, og problemet bliver således teoretisk at skitsere, hvad der hører med til denne helhed. Helheden som summen af empiriens enkeltdele er ingen videnskabelig størrelse, og helhedsforståelsen risikerer dermed at blive tilslørende. Når feltarbejdet anses som den

bærende metode, ja da begrænses helheden netop til det umiddelbart iagttagelige eller konstaterbare. Den kritik, der hermed kan rettes mod den nye fløjs forestillinger om holisme, handler således om at selve deres metodiske begrebsapparat spærrer dem ude fra en større forståelse, nemlig af den samfundsmæssige helhed. De undersøgte lokaliteter, hvor feltarbejdet finder sted, fattes ikke ud fra de større sammenhænge. Klassestruktur, kapitaludvikling og produktivkraftniveau er ikke sammenhænge, man i positivistisk forstand kan gå ud at skue med det blotte øje, således heller ikke med det rørlige søkarijus. Feltarbejdet er ikke umiddelbart anvendeligt til at undersøge sådanne sammenhænge, men at metoden ikke blotlægger dem, betyder jo omvendt heller ikke at de er uden betydning! For en række af de lokalsamfundsstudier, der er foretaget i perioden, mangler derfor denne dimension. Når f.eks. Löfgrens studie af socialisationen i et fiskersamfund betoner lokalitetens udvikling ud fra sådanne subjektive forhold som 'individet der havde lyst til søen' contra 'individer der havde lyst til noget andet', så undlades det helt enkelt at anskue samfundet som resultat af helt andre, og andetsteds lokaliserede, beslutningsprocesser og mekanismer. 27) Arbejdskraftens afkastningsformåen, industrielle reservearmeer under højkonjunktur, ændring af kvalifikationsstrukturer m.v. sådanne fænomener observeres kun middelbart og formidlet på lokalplanet. De bevidsthedsformer, feltarbejdet kan blotlægge, skal derfor snarere ses som den måde, hvorpå folk bliver sig en udvikling bevidst - og altså i fordrejet form - end som lokalitetens udvikling som resultat af individuelle beslutninger, vurderinger. Den holismeforståelse, der opstilles som ideal, er derfor blokeret i mange tilfælde, fordi den videnskabelige metode ikke tillader forskeren at skue ud over lokalsamfundets begrænsede erfaringshorisont. Dermed forsømmes muligheden for at vise, at der også i lokalsamfundet er socialt overgribende forhold til stede. Forhold som spiller ind på stort og småt, og hvis konkrete udformning etnologen kunne være med til at fremholde, hvis hans metode lod ham gøre det.

Denne kritik af den manglende indsigt i de overordnede samfundsmæssige processers indvirkning på lokale samfund er en generel anfægtelse. I følgende afsnit skal kritikken rejses mere konkret i forhold til den nye fløjs egne intensioner.

Helhedens ene halvdel, der faldt udenfor.

Ældre etnologisk forskning havde beskæftiget sig udførligt med de førindustrielle arbejdsformer. Ofte var der tale om nok så minutøse beskrivelser af processer og redskaber. Men der var ligesom en tendens til at udelade arbejdet, når dette antog mere industrielle former. Med teknologiens stedse større industrikarakter faldt arbejdet tendentielt uden for kulturforskerens interessefelt. Til gengæld blev den arbejdsfrie tid stadig mere 'kulturelt interessant'.

Heller ikke med holismeidealet lykkes det rigtigt at give arbejdet en plads i undersøgelserne. Den nye fløj bar derfor videre på fortidens tradition og dennes afvikling. Kun i bestemte former for lokaliteter blev arbejdet en integreret del af undersøgelsesobjektet. 28)

Det gjaldt især sådanne lokale områder, hvor en vis økonomisk tilbageblevethed var karakteristisk. Enten i form af særlig gammeldags teknologi eller arbejdsorganisation, eller i form af specielle økologiske betingelser. 29) I ingen tilfælde blev arbejdet i sin delte og opspaltede kapitalistiske form objektiveret. Den kulturforståelse, der således knyttedes til moderne, nutidige samfundsformationer, tog primært sigte på fritiden som den 'kulturfyldte' del.

Det spørgsmål trænger sig på, hvorvidt den manglende etnologiske interesse for selve arbejdet, og den dermed følgende stigende interesse for fritiden, afspejlede en generel tendens i 60'ernes samfund? Generelt betød velfærdsboomet en stigen-

de fiksering på den arbejdsfri forbrugssfære, men væsentligt er stadigvæk at understrege, at en sådan empirisk konstatering ikke i sig selv legitimerer flygtigheden af den ene livshalvdel. En videnskabelig analyse, der påberåber sig et helhedssyn, er derfor særlig kritisabel, når den gang på gang ofte uden nævnelser af forbehold helt forbigår den kultur arbejdet udgør, og derfor heller ikke er i stand til at fastlægge forholdet mellem fritid og arbejde. 30)

I følgende artikler vil det argument blive diskuteret, der handler om etnologens klasse-mæssige placering, og også i den forbindelse vil udeladelsen af det fysiske arbejde i dets konkrete organisationsformer samt disses betydning blive taget op. Der vil her blive redegjort for den afstand fra arbejderklassen som etnologen umiddelbart indtager.

Den 'samhällsinriktade' nutidsetnologi havde som ovenfor skitseret brudt sin intention på 2 væsentlige områder. Først gennem sin stadige objektivering af forhold af en vis speciel, oftest usamtidig eller oprindelig, karakter, og den dermed følgende negligering af det almene. Dernæst i sin uformåen til at sammenkoble arbejde og fritid, som den helhed de udgjorde. I denne forbindelse kundgøres hvor begrænset holismebegrebet fungerer. Disse mangler er gennemgående i periodens forskellige studier, og oftest gøres der ingen overvejelser herom. Holisme og nutidsinriktning fremstår således som uproblematiserede mottoer, der med deres manglende indfrielser ender som flokler.

Det rørlige søgelys, og den i øvrigt meget væsentlige mening i at holde øjne og øre åbne, mens man er i felten, og således ikke på forhånd afskære sig fra informationer, der kan bidrage med væsentligheder til analysen, - denne søgende lyskegle er altså berammet inden for helt faste grænser. Det kan også formuleres således: med en åbenhed, hvis forudsætning og realisering ikke var teoretisk og empirisk argumenteret, men hæftede sig fast i en umiddelbar tiltro til 'det synlige' og et idealistisk håb om at 'forstå' andre, løb man panden mod en mur i en virkelighed, der var helt igennem fetischeret.

Det rørlige søkarljus var netop så tilpas rørligt, at det på samme tid udgjorde en risiko gennem sin iboende evne til også at søge i en stor bue uden om de sammenhænge, flertallet af kulturbærerne og skaberne var underkastet og handlede inden for.

Sammenfatning.

Ovenstående har været et forsøg på bredt at pejle studenteroprørets gennemslag i etnologien. At forsøget har været bredt anlagt, sigter til at det har været en oprensning af forudsætninger, tendenser, delproblemer og spørgsmål som aktualiseres for de, der ønsker at tilegne det sidste ti-års faglige udvikling kritisk. Flere af de spørgsmål, der er fremlagt, bliver behandlet mere udførligt i de følgende artikler. Andre aspekter må nøjes med denne indledende problematisering. Men som sådan er der tillige etableret en indgang for videre kritik.

En sådan videre kritik er nødvendig, og den må foretages løbende i en grundig afsøgning af fagets forudsætninger, praksis og funktion. Samtidig må perspektiverne fremledes og argumenteres. Forsømmer man kritikken og kaster sig hovedkuls ud i 'nye' projekter, lider man let den tort ikke tilstrækkeligt at have taget ved lære af fagets udvikling. Studenteroprørets manglende radikalitet i etnologien illustrerer dette klart nok. Den ideologi - og fagkritik, der i de fleste andre fag udgjorde den afklarende fase frem mod at kunne formulere reelle alternativer blev ikke gennemlevet hos os. Der var bestræbelser, der pegede i retning af en sådan udvikling, f.eks. gruppen af Socialistiske etnologer, der i 1972 fremlagde sit program. Men læser man i dag deres programskrift forekommer det ringe teoretisk funderet, ligesom målsætningen med "folkets kultur som protest" på mange måder er idealistisk eller moralsk betonet. 31)

At tilegne sig sine faglige forudsætninger kritisk er en læreproces, der starter i studietiden og fortsætter livet ud, hvis man ellers får en vellykket indgang til at forholde sig kritisk. Men studietiden er samtidig en disciplineringsproces, hvor afretningen bl.a. foregår ved hjælp af eksamen som permanent trussel. Det er spørgsmålene i denne diskussion, der skal åbne op for en stillingtagen, for kritik og nye initiativer.

Noter.

1. Udtrykket imperialisme indover er hentet fra Negt og Kluges "Offentlighed og erfaring", Grenaa 1975.
  2. Se Wolfgang Emmerich: "Germanistische Volkstumsideologie. Genese und Kritik der Volksforschung im Dritten Reich." Reutlingen 1969.
  3. Herman Bausinger: "Volksideologie und Volksforschung. Zur nationalsozialistischen Volkskunde". in: Zeitschrift für Volkskunde 1965/61.
  4. Bodil Grue-Sørensen: "Tübingerskolen i vesttysk etnologi" Upubliceret manuskript fra magisterforelæsning i europæisk etnologi, Institut for europæisk Folkelivsforskning, Brede 1978.
  5. Åke Daun: "Some new Trends within European Ethnology in Sweden" fra: Ethnologia Europea vol VI, 2, 1972.
  6. Peter S. Aabye: "Antropologien som profession og antropologens sociale ansvar". Marxistisk antropologi I, 1974, København.
- Høiris og Thornstrøm: "Nogle refleksioner over antropologisk praxis." fra Marxistisk antropologi nr. 3. Aarhus 1974.

7. Asger Christensen og Peter Aabye: "Den subjektive generative antropologi" fra Antropologiske studier nr. 2, 1972.
8. Ronald D. Laing: "Familjens politik." København 1970. Og David Cooper: "Familjens død", København 1972.ø
9. Åke Daun: "Etnologi - en kulturvitenskap." Fra RIG 1970: 5.
10. Åke Daun: "Some new Trends..." Følgende citat kan konkretisere min kritiks baggrund i en gennemført ukontroversiel, ureflekteret og ateoretisk position hos Daun, således p. 235: Personally, I am convinced that the investigations of the present time will develop alongside the historical studies, and I feel that there is no reason to fear that one will develop at the expense of the other. The difference between so called historical studies and the study of modern society, is, in fact, only a matter of relationship between the scholar and the time. The study of the present and the study of the past do not demand different theories. What is present today is history tomorrow, and history can very well be said to consist of accumulated "todays". From a scientific point of view the difference is only technical...
Med hensyn til kulturvariationsideologien contra den antropologiske mere brede målsætning, så mener Daun her at studiet af kulturel variation umiddelbart tillader en teoriløshed, således p. 236: For these reasons, theoretical concerns in the Ethnological field will probably remain of secondary importance.
11. Peter Worsley: "The end of Anthropology?" University of Manchester, May 1966.
12. Åke Daun under medvirken af Orvar Löfgren: "At opdage Sverige." Fra Jordens folk. Etnografisk revy nr. 3 1968. Udtrykket "att upptäcka verkligheten" er hentet fra George Homans "Upptäckt och förklaring i samhällsvetenskaparne." Uppsala 1969.
13. Der tænkes her især på den amerikanske socialpsykolog Erwing Goffmann og hans værker, der i rigt omfang optræder i tiårets værkers litteraturlister: "Asylums." Flere udgaver. "Presentations of Self in everydaylife", London 1969. "Behaviour in public places", N.Y. 1963. "Encounters", Indianapolis 1961.
14. Daun: "Etnologi - en kulturvetenskap" se ovenf. Her p. 7 afsnittet om "Forskning om allt mellan himmel och jord?". Også her fremgræder den underlige forståelse af historie som fortid, og nutid som ikke-historie.
15. Arne Martin Klausens "Kulturvariasjon og sammenheng", Oslo 1970 er et ypperligt eksempel på 60'ernes tolerance, som videnskabelig reaktion (eller politisk retræte) over for koldkrig og imperialistiske aggressioner. Han indleder forskere i 2 slags: de forstående, og de missionerende. De forstående er dem, der lige er steget ned fra mars. De missionerende er de, der er spoleret af det jordiske liv og dets kultur, og som ikke vil abstrahere sig fra sine forudsætninger.
16. Herbert Marcuses kritik af den repressive tolerance findes oversat i en norsk antologi: H. Marcuse, Barrington Moore jr. og Robert Paul Wolf: "Om toleranse. Kritikk av et liberalt dilemma." Pax forlag Oslo u.å. Marcuses synspunkt går på, at den klassiske tolerance er blevet herredømmekonform. Tolerancens indhold af kritik og partiskhed er forvandlet til en accept og godtagelse af den repressive status quo.
17. Peter Madsen: "Kritisk og empirisk socialforskning" fra "Tekst-teori-sam-

- fundsteori", Poetik 19. 5. årg. nr. 3. Kbh. 1973. P. Madsen gennemgår her bestemte træk af den kritiske teoris socialvidenskab, primært ud fra Adorno.
18. Steen Busck: "Alternativ metodeundervisning". Historievidenskab nr. 2, Grenaa 1975.
  19. Åke Daun: "Folklivsforskningen och folket". H.f.K.s.u.å. Heri foregår en programmatisk gennemgang af de i min artikel kritiserede punkter.
  20. Åke Daun: "Etnologer och industrimänn på gemensamt symposium". Nord Nytt 1967/3 p. 9.
  21. Hermann Bausinger: "Volkskunde. Von der Altertumsforschung zur Kultur-analyse". 1971, p. 207.
  22. Oprettelsen af NEFA (Nordisk etnologisk/folkloristisk arbejdsgrupp) skete under en kongres i Norge 1963. Se f.eks. Daun "Folklivsforskningen och folket" anf. ovnf. En grundig undersøgelse af forudsætningerne for dannelsen af denne gruppe og dens konkrete politik i årene fremover er en væsentlig opgave i den nyere faghistorik. NEFA's tidsskrift Nord Nytt udkommer i forskellige udgaver og forskellig kvalitet fra 1963 og frem. I 1967 bliver tidsskriftet en fast institution. Se f.eks. 1967/1 p.4.
  23. Bjarne Stoklund: "Europæisk etnologi mellem Scylla og Charybdis" i Nutid og fortid XXIV hft. 6. Kbh. 1971. Nils-Arvid Bringeus bliver et par år tidligere professor i Lund. Hans installationstale er trykt i RIG 1968/2 under titlen: "Det etnologiska perspektivet."
  24. Se f.eks. Bausinger 1971 som anf. samt Ingeborg Weber-Kellermann: "Deutsche Volkskunde zwischen Germanistik und Sozialwissenschaft." Stuttgart 1969.
  25. B.Grue-Sørensen, B.Kildegaard Hansen, H.Kruse Pedersen og I.Tolstrup: "Aktionsforskning. En orientering." Fra Nord Nytt 1973. 3-4. Heri en kritik af den planlægningsambition, der standser, når etnologen har leveret sit historiske bidrag til besluttende instanser.
  26. Formuleringen er hentet fra en publikation fra det vesttyske forår i etnologien "Abschied vom Volksleben." Tübingen 1970. Se f.eks. Rudolf Schenda: "Einheitlich- urtümlich- noch heute. Probleme der volkskundlichen Befragung".
  27. Orvar Löfgren: "The Making of a Fisherman. A discussion of Maritime Socialisation in some Scandinavian Fishing Communities." Stencil u.å.
  28. F.eks. Blehr et alii: "Vad sker i glesbygden?", Luleå 1968.
  29. Fra Danmark kan nævnes 2 studier foretaget af de samme forfattere, hvor forholdet fremtræder helt tydeligt. Den ene undersøgelse er om en københavnsk apotekerfamilje ved århundredeskiftet. Familjens liv er lokaliseret til dens intimsfære og fritidsaktiviteter. I forfatternes moderne undersøgelse af et vestjysk konsumfiskeri, er arbejdslivet beskrevet fyldigt og omhyggeligt, men interessen er grundet i den pågældende lokalitets anderledeshed f.eks. i økologisk henseende. Moustgaard og Damgaard: "Et hjem, en familie. En etnologisk punktundersøgelse af et borgerligt københavnsk miljø ca. 1890." Kbh. 1970. Samt samme forf.: "Garnfiskere. Organisation og teknologi i et vestjysk konsumfiskeri", Esbjerg. 1974.
  30. Åke Dauns 2 undersøgelser af henholdsvis et savværksmiljø i Båtskärsnäs og et stockholmsk forstadsstudie er eksemplariske for på en gang at hævde holismen og samtidig reelt at udelade arbejdet. Se artiklen om "Betragteren og mellemlaget".
  31. Socialistiske etnologer: "Vad är etnologi?", fra Antropologiske Studier 1972, 5, p. 13.

Nyorienteringen's teoretiske position:

Mere kapitalistisk end kapitalismen

af Bodil Grue-Sørensen

En teori må vurderes ikke bare ud fra dens egen logiske konsistens. Den må vurderes ud fra dens praksis. Bodil Grue-Sørensen viser, hvordan Barth-skolen, - skønt den opfatter sig selv som værdifri - bygger på den borgerlige ideologi om frihed og lighed, og hvordan disse præmisser slår igennem i to konkrete analyser af Åke Daun.

Den teoretiske position eller skole, som frem for nogen kom til at præge de etnologiske aktiviteter i det forløbne ti-år, - og som stadig sætter sit umiskendelige præg på folkelivsinstitutternes metodeundervisning - er den subjektive, generative, procesanalytiske skole, hvis inspiration hovedsagelig udgik fra antropologen Fredrik Barth og hans institut i Bergen.

Mens antropologerne herhjemme havde travlt med et fagkritisk opgør med den borgerlige antropologi, gik etnologernes faglige opgør i slutningen af 60'erne ud på at overtage en del af selvsamme borgerlige antropologi!

Det progressive i etnologernes opgør bestod i at kræve sociale forhold - og ikke blot skabe, kister og skødefrakker - placeret som det centrale område i folkelivsforskningen, - mens den borgerlige måde at beskæftige sig med de sociale forhold på ikke blev genstand for nogen fagkritik. 1).

"Jag vill betona denna i grund och botten empiriska syn: vi upptäcker och antecknar, vi kommenterar och värderar inte". Sagde Barth 1966 i "Antropologiska modeller och social verklighet". 2). Jeg vil forsøge at kritisere dette empiricistiske og "værdifri" syn, og påpege, hvordan den borgerlige ideologi om menneskets vilkår som frie og lige individer i det borgerlige samfund, slår igennem som vurderingspræmis i Barth-skolens teori og praksis.

Da en teori må vurderes ud fra den praksis, som følger af den, skal jeg i det følgende foruden at vurdere de mest grundlæggende teser i procesanalysen, forholde mig til "nyorienteringens" etnologiske praksis. Som eksempler herpå har jeg valgt to studier af Åke Daun: Upp till kamp i Båtskärsnäs fra 1966 og Förortsliv fra 1974, 3), fordi jeg finder de virkelige problemstillinger, de udspringer af, relevante at beskæftige sig med, mens selve analyserne netop på grund af den teoretiske position i Barth-skolen taber det ellers progressive spor. Desuden har Åke Daun i Förortsliv taget til genmæle overfor en del af den kritik, der har været rejst mod Barth-skolens position.

"Från vort eget liv upplever vi, att det är obestridligt och sant att mänskligt beteende i påfallande grad formas av medvetande och syfte". 4).

Ud fra denne common sense betragtning mener Barth, at vi har forstået og forklaret samfund og kulturer, hvis vi knytter den sociale adfærd sammen med aktørernes værdisystemer: Samfundsformerne er dannet af menneskers handlinger, som de har udført ud fra valg, grundet på, hvad de har vurderet som det bedste alternativ. De vurderinger, som en gruppe mennesker har fælles, kaldes deres kultur.

Det analytiske udgangspunkt er altså individet som beslutningstager. Det er derfor teorien kaldes subjektiv. Når folk fra denne og andre borgerlige skoler påstår, at deres videnskab er objektiv, er det fordi de knytter objektiviteten til metoden/databehandlingen, - ikke til det, der udforskes. Herom har Adorno sagt noget præcist:

"De empiriske metoder: spørgeskemaer, interview og hvad der end er muligt med hensyn til kombinationer af dem og kompletteringer, har ignoreret den samfundsmæssige objektivitet, indbegrebet af alle de forhold, institutioner og kræfter indenfor hvilke menneskene handler ... Hvor positivistiske fremgangsmåderne end gebærder sig, har de implicit som grundlag en forestilling ud fra spillereglerne for demokratiske valg, forestillingen om at sammenfatningen af indholdet af menneskenes bevidsthed og underbevidsthed, som skulle danne et statistisk univers, uden videre har karakter af nøgle til den samfundsmæssige proces". 5).

Når mennesker i modellen tillægges frie valg, så er det en noget misforstået omsorg for menneskets frihed, når det rent faktisk i det kapitalistiske samfund lever under tvang. I metodekompendiet 6) siges det, at svenskerne spiser kartofler, fordi de vil (i modsætning til italienerne, som vil spise spaghetti). De svenske arbejdere er måske også udbyttede lønarbejdere, fordi de vil være det?

Det jeg vil understrege med dette eksempel er, at der eksisterer nogle materielle vilkår i samfundet, som man ikke bare kan vælge sig ud af, og som eksisterer uanset hvad man tænker om dem.

I valghandlingsmodellen er der ganske vist også indeholdt nogle "muligheder og begrænsninger", - en såkaldt opportunitetssituation - der virker som en slags si for vurderingernes muligheder for at blive realiseret som handlinger.

Men for det første er disse muligheder og begrænsninger i modelopbygningen placeret ikke før, men efter vurderingerne, som er bestemmende for de sociale former. For det andet er "muligheder og begrænsninger" så meget, - det er ikke analytisk stringente begreber. Det kan være individuelle tilgange som intelligens, det kan være sociale forventninger i form af status/roller, og det kan være økologiske faktorer.

Når jeg kalder status og roller for sociale forventninger, er det netop fordi de ikke forklares ud fra de objektive, materielle forhold.

"Rollerne opfattes ikke som en betegnelse for visse opgaver, som tilkommer en stilling, men opfattes som et slags objektivt hylster af sociale forventninger. Homo sociologicus blir dermed som et spøgelse som bevæger sig ind og ud af rustninger på et middelaldermuseum. At disse begreber er blevet så pas accepterede som tilfældet er, siger noget ganske interessant om den menneskelige selvgenkendelse og selvforståelse i vor type samfund", siger Sigurd Skirbekk rammende. 7).

Ifølge rolleteorien spiller du en bestemt rolle i en bestemt situation, fordi de sociale omgivelser forventer det af dig. De forventer denne rolle, fordi du har hin status. Men heller ikke status forklares ud fra nogen objektiv placering, men ud fra subjektive vurderinger som prestige og renommé. 8). De sociale uligheder "er der bare". Det er ikke interessant, hvilken samfundsmæssig udvikling, der har skabt dem og hvilke samfundsforhold, der reproducerer dem. For Barth-skolen - og for rolleteorien i det hele taget - er det kun interessant at se, hvordan de sociale uligheder (som nærmest kun opfattes som forskelle, og slet ikke som modsætninger) kommunikerer.

Den slags muligheder og begrænsninger der ligger i de økologiske faktorer kunne umiddelbart synes at imødekomme kravet om fundering af forklaringerne andre steder end i den menneskelige bevidsthed. Selvom økologi - som det pointeres i Ekologi og Kultur, 9), - ikke er det samme som naturgeografiske forudsætninger men også inbefatter tekniske muligheder for udnyttelsen af naturressourcer, og rettighedsfordeling hertil, - så forbliver de måder produktionen foregår på uproblematisk. Der spørges ikke om, hvorfor rettighederne er fordelt som de er, der spørges ikke om, hvilke relationer til produktionemidlerne der er tale om, og hvordan den udvikling er gået for sig. Der tales derimod om ændrede naturmiljøer, om ændrede vurderinger og om teknologisk udvikling, som bare går for sig uden menneskelig indflydelse, tilsyneladende:

"Medan tekniken vidgar människans möjligheter att sätta sig över naturmiljöns begränsningar kan den också leda till överexploatering eller också bli så komplicerad att det endast lönar sig att utnyttja nischer partiellt. Utfiskningen av havet och kalhuggningen av skogen med de moderna avverkningsmaskinerna exemplificerar detta. Kalhuggningstekniken har i vissa höjd-lägen visat sig försvåra återväxten. Denna omständighet att ny teknik gör delar av nischen marginala kan öppna möjligheter för grupper med andre förutsättningar till anpassning. I oländig terräng där avverkningsmaskinen inte går fram, kan man fortfarande finna en skogsbonde i avverkningsarbete med häst och timmerkälke". 10).

Vi ser, at teknikken, industrialiseringen, bare trænger frem og ødelægger naturens ressourcer hen over hovedet på magtesløse mennesker som ikke har mulighed for at gribe ind. Det forties fuldstændigt, at det er de kapitalistiske produktionsforhold med deres stadig krav om kapitalakkumulation og profit, der er skyld i denne rovdrift, og ikke teknikken i sig selv. Det forties derfor også

at disse produktionsforhold ikke er naturlige, men samfundsmæssige og som sådanne kan ændres, - at samfundets/arbejderklassens overtagelse af produktionsmidlerne er mulig, og at det dermed er muligt at styre den tekniske udvikling og kollektivt bestemme, hvordan naturressourcerne skal udnyttes og ikke overexploateres.

Den teoretiske afmægtighed overfor den tekniske udvikling, som Daun og Löfgren udviser, kalder Robin Blackburn for teknologisk determinisme, fordi teknikens industrielle natur antages at dominere hele den sociale organisation. Borgerlige socialforskere anvender kategorien "industrisamfundet" for at undgå modsætningerne mellem socialisme og kapitalisme: "I "industrisamhället" föreligger inga möjligheter till konfrontation mellan produktivkrafter och ägeranderättsförhållanden, eftersom de utgör en harmonisk, ickeantagonistisk enhet". 11).

Den politiske holdning til udviklingen som ligger mellem linjerne hos Daun og Löfgren er passiviserende. Den udtrykker skæbnetro på teknikens ustyrlige udvikling, og er dermed en accept af det samfundssystem, hvor kapitalens planløshed hersker. Men så kan vi jo altid trøste os med lidt nostalgisk tro på, at der nok blir en lille niche til en bonde med en hest.

"Mulighedernes og begrænsningernes" indhold og deres præcisering i forhold til modellens øvrige komponenter står ikke særlig klart. I modellen er vurderingerne determinerende for handlingsmønstrene, mens muligheder og begrænsninger har en modificerende effekt herpå. Vurderinger er tanker, der eksisterer inde i menneskenes hoveder. Når de gives forklaringskraften i en teori, kaldes den idealistisk. Dette (uheldige) prædikat har Åke Daun i en diskussion i Förrorts-liv forsøgt at vride af sig.

"Vad det kritiska resonemanget drar fram i ljuset är den återkoppling av kulturprodukterna som sker till dessas idémässiga grund. Människors tankevärld föds som bekant inte ur den tomma intet, utan har sitt ursprung i den högst konkreta jordiska verkligheten. Det är visserligen ingen ny insikt att människan skapar som egen värld, som sedan i sin tur "återföder" henne som kulturvarelse. Den är välkänd hos Marx och den finns i sociologin sedan länge. Men synpunkten är viktig, därför att den socialantropologiska handlingsmodellen stundom tolkats som IDEALISTISK. Man har alltså menat att den tar utgångspunkt i människors idévärld, som om det vore denna som framför alt låg bakom samhällsutvecklingen". 12).

Dette forsøg på et fornuftsægteskab mellem Barth og Marx er noget af en mesalliance. I virkeligheden er det da heller ikke Marx, Åke Daun polemiserer med, 13), men Bjarne Stoklund, som i sin professorale tiltrædelsesforelæsning fremhævede, at "KULTURELEMENT - sedvänjor, trosföreställningar, materiella redskap och den byggda miljön över huvud - fungerar (...) som likhetsskapande, regelalstrande eller normgivande faktorer". 14).

Men at påstå, at disse ting, er det samme som Marx mener med "jordiska verkligheten" er noget af en tilsnigelse. Der er forskel på summen af observerbare ting, og en begrebsliggjort samfundsmæssig totalitet! Og en "återkoppling av kulturprodukterne til dessas idémässiga grund" er ikke - som Åke Daun synes at mene - dialektik (modsætningers enhed), det er i bedste fald feed-back, i værste fald en ringslutning.

Tolkningen af Barth-modellen som idealistisk, mener Åke Daun, "beror antageligen på att modellen tar sin utgångspunkt i värderingear och erfarenheter, var- efter analysen går ut på att beskriva hur dessa idémässiga förutsättningar formas till handlingar med hjälp av begränsade möjligheter, som människor ut-

nyttjar för att nå sina mål. Men modellen innebär faktiskt också en återkoppling till de idemässiga förutsättningarna, varigenom dessa antingen förstärks eller förändras, beroende på utfallet." (mine understregninger, BGS) 15)

Vi kan altså konstatere, at det er rigtigt, at udgangspunktet er idemæssigt, og teorien dermed idealistisk! Men vi må også give Åke Daun ret i at "Någon empirisk grun att tolka mänsklig odling som främst resultat av ideer torda inte finnas." 16) Det underlige i ræsonnementerne er blot den konklusion Åke Daun drager, nemlig at acceptere den barthske valghandlingsmodel som grundlag for hans analyser. Stemplet "idealistisk" afvises ved at påpege dens idemæssige udgangspunkt! Et idemæssigt udgangspunkt afvises, hvorefter valghandlingsmodellen med det idemæssige udgangspunkt accepteres!

Disse modsætninger løses ikke ved indførelse af nok så mange feed-back mekanismer, - heller ikke hvis disse kaldes dialektik. 17) Men der er måske også frit valg for etnologen i den barthske valghandlingsmodel til at bestemme, hvor i modellen forklaringskraften skal ligge? 18)

Hvor valghandlingsmodellen bygger på ideologien om menneskets individuelle frihed til at vælge det bedste, bygger en anden af Barth-skolens modeller, transaktionsmodellen, på ideologien om menneskenes lighed.

Den kulturelle integration, eller den måde, hvorpå vurderingerne i en kultur dannes som fælles vurderinger, foregår ifølge Barth gennem transaktioner.

"I varje social relation är vi inblandade i ett flöde och motflöde av prestationer, av lämpliga och uppskattade varor och tjänster." 19) Styres denne interaktion i form af et bytte af reciprocitet, gensidighed (begge parter er tilfredse med byttet, kontoen er lige) kaldes interaktionen for en transaktion.

Barth har sat modellen skematisk op sådan:

$$A^x \begin{array}{c} \longrightarrow \\ \longleftarrow \end{array} B, \text{ hvor for A } x \leq y \text{ og for B } x \geq y$$

Transaktionen er en social situation, hvor menneskene (A og B) interagerer. Denne sociale relation mellem A og B er ifølge modellen en bytte-relation. A og B bytter med x og y som kan være f.eks. hjælp og anerkendelse, fisk og hjælp til garagebyggeri, benzin og karameller, ja hvad som helst. Handlingens generelle lov er at udbyttet skal være større eller mindst lige så stort som indsatsen. Byttehandlingen er et strategisk spil.

Når transaktioner danner fælles vurderinger, er det fordi parterne i transaktionen er nødt til at konstruere en fælles værdimåler for at kunne vurdere "varerne". Gennem transaktionen kommunikerer denne værdimåler.

Transaktionerne fortsætter over tid. Det kan godt være, at A ikke får så meget ud af at bytte med B lige nu, men han regner med at han kan få noget til gengæld ved en anden lejlighed, sådan at kredit- og debitposterne kan komme til at stå lige, - så der bliver balance i regnskabet. Denne proces tenderer - som Børje Hanssen har påpeget 20) - at blive en evighedsmaskine, hvor ligevægten aldrig kan dokumenteres.

Transaktionsmodellen forudsætter, at menneskene der indgår i transaktionen, er lige (som i den kapitalistiske varecirkulation, hvor de er frie og lige varebesiddere). Robert Paine, som selv opfatter sig som hørende til Barth-skolen, har netop kritiseret transaktionsmodellen for at se bort fra de eksisterende magt-relationer. 21) Barths transaktionsmodel kan ikke afsløre, at der mange gange

er tale om, at den enes rettigheder udgøres af den andens pligter, mener Paine og vi kan tilføje at den heller ikke afslører det magtforhold, der konstituerer den kapitalistiske produktionsmåde, at arbejderen ikke får en værdi der ækvivalerer det arbejde han har udført, men at dem, der ejer produktionsmidlerne tilegner sig en del heraf, merværdien. Transaktionsmodellen skjuler denne udbytning.

Transaktionsmodellen bygger på Homans' exchange-teori (bytteteori). Som i denne opfattes al adfærd som økonomisk adfærd, - som adfærd på markedet.

Homans' gir et - mener han selv - alment gyldigt eksempel herpå:

"Suppose that two men are doing paper-work jobs in an office. According to the office rules, each should do his job by himself or, if he needs help, he should consult the supervisor. One of the men, whom we shall call Person, is not skillful at the work and would get it done better and faster if he got help from time to time. In spite of the rules he is reluctant to go to the supervisor, for to confess his incompetence might hurt his chances for promotion. Instead he seeks out the other man, whom we shall call Other for short, and asks him for help. Others is more experienced at the work than is Person; he can do his own work well and quickly and be left with time to spare, and he has reason to suppose that the supervisor will not go out of his way to look for a breach of the rules. Other gives Person help and in return Person gives Other thanks and expressions of approval. The two men have exchanged help and approval." 22)

Person og Other (A og B) må altså etablere en målestok for hjælp og anerkendelses relative værdi. De er økonomiske mennesker som handler med følelser ligesom med varer. Men varer eksisterer altid i et vist omfang, - de er knappe goder. Når hjælp og anerkendelse betragtes som varer, betragtes de også som knappe goder, selvom der ikke eksisterer et forråd af hjælp og anerkendelse som kan opbruges. Men hvis Person ikke økonomiserer med sin hjælp og Other med sin anerkendelse, men øser hæmningsløst ud af den, så bliver den værdiløs. Når alle relationer anskues som bytterelationer, må også følelser betragtes som varer, som der skal holdes hus med.

Mennesket er - ifølge bytteteorien - "economic man" lige gyldigt i hvilket samfund det befinder sig. Homans' ovennævnte eksempel udspilles på et kontor i et kapitalistisk samfund - et forhold der af Homans netop ikke tillægges nogen betydning. Bytte-teorien og transaktionsmodellen som bygger herpå, kan siges at være mere kapitalistisk end kapitalismen: Under kapitalismen inddrages stadig flere områder i varesamfundet, men trods alt findes der endnu områder, der ikke er inddraget. Ifølge bytteteorien er bevidstheden allerede totalt varedomineret, - og det ikke bare i de kapitalistiske samfund, men overalt. Men "economic man" er specifik for kapitalismen, er opstået og forsvinder med den. At påstå at "economic man" er mennesket til alle tider på alle steder, er at universalisere et begreb, som er historisk specifikt.

Bytteteorien er selv udtryk for, at kapitalistisk bevidsthed bemægter sig det borgerlige samfunds 'videnskab' og gør den til ideologi.

Hvis det er transaktioner, der er værdiintegrerende og kulturdannede, er det mest velintegrerede samfund så der, hvor der handles mest? Hvis kapitalister og lønarbejdere bytter/handler - og det gør de jo på arbejdskraftmarkedet - får de så også fælles vurderinger og kultur? De barthske teorier kan ikke få fat om den problematik, der drejer sig om klassespecifik kultur, fordi den ikke funderer sine analyser i den objektive, materielle virkelighed. Den kan ikke begribe, at det er de fælles materielle vilkår, der danner de fælles vurderinger. Det kan den ikke fordi den a priori udgår fra, at menneskene er frie og lige.

Det er ikke en hypotese, men et axiom, et præmis i Barth-modellerne, at mennesket er værdimaximerende. Det slår Reidar Grønhaug fast: "når folk strever for å oppnå noe, så er det fordi de gjerne vil oppnå der." 23). Det lyder jo umiddelbart indlysende. Selvfølgelig er der ikke nogen, der bevidst handler, så det skader dem selv. Men det bliver problematisk, hvis man mener, som Grønhaug, at man herudfra "logisk nødvendig kan dedusere et utall av sammenhenger straks man angir, hva det er folk vil oppnå og hvilke begrensninger de tar hensyn til." De sammenhænge, man hermed kan få fat på, er blot udtryk for common sense. Teorien kan gengive, hvorfor folk tror de handler som de gør. Men hvis den også skal kunne forklare, hvorfor de handler som de gør, må den funderes i de materielle vilkår: "kun gennem en sætten den nævnte erkendelse ind i en mere omfattende erkendelse af reaktionsmådernes betingelsessammenhæng kan den relative sandhed bringes frem af den opfattelse, som ellers stivner til ideologi." 24)

Benægter f.eks. alle arbejdere, at de tilhører arbejderklassen, så gør de det dog ligefuldt, -i og med at de indtager den stilling i produktionen som de gør. Derfor må de tilsløringsmekanismer i samfundet, som har fået dem til at tro noget andet afdækkes. Når mennesket efter Barth-teoretikernes mening siges at handle rationelt, så er det udtryk for, at man slutter fra handlingerne til vurderingerne, og betegner disse som determinerende. Hermed bliver enhver handling acceptabel, og det er egentlig det, der ligger i denne skoles moralske påbud om kulturrelativisme, og forskernes holdning som "marsmenneske": "En samfundsforsker - eller menigmann som anlegger dette synspunkt, vil måtte betragte alt menneskelig som like normalt, eller unormalt. For å sette det på spissen vil f.eks. hodejakt og kannibalisme være like normalt, eller unormalt som Vietnamkrig eller heksebrenning." 25) Denne forskerrolle og holdning fører altså til, at vi som forskere og som politiske mennesker skal acceptere alle handlinger. Vietnamkrigen er mennekeskabt. Derfor skal den accepteres! Det kan man da kalde værdifri forskning, eller hur?

En 'værdifuld' forskning, der står på arbejderklassens standpunkt, betyder altså ikke, at den blot overtager arbejderens vurderinger på samme subjektive måde som Barth-skolens forskning overtager de undersøgte menneskers vurderinger. Det betyder, at den "genom objektiv analys (vil) klargöra betingelserna för och ge vägledning åt den organiserade arbetarklassens själverksamhet och kamp." 26)

Op til kamp i fritiden?

Af titlen på Åke Dauns første publicerede studie får vi indtryk af, at det drejer sig om erfaringer fra en arbejdskamp: "Upp till kamp i Båtskärsnäs! En etnologisk studie av ett samhälle inför industrinedläggelse." Men formålet med studiet er ikke at opsamle erfaringerne fra denne arbejdskamp, så de kan bruges i kommende arbejdskampe, men - som i Barth-skolen og historicismen i det hele taget - at forklare gennem at forstå: "Hade jag varit i samma situation kan jag mycket väl tänka mig att jag handlat på samma sätt". 27) Hvilket indebærer en naiv accept af al handling.

Åke Daun vil forklare "den ovanligt starka opposition, som från arbetarnas sida mötte företagens beslut att nedlägga sågverksdriften," og opstiller den hypotese, at der er "samband mellan arbetaraktionerna och levnadsvillkoren samt andra förhållanden i samhället." 28) Men de livsvilkår eller livsformer, der lægges vægt på i studiet handler ikke om forholdene på arbejdspladsen. "Vilka var då de fritidsaktiviteter vilka konstituerade Båtskärsnäsbornas livsform?" spørges der om. 29). Og for at slå fritidens relevans fast fortsættes: "Till livsformen hörde naturligtvis även sågverksarbetet, inte endast fritidssysslorna, men arbetets art har relativt

liten relevans för att förklara attityden til nedläggningsbeslutet."! Også afsnittet om "Økonomisk status" handler om fritidssystemerne.

Der lægges nok i studiet vægt på at beskrive hvordan arbejdernes tilhørsforhold til socialdemokratiet og til kommunistpartier præger omgangsformerne i fritiden, men i forhold til arbejdskampen på savværket er dette kun betydningsfuldt i forhold til lederens ageren. Med det analytiske udgangspunkt i den individualistiske Barth-teori, bliver lederen af aktionerne den vigtigste faktor for udfaldet af kampen. De øvrige arbejderes ønsker og krav bliver reduceret til at være en del af lederens "opportunitetssituation". Organiseringen af kampen diskuteres overhovedet ikke. Det er bare klart, at der må være en leder. "Delegeringen af politisk indflytning kan ses som en byttestand: autonomiudgivelse mod del i vinsten, dvs. positiv sanktion, eller autonomiudgivelse mod befrielse fra negativ sanktionering." 30) Solidaritet er et begreb som der ikke er plads til i denne teori. Kamp kan ikke ses som fælles kamp, men kun som en byttestand!

Hvis det virkelig var sådan, at arbejderne overlod hele kampen til lederen Holger Strand, og indskrænkede deres aktion til at møde op hos "de ansvarlige", kan det vel diskuteres om oppositionen var "så overlegen", -udgangspunktet for hele analysen. Og endelig må man undre sig over, at arbejdskampen af Åke Daun fremstilles som en sejr for arbejderne 31). Båtskärsnäsboerne blev godt nok ikke, som det var den socialdemokratiske regerings mening, flyttet sydpå til mellem- og syd-sverige, men kunne nøjes med at få flyttet deres arbejdsplads til Karlsborg 17km. væk, eller blive førtidspensionerede. Men kampen for bevarelsen af savværket i Bårskärsnäs blev tabt. Savværket blev nedlagt!

Udgangspunktet for analysen er progressivt: arbejdernes kamp for at bevare deres arbejdsplads. Men analysen falder hurtigt ned af det progressive spor. For der spørges ikke om, hvad det er for en politik arbejdsgiveren, staten/den socialdemokratiske regering bedriver og hvorfor. Åke Daun behandler ikke kapitalkoncentration og centralisering og staten som tilvejebringer af de almene betingelser for kapitalakkumuleringen. Derfor får vi ikke identificeret, hvad det er for en 'fjende' arbejderne er oppe imod.

Han behandler heller ikke arbejdernes ansættelsesforhold på virksomheden som udgangspunkt for en analyse af kampens organiseringsmuligheder, og de modsætninger, der eksisterer mellem socialdemokrater og kommunister analyseres ikke i forhold hertil, men kun i forhold til omgangsliv i fritiden. Studiet af fritiden, som Åke Daun har lagt hovedvægten på, kunne have været gjort relevant, hvis det havde været sat i relation til arbejdspladsforholdene og arbejdskampen. Fritidsaktiviteternes betydning for husholdøkonomien (fisk og bærplukning) kunne ses i forhold til arbejdsgivernes muligheder for at trykke lønnen, eller som en økonomisk mulighed for at holde ud i en konflikt. Også lederens muligheder for at agere havde været relevant, hvis de blev set i sammenhæng med hele arbejdskampens organisering.

Udgangspunktet for Åke Dauns analyse er en formodning om, (en hypotese) at der er sammenhæng mellem arbejdernes negative indstilling til savværkets nedlæggelse og deres bundenhed til en bestemt livsform - i fritiden. Men er det så underligt at folk reagerer negativt, når grundlaget for deres arbejde og liv tages fra dem? Det behøver man såmænd ikke opstille sofistikerede hypoteser for at forstå. Men livsformen, - livssammenhængen både i arbejde og fritid, kan have betydning for hvordan og med hvilken kraft kampen for livsvilkårene føres.

Åke Daun vurderer ikke arbejdskampens indhold af kamperfaring. Han tror, at

han afstår fra at vurdere, men ender med en god socialdemokratisk vurdering af kampens udfald som en sejr.

Også udgangspunktet for Åke Dauns seneste studie "Förortsliv" synes at være progressivt: En stadsdelsforening var ved at komme op at stå i Vårberg, - den forstad, som "Förortsliv" handler om. Stadsdelsforeningen skulle beskæftige sig med bostedets egenskaber, og kunne blive en mulighed for vårbergboerne til at påvirke deres eget bomiljø. Denne forening bliver ikke til nogen succes, og det ser ud som om det er årsagerne hertil, Åke Daun vil undersøge. Men med analytisk udgangspunkt i valghandlingsmodellen, opfatter han det ikke som sin opgave, at analysere, hvilke forudsætninger og muligheder, der var for at stadsdelsforeningen kunne fungere som organ for beboernes aktive kamp for bedre livsvilkår i boligområdet. 32) Med valghandlingsmodellen i baghovedet ser han stadsdelsforeningen som et tilbud på linje med andre fritidstilbud, som vårbergsboerne kan vælge imellem. Derfor vil han studere årsagerne til stadsdelsforeningens mislykkethed ved at se på, hvad vårbergsboerne så i stedet brugte deres fritid til. Og studiet går derefter ud på at beskrive disse konkurrerende fritidstilbud, - og det oven i købet uden at vurdere dem i forhold til udgangspunktet, stadsdelsforeningen. Sammenligningerne kommer derfor heller ikke til at dreje sig om erfaringer fra andre stadsdelsforeninger (som han godt kender, men kun nævner i en note, p. 314), men om en gammel stadsdel, Reimersholme omkring århundredeskiftet, hvor det ønskværdige naboskabsliv nok eksisterede, - men hvor de samfundsmæssige forudsætninger herfor mildt sagt også var anderledes. Det eneste der kommer ud af den sammenligning, er længsel tilbage til fortiden, nostalgi. Erfaringer som kan bruges i Vårberg får vi i hvert fald ikke. Men studiet af Reimersholme skal også mest bruges til at formidle det kulturrelativistiske perspektiv, at alle livsformer er lige naturlige!

Forflygtigheden af problematikken omkring stadsdelsforeningen gir sig også udslag i nogle klare eksempler på metodefiksering, - det vil sige, at det ikke er problemet, der er bestemmende for metoden, men omvendt metoden (her feltarbejde, deltagerobservation), der bliver bestemmende for, hvad man vil analysere. 33)

Selvom formålet med fritidsundersøgelsen angives at være, at finde ud af, hvad beboerne bruger deres fritid til, siden de ikke deltager i stadsdelsforeningens arbejde, så begrænses denne undersøgelse alligevel til at handle om foreningsarbejde, kursusdeltagelse og idrætsudøvelse, - angiveligt for at granske den proces, hvorigennem forskellige mennesker "kommit at ägna sig åt vissa lätt dokumenterbara fritidssysselsättningar. Dessa har inte studerats därför att de ansetts viktigera än andre. Utgångspunkterna har varit att de skulle vara enkla att ställa frågor om, att de skulle vara utomhemssysslor, och att de lätt skulle kunna jämföras med de historiska förhållanden, som studerats beträffande stadsdelen Reimersholme. 34) (mine understregninger, BGS)

Nu er det heller ikke Åke Dauns udtrykkelige formål at opsamle erfaringerne fra stadsdelsforeningen for at bidrage til at give disse folk nogle redskaber, de kan bruge i kampen for at påvirke deres egne livsbetingelser. Derimod udtrykker han sine hensigter som "att bidra till upplevelser (sic!) av innsikt, som läsarna på en eller annan grund själva anser vara värda den tid som åtgått att ta del av forskningsrapporten. De nämde grunderna kan vara pur nyfikenhet eller ett sådant praktiskt intresse som en arkitekt eller en politiker har". 35) Og han fralægger sig ethvert ansvar for, hvad man får ud af hans analyse: "Om läsaren verkligen skulle tycka sig få en BILD av Vårberg bör han ha i minnet att denna specifika helhet bara existerar i hans egen hjärna". !:

Med det teoretiske udgangspunkt i Barth-skolens værdimaximerende menneske, hvis handlinger er rationelle, kan det da heller ikke undre, at Åke Daun kommer til den konklusion, at storstadslivet i vort samfund da slet ikke er så forfærdeligt, som myterne siger. Det er jo resultat af rationelle menneskers handlinger og frivillige valg. Derfor undrer det heller ikke så meget, at de konkrete råd, der gives til et bedre liv i Vårberg drejer sig om nogle lapperier a la tilskud til flere sommerhuse (så man kan komme væk fra Vårberg?), mere informelt arbejdsfællesskab på arbejdspladsen som kompensation for det manglende fællesskab i Vårberg, og mere lokalt fritidsliv og hobbyvirksomhed. -Forslag der går ud på tilpasning af individerne til de eksisterende undertrykkende samfundsforhold, mens stadsdelsforeningen i det mindste havde mulighed for udvikling af en kritik af vilkårene som basis for handling.

Jeg ved ikke rigtig, hvorfor jeg kommer til at tænke på mentalhygiejne og trivselskampagner.

Noter.

- 1) Allerede i 1972 leverede ellers to danske antropologer i det nordiske tidsskrift Antropologiska Studier en gennemgribende og grundig kritik af Fredrik Barths modeller: Peter S. Aaby og Asger Christensen: Den subjektive, generative antropologi. Antropologiska Studier nr. 2 1972. Denne kritik synes at være gået hen over hovedet på mange etnologer. Den er heller ikke med i den ellers omfattende litteraturliste i Åke Dauns Förortsliv.
- 2) Fredrik Barth: Socialantropologiska Problem. Prisma. Vänersborg 1971. p. 14.
- 3) Åke Daun: Upp till kamp i Båtskärsnäs! En etnologisk studie ev ett samhälle inför industrinredläggelse. Etnologiska samhällundersökningar nr. 1. Prisma. Oskarshamn 1969. Åke Daun: Förortsliv. En etnologisk studie av kulturel förändring. Prisma. Lund 1974.
- 4) Fr. Barth, Socialantropologiska problem, p.15.
- 5) Theodor W. Adorno: Sosiologi og empirisk forskning. Her citeret fra Peter Madsen: Litteraturvidenskab og socialvidenskab. Til ideologi-analysens socialvidenskabelige begrundelse. i: Samfundsteori og tekstteori. Poetik 19. 5. årg. nr. 3 Munksgård.
- 6) Åke Daun: Etnologiska Metoder. Grundkurs Bl. Stencil 1969.
- 7) Sigurd Skirrebek: Forskning - fri og politisk. i: Kontrast 8, nr. 12. 1969.
- 8) Peter Madsen har i artiklen nævnt i note 5 opsporet betydningen af begreberne klasse og status v.hj.a. det lille lexicon, der er bag i Goldsmidts: Gruppe og samfund (1962).
- 9) Åke Daun og Orvar Löfgren: Den ekologiska aspekten. i: Ekologi och kultur. Nefas forlag. Kbh. 1971, p.1
- 10) Do. p. 12
- 11) Robin Blackburn: Kort handledning i borgerlig ideologi. Zenit Reprint 3. 1969.
- 12) Förortsliv, p. 60
- 13) Tilsyneladende har Åke Daun da også tilegnet sig Marx' teorier gennem den borgerlige sociolog Edmund Dalström. Se Förortsliv note 36, p. 317.
- 14) Citeret efter Förortsliv. p. 60. Opr. Bjarne Stoklund: Europæisk etnologi mellem Skylla og Charybdis. Fortid og nutid. 1971 p. 668 f.

- 15) Förortsliv, p.61
- 16) Do.
- 17) Se også Åke Dauns svar på Børje Hansens kritik. Åke Daun: Förortsliv. Ett genmäle. Rig 2. 1975. p. 8.
- 18) Åby og Christensen har da også i deres kritik påvist, at der i Barths arbejder eksisterer en modsætning "mellem en økologisk-strukturel analytisk praksis og en subjektiv-transaktionel ideologi". p. 109. I Swat analysen tildeles økonomisk / økologiske faktorer forklaringskraften, mens i analysen af Pastoral nomadegruppe i Södra Persien økonomiske faktorer ligestilles med de ideologiske - værdimæssige.
- 19) Fr. Barth: Soc. ant. problem. p.44
- 20) Børje Hansens anmeldelse af Förortsliv i Rig. 1. 1975, p. 93.
- 21) Robert Paine: Second Thoughts about Barths Models. Stencil 1974. Memorial University of New Foundland.
- 22) G.C. Homans: Social Behavior - Its Elementary Forms. New York 1961. Her citeret efter: Sven Mørch og Johan Asplund: Marked og Supermarked. Et bidrag til en marxistisk socialpsykologi. Udkast nr. 1. 1974, p. 63-64.
- 23) Reidar Grønhaug: Lokalorganisasjon som sosialantropologisk problemområde. Vurdering av tre analysemåter. i: Antropolog-nytt, nr. 2, 1965, p. 29. For vurdering af dette udsagns karakter af hypotese eller axiom, se: Åby og Christensen, p. 99: "Hvis værdierne er selvstændigt fastslået og de logiske operationer er rigtige og relevante, så maksimerer folk ikke, såfremt ens forudsigelser om, hvad folk foretager sig med regularitet falsificeres. Det er således muligt at teste om folk maximerer".
- 24) Adorno. Se: Peter Madsen, p. 117.
- 25) Arne Martin Klausen: Kultur - variation og sammenheng. Gyldendal. Gjøvik 1970. p. 16
- 26) Göran Therborn: Vad är bra värderingar värda? Vetenskap och ideologi i marxismen och olika sociologier. i: G.Th: Vad är bra värderingar värda? - och andra essayer om vetenskap, värderingar och sänhulle. Zenit serine 16. 1973. p. 44.
- 27) Åke Daun: Upp till kamp i Båtskärsnäs, p. 11-12
- 28) Do. p.11
- 29) Do. p.68
- 30) Do. p.52
- 31) Se også slutningen på Åke Dauns: Stor industrinedlæggelse. Det lille samfund. Jordens Folk nr. 3/4 1968. p. 20.
- 32) Et eksempel på et studie der tager sådanne forhold op i Danmark er: Birte Bech Jørgensen og Leif Thomsen: Hverdagslivet i en forstad. Drømme, realiteter, og sociale konflikter. Munksgård, Kbh. 1978.
- 33) Se mere herom i: Steen Busck: Alternativ metodeundervisning. Historievidenskab 2. Grenå 1975.
- 34) Forortsliv, p.54.
- 35) Do. p. 21-22.

Etnologien som del af uddannelsessystemet og den borgerlige videnskab

af Ruth Vængtoft

Ruth Vængtoft placerer uddannelsen og faget i en politisk økonomisk sammenhæng. Hvad er i denne henseende mål og baggrund for at et kapitalistisk samfund bruger midler til at uddanne kulturforskere?

Artiklen slutter med en række selvoplevede erfaringer fra midten af halvfjerdserne.

Som baggrund for forståelsen af etnologiens samfundsmæssige betydning, og til en forståelse af, at etnologi ikke i sig selv er en løsrevet og særegen (unik) videnskab, skal jeg i det følgende foretage en bestemmelse af uddannelsens og videnskabens økonomiske og samfundsmæssige funktion og placering.

Under hensyn til artiklens emne vil dette blive kort, og med særlig vægt på det humanistiske område.

Uddannelse og kvalifikation, alment bestemt.

Uddannelse kan økonomisk bestemmes som en uproduktiv funktion, idet der ikke direkte skabes et produkt med salg for øje. På den anden side er der tale om en nødvendig funktion, idet det er afgørende for produktionen, at der findes en arbejdskraft med de rette kvalifikationer.

I og med uddannelsens uproduktive karakter, må udgifterne til denne betales af

det merprodukt, der skabes i samfundet som helhed, og disse udgifter er således underlagt den økonomiske udvikling.

Uddannelsens almene karakter medfører, at den ikke kan ske i enkeltkapitalregi, men må varetages af staten, hvis opgave det bliver at sikre tilvejebringelsen af de nødvendige kvalifikationer under hensyn til størrelsen af det merprodukt, der er til rådighed. Dette er baggrunde for bevillingerne til uddannelsessektoren, og når vi i de senere år har været vidne til en kraftig nedskæringspolitik, især hvad gælder humanistiske uddannelser, har det således en nøje sammenhæng med den samfundsøkonomiske krise.

I videste forstand er formålet med uddannelse at forsyne arbejdskraften med kvalifikationer, der gør den anvendelig i en produktionsproces.

Hermed menes ikke blot produktive kvalifikationer, som er nødvendige for udførelsen af en konkret arbejdsproces, oplæring til en bestemt færdighed, f.eks. at kunne betjene en maskine.

Men i lige så høj grad de intensive kvalifikationer, der tager sigte på at forsyne arbejdskraften med egenskaber, der gør den i stand til at underordne sig de herskende produktionsforhold.

Vi kan sige, at arbejdskraften skal have en bevidsthed, der er struktureret efter de historiske udbytningsformer, altså at arbejdskraften finder sig i den historiske specifikke udbytning, og at arbejdskraften derudover er i stand til at betjene den historiske specifikke teknologi.

Udenfor den direkte produktionsproces betyder dette, en opdragelse til medlemmer i et kapitalistisk samfund, hvilket medfører en fetischeret bevidsthed, der sikrer kapitalens fortsatte eksistens.

Tilsløring, ideologisering, disciplinering.

Vi ved, at produktionen, samfundets grundlag, er baseret på kapitalistklassens udbytning af arbejderklassens, gennem det ubetalte merarbejde.

Endvidere at statens skær af uafhængig og neutral instans er falsk, fordi den ikke kan handle udenom kapitalens interesser. Ligesom demokratiets binding til stemmeretten kun giver en formel mulighed for deltagelse i samfundsbeslutninger, ikke en reel indflydelse på samfundets indretning.

For at opretholde den borgerlige illusion om frihed og lighed, og for at legitimere udbytningsforholdet, må der derfor ske en tilsløring, ideologisering og disciplinering, der sikrer opretholdelsen af samfundssystemet.

Dette sker på alle områder af samfundslivet, og særlig vigtige led i sløringsprocessen er netop uddannelsen og videnskaben. Den kan ske på forskellige måder, f.eks. ved at vigtige emneområder ikke behandles. Ved videnskabelige metoder, der prætenderer at give forklaringer, men i virkeligheden kun når til overfladiske beskrivelser.

En del af tilsløringen ligger i den strikte fagopdeling på universitetet. Ikke blot mellem de enkelte fag, men også indenfor fagene, der er opdelt i en række enkeltdiscipliner. Herved forringes muligheden for at se sammenhængen mellem enkeltområderne, og således kommer ikke blot fag og studium, men hele samfundet til at fremstå som en række usammenhængende elementer, hvis indbyrdes forhold forbliver ubegribeligt.

Følgerne af, at videnskaben/universitetet er et led i tilsløringen af udbytningsforholdet.

For samfundet, hvilket i sidste ende vil sige kapitalen, er det af afgørende betydning, at det gennem uddannelsen sikres, at arbejdskraften forsynes med de adækvate kvalifikationer. Dette vil for humanistiske akademikere sige, at de er i stand til at tilegne sig og formidle den borgerlige ideologi.

Det er jo ikke for vore blå øjnes skyld, eller for den gode sag, at kapitalen betaler til de humanistiske uddannelser. Til gengæld for den merværdi, der forbruges af de, i økonomisk forstand, uproduktive akademikere, kræves et produkt: ideologi, der gør det muligt at opretholde sløret for kapitalens sande væsen. Denne medvirken til fortsat tilsløring af samfundets indre sammenhænge, betyder at videnskaben i sig selv bliver ideologisk og tilslørende, fremfor afslørende.

For studenterne betyder universitetets nuværende indretning, at studiet privatiseres. Universitetet består af enkeltindivider, der specialiseres på hver sit område, uden muligheder for en kollektiv læreproces, hverken på tværs af fag-skel eller indenfor den enkelte fagdisciplin.

Det kræves ikke af en god forsker, at hun er i stand til at inddrage sine subjektive erfaringer i studierne, og derved kritisere det stof og de metoder, der er anerkendt på bjerget. Tværtimod lærer man at opføre sig akademisk, dvs. at tale som en bog, tænke som en bog, uden at vide, hvorfor bogen taler som den gør.

Man mister perspektivet med sit arbejde, og frustrationerne over den manglende helhedsforståelse resulterer i en opgivende holdning overfor systemet. En eventuel kritik dræbes i isolering og i enhierarkisk og autoritær struktur, hvor det er andre der bestemmer, hvad man skal lære, hvordan, og hvor god man er til det. Konsekvensen bliver en cementering af en reaktionær studiepraksis og videnskab, og i sidste ende en konservering af de herskende udbytningsforhold.

Kulturstudiet - af hvilken kultur?

Især blandt yngre forskere har der gennem de senere år været en tendens til et brud med og en udvikling af den hævdvundne fagtradition. Der er opstået en kreds af progressive etnologer, der tager nye områder op, nutidsetnologi, arbejdere, kvinder og fattige. De inddrager nye teorier, f.eks. den generative antropologi, og bruger nye metoder, deltagerobservation m.m.

De kritiserer, udvikler, forbedrer, går ind for gruppearbejde og stimulerende faglige diskussioner, med den hensigt at gøre sig selv og videnskaben mere kvalificeret - producere en bedre vare.

Desværre er det som kritikken forbliver på det faglige niveau, bliver en diskussion om den mest hensigtsmæssige teori og metode. Fremfor at blive en diskussion af hvordan videnskaben, hermed samfundet og de selv kan ændres i en retning, der kan afsløre nogle fundamentale sammenhænge.

En ny videnskabelig metode forandrer ikke i sig selv det tilslørende i videnskaben, tværtimod vil den under dække af progressivitet let kunne føre til en stærkere stabilisering af de eksisterende ideologiseringer.

Kritikken kan ikke blot være en faglig metodisk kritik, men må nødvendigvis begribe de samfundsmæssige sammenhænge, som videnskaben er en del af.

Derfor må kritikken omfatte disse og desuden omfatte selve personligheden.

Kritikken må tages med hjem, i privatlivet og den øvrige politiske praksis, den kan ikke efterlades på instituttet. Det betyder selvfølgelig også, at privatlivet og politikken må tages med på instituttet. At livet uden for universitetet gøres til en legitim del af ens erfaringsgrundlag.

Som etnologer taler man meget om privatliv, meddelernes, og studierne tager ofte et meget subjektivt udgangspunkt i menneskers livs- og arbejdssituation. Det er imidlertid kun en bestemt og begrænset del af dagliglivet, som etnologer interesserer sig for. Næmlig den del, der pr. tradition er blevet udråbt til kultur. Der er tale om en lang række områder, der hver for sig gøres specielle og derfor er uden nogen umiddelbar sammenhæng. Det kan f.eks. være studiet af sort kontra hvid konfirmationsdragt eller plejlens sammenbinding. Det er udsnit af historien, hvor de små ting behandles som altafgørende, mens de afgørende forhold ikke behandles. De enkelte mennesker, ting og situationer gøres unikke uden mulighed for at se, at de er samfundsskabte og betinget af de historisk specifikke produktionsforhold.

Samtidig bliver de uinteressante for en selv, som person, man kan ikke drage nogen erfaringer og sammenligninger, der har betydning for ens personlighedsudvikling. Der opstår en ekstrem adskillelse mellem fagperson og privatperson.

Hvad gør vi nu, lille du?

Men hvad gør vi, når vi har indset, at videnskaben og uddannelsen ikke er den objektive og sandhedssøgende verden, som vi troede. Når det ikke længere er legitimt for os selv at fortsætte studierne på den hidtidige måde. Hvordan bryder vi vores isolation som studenter, hiver ideologiens slør af videnskaben og laver nogen studier, der forklarer og afslører. For at komme nærmere ind i problematikken, og evt. give nogle løsningsmuligheder, vil jeg fortælle lidt om de erfaringer, som udgik af arbejdet i en skolingsgruppe, der fungerede i København i 1974-75, samt sige noget om, hvorfor det er vigtigt at skabe et fagligt/menneskeligt miljø, der går ud over det universitære.

I første omgang må skolingsgruppens start nok sættes i forbindelse med nogle ældre studerendes stigende frustrationer over deres studiesituation,¹⁾ manglen på et fagligt forum, hvor det var muligt at fremsætte kritik og spørgsmål ved den herskende undervisnings form og indhold. Og manglen på et forum, hvor man kunne sætte sine politiske erfaringer i forbindelse med sin studiepraksis.

Ligesom frustrationen over nok at have tvivl over for værdien af den undervisning, der tilbydes, men ikke vide hvor kritikken skal rettes hen, gav stødet til erkendelsen af at en grundlæggende skoling var nødvendig. For at skabe en sikrere basis for kritik og et bedre udgangspunkt for at lave studier, der kan afdække nogen af de områder, som etnologer hidtil har overladt til andre.

Arbejdet i gruppen må altså ses som et forsøg på at modvirke individualiseringen og en omlægning af arbejdsformen fra en individuel præstation til en kollektiv formåen. Samtidig med at det var vigtigt for os at inddrage vores personligheder og vores intimsfærer, for at modgå en fremmedgørelse af vores arbejdskammerater. Ligesom det naturligvis var helt essentielt, at vi blev i stand til at levere en relevant og kvalificeret kritik af fagets indhold, teori og metode, og være i stand til at formidle denne kritik videre til vores studiefæller og lærere. Kort sagt ønskede vi et brud af lærernes fagtyrani og krav på ekspertstatus, hvad angår spørgsmålet om hvad der er etnologi og hvad der ikke er det.

Som et eksempel på hvordan vi kobledede arbejdet i gruppen og på instituttet, vil jeg anføre et skema, hvor parallelle emner og litteratur er sat op.

Fælles teoretisk/politisk skoling

subjektivitet/objektivitet
subjektiv/objektiv funderet teori

karaktermaskebegreb

Vilhelm Borg: Industriarbejde og arbejderbevidsthed

Signe Arnfred: Familien i den politiske økonomi.

Freerk Huisken: Uddannelses-økonomi.

Institutindlæring

rollebegrebet i etnologien
samfundet som produkt af vurderinger

V.Goldschmidt: Gruppe og samfund.

Banton: Roles

Damgård/Moustgård:

Et hjem, en familie

På institutplan fik vores arbejde aldrig den revolutionerende virkning, som vi havde tænkt os. Vi havde sat os i en vanskelig formidlingssituation, og især på de nye årgange var det vanskeligt at bryde igennem. Hvilket nok hænger sammen med vanskeligheden ved at være ny i et fag. Den almindelige holdning er, at man først må kende det gamle før man kan kritisere det. Desuden kommer man med nogle individuelle intensioner, og den individuelle interesse i de kollektive erfaringer er derfor ikke umiddelbart indlysende, fordi man jo gennem hele livet er blevet oplært til et individuelt præstationsræs på bekostning af fællesskabet.

Hvad vi imidlertid nåede var opbyggelsen af et stærkt fællesskab, hvor interessen i at lære noget var fælles. Den enkeltes succes på indlæringsområdet skete ikke på bekostning af de andres fiasko. Hvis en var blevet bedre på et område var det en naturlig sag at rykke ud med "hemmelighederne" fremfor at sidde og brillere. Den kvalificering vi ønskede at opnå, skal altså ikke ses som et ønske om at klare os bedre i det akademiske ræs, men som en kvalificering vi kan bruge i vores liv og selvfølgelig også i vores fag.

Men efterhånden som vi så, at et af målene, at få lidt indflydelse på fagets indretning ved instituttet, var temmelig utopisk, og efterhånden som de private interesser begyndte at røbe sig, gik der opløsning i de kollektive. Folk skulle til at skrive speciale, skulle til eksamen, havde ikke tid for arbejde, hus og hjem. Samfundets krav om præstationer skulle honoreres.

Så sad der nogle stykker tilbage med de knækkede illusioner. Dagligdagen skulle gå videre, suset af fællesskab vi havde oplevet var forbi. De ældste (i studiet) begyndte med deres specialer, og de nye forsvandt ud af faget. Kampen for en ændring af indholdet så det får en mening og sammenhæng, bliver uoverskuelig og håbløs, så for mange bliver konklusionen at de går, selv om de egentlig har stor interesse for faget.

For mit eget vedkommende sprang jeg efter bifagseksamen, for at gå til RUC (Roskilde Universitetscenter), fordi jeg håbede, at jeg ville kunne finde nogle bedre studie- og arbejdsformer. Det fandt jeg også, men jeg fandt også den sædvanlige akademiske holdning: at det gælder om at være så god og velformuleret, at man kan jorde hinanden i de faglige diskussioner. Forskellen er, at det her gælder om at klare sig på de marxistiske teorier, men det gør det jo ikke bedre. Tværtimod er det endnu mere sørgeligt, fordi man skulle tro, at folk, der arbejder hårdt på at lave gode samfundsrelevante og -kritiske studier, skulle vide bedre.

Her kan man så sige: "ha, ha, der kan I bare se, det kan jo ikke lade sig gøre". Selvfølgelig kan det det. Men så længe samfundets krav til kvalifikationsstrukturen ikke ændrer sig, og så længe lærernes og professorernes ekspertvælde får lov til at udfolde sig, så længe kan vi ikke få gang i nogle kollektive læreprocesser, der lever op til vores krav om relevans og indhold.

Vi skal bedømmes efter de vedtagne normer, og vi skal ud med en uddannelse, der lever op til kvalifikationsstrukturen. Nu, hvor den økonomiske krise for alvor viser sig, og hvor arbejdsløshedsøkningen bliver længere, bliver det endnu sværere. Fordi vi så længe har lært, at det er os selv, der skal klare os, så er det ligegyldigt med de andre, og med de præmisser vi klarer os på.

Men så meget mere gælder det om at kridte støvlerne og stå fast på kravet om samfundsrelevante studier, kollektive studieformer, hvor det er os selv der har ansvaret for og indflydelse på indlæringen.

- 1) iflg. egne erfaringer tager det kun få måneder at erhverve sådanne frustrationer.

STUDIELIVETS DISKRETE CHARME

Basis og overbygning

utfordring og felle for folkloristene

af Jostein Mykletun

Jostein Mykletun påpeger at '68 for folkloristikken medførte diskussioner om forholdet mellem idealistiske og materialistiske forklaringer. Dialektisk og historisk materialisme har eksisteret som ansatser i faget gennem flere år. Mykletun forsøger at vise, hvordan og hvorledes de kan udvikles.

Hendingane i "68" stimulerte interessa for materialisme i vitskapen, særleg i humaniora. For ein kulturvitskap som folkeminnegranskinga vil det fyrst og fremst seia at spørsmålet om basis og overbygning kjem i fokuset. Denne pro- stillinga fører inn i det store KVIFOR i folkloristikken, inn i grunnane til at det finst eller ikkje finst ein tradert kultur med eit visst innhald og ei viss form, hjå visse personar på ein stad til ei viss tid. Det er ei utfordring til å undersøkje årsakssamanhengar.

Basis og overbygning.

Omgrepsparet basis og overbygning er heilt sentralt i den dialektiske og histo- riske materialismen. Det dreiar seg om eit dialektisk tilhøve med årsak og

verknad mellom det materielle og det kulturelle. Her ligg lykjelen til årsakstilhøva i dei kulturelle prosessane, men samstundes er det umåteleg krevjande å ta opp slike spørsmål i kulturstudiet. Likevel kan det i å for seg vera verd å freista, for eit funn som vert gjort på denne kanten inneheld noko av den lov-messige samanhengen i den kulturelle sida av tilværet.

Denne basis det er så mykje snakk om er ikkje kva slag som helst økonomisk eller sosialt fenomen. "Krise i kapitalismen" er ikkje åleine ein basis som kan få sin eigen kulturelle overbygning. Det er ei endring i basis, det er ei gruppe fenomen der, men ikkje åleine ei forklaring på traderingsprosessar i dei seine 70-åra.

Basis er summen av produksjonstilhøva i eit gjeve samfunn til ei gjeven tid. Difor er det så fåfengt når kulturgranskarar snakkar om "samfunnet" og "tilhøvet til samfunnet" i hytt og ver, utan å seia kva samfunn det er tale om, eller kven i dette samfunnet me har med å gjera.

Produksjonstilhøva syner mellom anna kven som eig produksjonsmidla. om det er heile samfunnet, einskildpersonar, om det er visse klassar som eig og andre som ikkje eig produksjonsmiddel. Produksjonstilhøva byggjer den økonomiske strukturen i samfunnet, og til denne basis svarar det alltid ein overbygning.

Basis endrar seg. Han endrar seg med utviklinga i produktivkraftene, til dømes med teknologisk utvikling eller med fagkunnskap hjå arbeidarane. Likevel vil basis alltid endra seg snøggaste og mest avgjerande gjennom revolusjonar, for då vert bremsande tilhøve i overbygningen rydja av vegen eller reduserte.

Dialektik - ikke mekanik.

Utviklinga i produktivkraftene og endringane i basis kan knapt lesast direkte av i overbygningen. Fyrst må den endra basis få tid til å verka på overbygningen. Smelteverksarbeidarane i Sauda i Rogaland kan nok stå ved omnane til Electric Furnace Products Company og prata om sau og saue-al. Det skulle dei ikkje ha gjort, tykkjer den mekaniske materialisten, men folk kan ikkje ta omsyn til mekanisk tenking. Den produksjonen arbeidarane står i kan ikkje få avgjera direkte kva kultur dei skal ha. Den som vil ha svar på kvifor folk er opptekne av noko anna enn det ein skulle tru låg dei mest på hjarta, må nok gå inn i det einskilde tilfellet og granska det. I kvart einskilt høve kan det finnast særigne grunnar til at folk ikkje fylgjer dei mekaniske retningslinene. Slik fekk eg sagt noko om skilnaden på mekanisk og dialektisk materialsme og.

På den andre sida ventar ikkje overbygningen passivt på å verta omforma av basis. Utruleg nok finst det borgarlege kritikarar som hevdar at materialistane meiner noko slikt. På det politiske omkvervet kjem denne "kritikken" i særleg grell kontrast til det verkelege livet. Her kan det hevdast at Karl Marx nekta arbeidarane å stilla dagsaktuelle krav. Dei skulle ver så god berre venta og få det verre og verre, så skulle revolusjonen koma. Dette er eit døme av fleire i det borgarlege åndslivet, og det er diverre ikkje konstruert. I røynda organiserte Carl Marx den fyrste Internasjonalen, og eitt av dei fremste krava der i garden var 8-timars dag. Alt dei fyrste dialektiske materialistane meinte fullt og fast at overbygningsfenomen kunne påverka utviklinga i basis. Difor finst det tilskippingar 1. mai i dei aller fleste land i verda, og i vår tid har folkloristane oppdaga dette og.

Materialismen og folkloristikken.

I folkeminnevitenskapen er det altfor fåe granskarar som har gått inn for å nytta

materialistisk analyse. Her er det ikkje berre dei faktiske vanskane med ein krevjande analysemåte som står i vegen. Det er heller ikkje nok å peika på at folkeminnevitenskapen har størst omfang i land som enten ligg under borgarleg eller under revisjonistisk diktatur i dag. I tillegg finst det ein årsaksamanheng som er noko særigen: Folkeminnevitenskapen vart reist av ein viss samfunnsklasse, utvikla seg med voksteren i denne, og har vore knytt til han på ein heilt særskilt måte til denne dag. Av det siste poenget har Bengt Holbek gjort ei klår framstilling nyleg (Holbek 1978, p. 24-34), i ein heilt annan samanheng.

Trass dette pessimistiske overslaget eg har gjort finst det unekteleg fleire glimrande føredøme i form av materialistisk granskingsinnsats. Eg skal nemna nokre slike, og stilla synspunkt som kan reknast hit i relieff til ymse andre som på ingen måte kan reknast til den same gruppa. Det burde gjerast ei heilt anna og grundig oppsummering av den materialistiske forskningsinnsatsen i folkeminna, men det vesle eg tek med her kan tena til å gje lesaren idear om kva som kan og bør gjerast.

Av mange grunnar vil eg fyrst nemna ein norsk folklorist, Svale Solheim (1903-1971). Ei rad av skriftene hans er prenta oppatt i eit minneskrift (Norveg 16, 1973). Hovudverket hans heiter Norsk sætertradisjon og kom ut i Oslo i 1952 med 708 sider. Boka gjev ei samla framstilling av folkedikting og folketru som har samanheng med sæterdrifta. Solheim syner korleis denne munnlege tradisjonen heng i hop med den måten dei sæterdrivande bøndene tente sitt brød. Det var interessene som knytte seg til dette produksjonslivet som avgjorde utforming, førekomst og innhald i tradisjonen. Like overtydande sette Solheim fingeren på den verknaden ein etablert munnleg tradisjon kunne ha på tilhøva i basis.

Verket er ikkje tyngt av teoretiske drøftingar, slikt må ein faktisk leita etter mellom materialet og den omfattande faktagjennomgangen. Noko har dette sikkert å gjera med personleg lag og lynne, men det er utilleteleg å oversjå produksjons tida. I tida rundt og etter 1950 opplevde NATO-landa ein moderne mellomalder, betre kjend under namnet McCarthy-tida. I den aktuelle klassekampsituasjonen hadde det norske borgarskapet reist ein stor kampanje mot alle progressive tendensar, og sosialdemokratiet sto i brodden for det heile. I eit klassesamfunn er den delen av overbygningen som går under namnet åndslivet merkt av den herskande klassen og hans interesser. Det fekk vitskapsfolk som ikkje tenkte "rett" kjenna til fulle i 50-åra, om det til dømes var så at dei ville granska på materialistisk grunnlag.

Norsk sætertradisjon kom i alle fall ut. Ein av måtane å gjera verket uinteressant, når skaden fyrst er skjedd, er å leggja det ut som funksjonalisme, visstnok autodidaktisk funksjonalisme, ein Malinowski av norsk husflid, så å seia. Ei anna sak er at analysen i dette arbeidet kunne ha vorte grundigare om det hadde vorte til i eit miljø der det fanst utviklingsvoner for ei slik granskning.

Idealismen (eit sidesprang)

Her skal eg gjera eit lite innskot om prinsipielle skilnader mellom idealismen og materialismen. Det materialistiske grunnsynet har eg nett gjeve glimt av, og me kan seia at dette har ein hovudparole når det gjeld årsakssamanhengar i kulturprosessar og kulturvitenskap: "Undersøk den materielle bakgrunnen!"

Eit idealistisk syn skulle bokstavelg oppfatta gå ut på at ideane er dei eigentlege drivkreftene. Kultur fører med seg kultur, ein tanke går attende på ein annan, ei tru går attende på ei anna tru, osb. Ånd ovrar seg or ånd. Det vil seia, slik ville det ha teke seg ut om idealismen var konsekvent. I praksis artar det seg heller slik at til dømes forfattarar med eit idealistisk hovudsyn no og då refererer til økonomiske eller sosiale tilstandar, til skiljet mellom fattige og rike, om ikkje anna. Dette vil idealisten likevel ikkje rekna systematisk inn

mellom dei viktige årsakstilhøva han skal drøfta. Idealisten vil ikkje leita etter dei materielle vilkåra som om han trudde det var uomgjengeleg.

Eit tenkt møte i forskningshistoria.

I 1959 prenta Gyula Ortutay ei førelesing under tittelen "Principles of Oral Transmission" (Ortutay 1959). Her står det meir vesentlege ting enn det vidgjetne omgrepet "invariant". Ortutay seier her mellom anna at gjennombrøtet for kapitalismen fører til samanbrot for ei mengd tradisjon. Det fører dessutan til at ein del ny folklore oppstår. Det skin gjennom at Ortutay meiner det totale omfanget av folklore minkar med kapitalistisk vokster. Styrken ved eit slikt (skissemessig) materialistisk synspunkt er at det kan vera rett eller gale, og det er mogleg å etterprøva det kritisk ved gransking og diskusjon.

Opp mot dette vil eg setja Alan Dundes med "The Devolutionary Premise of Folklore Theory". Her driv han gjeon med tendensen mellom folkloristar til å sutra og klaga over at "tradisjonen vert borte". Det gjeld sjølvstakt dei fleste folkloristar før oss. Det faste omkvedet har vore at dei må berga det som kan bergast, med det enno er tid. Så langt er det noko i det Dundes skriv.

På denne tida (1969) hadde Dundes rett nok skrive svært lite om samtidsfenomen i folkloren. Men eit stort publikum var enno den gongen svakt for den retoriske svingen Allan Dundes har slikt tak på, og artikkelen gjorde veldig furore i Norden. Studentane i Bergen må til dømes lesa han den dag i dag. Litt forenkla hevdar Dundes at det er like mykje folklore i det han kalla moderne samfunn som det fanst før samfunnet vart "moderne". Så lenge folk kommuniserer har dei og folklore, meiner Dundes. Det siste er sjølvstakt ein fiks vri om ein vil koma fri for alle tenkelege krav til definisjon av emneområdet. Alle innvendingar vil kunna møtast med å omdefinera "folklore" i det uendelege bortigjennom kommunikasjonskanalane. Ut frå alle kjende seriøse definisjonsfreistnader på "folklore" vil hovudpåstanden til Dundes vera feil. Det viktigaste i denne samanhenget er likevel at resonnementet hans er utan tilknytning til endringar i dei materielle vilkåra. Såleis treng han heller ikkje gjera seg større møte med å finna ut kva kulturelle endringar som kan fylgja med dei snøgge omskifta i basis som er så typiske for vår tid.

Den same kontrasten kan ein lett finna når folkloristar skal gjera greie for saga om sin eigen vitskap. Eg kan tilrå ei jamførande lesing av to ferske og stutte granskingshistoriske oversyn. Det gjeld innleiingskapitlet i Bengt af Klintberg, Folkloristiska grundfakta (krevjande tittel!) (Klintberg 1978) og det før nemnde arbeidet av Holbek (Holbek 1978). Det siste gjer seg umake med å knyta utviklinga av folkloristikken til den konkret samfunnsrøyndomen bakom. Dette er eit objektivt faktum, og det er det eg vil ta fram her. Det har sitt å seia sjølvstakt kva teoretisk grunnlag den eine og den andre granskaren vil vedkjenna seg, og intensjonane kan vera heilt annleis enn resultatet, men det er ei anna sak.

Ideologi i folkloren.

Den som er interessert i basis/overbygningsspørsmål, kjem knapt utanom ein analyse av dei aktuelle ideologiske tilhøva. Ideologi er eit system av tankar som folk har fordi dei lever som dei gjer. Ideologien er eit uttrykk for ei klasseinteresse, men berre for ein av dei kjempande klassane. Dei andre klassane lyt finna seg i å ha andre ideologiar og. Større eller mindre mengder av folk i ein klasse kan ha meir og mindre reindyrka former for ideologi som står for klasseinteressene til ein heilt annan klasse. Av spesiell interesse for folkloristen er det at ideologien som tilhøyrer den klassen som har makta i eit samfunn, vil gjennomsyra tankegangen hjå store mengder av dei som slett inga makt har i det samfunnet. Difor er det mekanisk og ikkje dialektisk materialisme å venta seg at

folkediktinga til dømes skal innehalda ein alternativ tankebygning som kan representera interessene til dei undertrykte klassane i samfunnet. Ein annan ting er at folkediktinga kan innehalda store og små glimt av opposisjon, misnøye og svisvyrdnad mot styresmakter og samfunnstilhøve. Dei to tyskarane Wolfgang Steinitz (t. d. Steinitz 1958) og Herman Strobach (Strobach 1964) kan nemnast særskilt i så måte.

Ideologien er ei historisk drivkraft når han fyrst er der, for han gjev impulsar og retningsliner for korleis dei skal stilla seg til dette eller hint. Med dette som utgangspunkt kan me stilla spørsmål til tradisjonen og innhaldet i han både før og no. Kva ideologi har ein eventyrvariant? Er det skilnad på ideologien frå variant til variant, eller frå type til type? Spreier deler av den moderne forteljetradisjonen rasistisk ideologi? Fleire enn ein nordisk folklorist har vonna i det lengste at så ikkje er tilfelle, men i Noreg i det minste har den opne rasismen vorte meir og meir vanleg dei siste to-tre åra. Vårt vesle land har fått ikkje mindre enn to nye organisasjonar med rasistisk føremål.

I mange eventyr finst det ting som umogleg kan spegla tilstanden i samfunnet beinveges. Me finn både skip som går over land og hav og rettvise kongar. I barnetradisjonen i Bergen er det registrert mellom anna ein melkemann. Folk som leverer mjølk på dørene finst det mange stader, men ikkje i Bergen, og heller ikkje andre stader i Noreg. Overbygningsfenomen, ideologiske eller andre, grip stadig inn i tradisjonsprosessen.

Då eg tok for meg "villsau"-tradisjonen nyleg (Mykletun 1977), var det fort gjort å slå ned på at her låg den allmenne samfunnsutviklinga til grunn som ein abso-lutt føresetnad for at forteljingstypen skulle spreia seg så vidt i kring. Færre steller med matproduksjon, det er strengare arbeidsdeling, yrkesspesialisering osv., difor var det heilt ut rimeleg at nokon skulle tru sauene finst som vilt i Noreg. Men kven skulle i så fall fortelja historia, ei historie der poenget er bygt på den føresetnaden at både forteljar og tilhøyrar veit betre? Bonden, var det sjølvsahte svaret. Så viste det seg at forteljarane kom frå mange heilt ulike yrke, og eit mindretal av dei dokumenterte variantane skreiv seg frå bønder. Løysinga ligg venteleg i at mange menneske innan fleire yrke har bakgrunn slik at dei veit kvar sauene høyrer heime i faunaen. Dei har samstundes førestølingar om "dei andre", dei som ikkje har slik kunnskap. Desse kunnige menneska kan fortelja villsausoga, og dei har eit perspektiv på tilværet som gjer at dei både skjønar poenget og synest om det. Det er dei motsette tendensane i denne utviklinga å takka at tradisjonen finst. Om 30 år finst det sikkert endå større presentdel av folket utanfor primærnæringane, men av greie statistiske årsaker vil færre og færre av dei kunna rekrutterast frå primærnæringar eller miljøet omkring. Difor får ikkje ei forteljing innan den moderne tradisjonen alltid betre og betre vilkår etter som tida går.

Utfordring og felle.

Den materialistiske kulturvitskapen er ei utfordring til den borgarlega granskinga. Borgarskapet er heilt på det rene med dette, og gjer normalt alt som råd er for å hindra at materialistisk vitskap kan veksa og utviklast. Den nøyaktige fåren borgarskapet ser vil kunna skifta frå tilfelle til tilfelle. I bakgrunnen spøkjer i alle høve den otten ein herskande klasse har for alle våpen dei undertrykte kan

frigjera seg med. Dette er store ord i samband med ein skarve kulturvitskap, men alle tilskot til kunnskap om dei verkelege samanhengane i tilværet kan verta nye naglar i kista for ein herskande klasse.

Borgarleg tenking har ingen eigentlege alternativ å stilla opp mot teorien om basis og overbygning. Difor er det ikkje anna ventande enn at borgarlege granskarar til vanleg held motførestillingane sine borte frå open debatt. Endå rimelegare vert dette om ein ser på det dei har å innvenda. Eg ser då bort frå dei reine og openlyse fordomane og går vidare på dei meir resonnerande motinnlegga.

Ei gruppe klamrar seg til vona at etter di Karl Marx grunnla det meste av den dialektiske materialismen for over 100 år sidan, må heile greia vera gamaldags. Til dette må det sjølvstakt berre seia at ein teori ikkje vert forelda berre om tida går. Teoriar er aktuelle så lenge dei kan brukast med resultat som kan forsvarast, og dette fylgjer ikkje kalenderen. Vitskapshistoria er full av teoriar som aldri var anna enn galne, endå dei fyrste fjorten dagane etter dei var formulerte.

Ei innvending som er meir tilforlateleg å sjå til, lyder om lag slik: Det ligg ikkje føre nokon induktiv metode til å påvisa samanhengen mellom utviklinga i basis og i overbygning. Folkloristen som dukkar opp med ein materialistisk analyse, er fylgjeleg ille ute om han ikkje kan stilla opp med slik induksjon. Her må ein verkeleg spørja kor ofte kulturvitskapen i det heile er i stand til å dokumentera årsakssamanheng tilnærma så eksakt som naturvitskapen. Tvert om er den vanlege arbeidsmåten å jamføra data av ulke slag, argumentera for ein hypotese, og vona at den faglege diskusjonen etter kvart vil rydja vekk dei verste feilgrepa. Når det i det heile vert stilt grunnjevne hypotesar om årsakssamanhengar, då.

Materialistisk gransking rår ikkje over noko trolldomsord som kan frigjera frå den same mødesame arbeidsmåten. Det er på dette punktet granskarar med materialistiske interesser kan gå i ei lei felle. Presset frå den borgarlege overmakta arbeider i ei viss lei: Materialistane vert tvinga til å godta at dei skal prova hypotesane sine mykje meir overtydande enn den borgarlege vitskapen nokon gong har hatt tanke for. Det er sjølvstakt nyttelaust å syna samanhengen mellom basis og overbygning så ugjendriveleg klårt at den forherda idealisten lyt godta det. I så fall ville det idealistiske verdsbiletet ramla i grus, å jøye oss!

Litteratur.

- Dundes 1969 : Alan Dundes, The Devolutionary Premise of Folklore Theory. Journal of the Folklore Institute (1969), 5-19.
- Holbek 1978 : Bengt Holbek, The Social Relevance of Folkloristics. UNIFOI Årsberetning 1977, Kbh. 1978, 21-43.
- af Klintberg 1978 : Bengt af Klintberg, Folkloristiska grundfakta. Stockholm 1978
- Mykletun 1977 : "Villsau"-jakta 1973-77 - rapport frå den framandgjorde matproduksjonen. Tradisjon nr. 7, 1977, 53-65.
- Ortutay 1959 : Guyla Ortutay, Principles of Oral Transmission. Acta Ethnographica Acad. Scient. Hungaricae 8 (1959), 175-221.
- Solheim 1952 : Svale Solheim, Norsk sætertradisjon. Oslo 1952.
- Steinitz 1958 : Wolfgang Steinitz, Das Leunalied. Zu Geschichte und Wesen der Arbeitervolksliedes. Deutsches Jahrbuch für Volkskunde 4 (1958), 3-52.
- Strobach 1964 : Herman Strobach, Bauernklagen. Untersuchungen zum sozialkritischen Deutschen Volkslied. Berlin 1964.

Folkloristiske teser

af Flemming Hemmersam

Artiklen består af en række definitioner, afgrænsninger og kritikpunkter, der kan være grundlag for en marxistisk folkloristik. Forfatteren udtrykker, at de udgør en mulig retning inden for nyorienteringerne i dansk folkloristik. Flemming Hemmersam hører til dem, der med studier af arbejderklassens kultur ønsker at levere en kritisk korrektion af faget, såvel som en generel kritik af den borgerlige ideologi.

Indledning.

De folkloristiske teser som her fremlægges kan siges at være een af udløberne fra den debat og de eksperimenter, der i de sidste 10 år er foregået i faget Nordisk Folkemindevidenskab ved Københavns Universitet.

Fælles for dette til tider ubønhørlige hårde miljø har været en særdeles kritisk indstilling til den "klassiske" folkemindevidenskab ført an af fagets genopretter professor L. Bødker. Nærmere bekendtskab med dette eksperimenterende folkloristiske miljø fås først og fremmest i professor L. Bødker: Talt og Skrevet (Unifol 1975) og i Institut for Folkemindevidenskabs årsberetning Unifol fra 1972 til 1977.

Længe har man i faget vægret sig ved at drage teoretiske og metodiske konsekvenser af denne debat og derfor kan man ikke tale om en bestemt københavnerskole indenfor nordisk folkloristik, men man kunne have det motto, at uenighed gør stærk og sådan er situationen i dag.

Tendensen, som folkloristiske teser står for, kan være een af mange retninger. En anden, når det gælder om at opstille teoretiske og metodiske overvejelser i faget, står lektor Bengt Holbek for med Games of the Powerless (Unifol 1976, p. 10-24) og The Social Relevance of Folkloristics (Unifol 1977, p. 21-44). Ansatser til funktionalistiske og kommunikative teoretiske og metodiske overvejelser er fremme i arbejder af lektor Karsten Biering og adjunkt Birgitte Rørbye (herom kan læses i Unifol). En fjerde udløber, idag udenfor universitetsmiljøet, er den strukturalistiske repræsenteret ved arkivar Carsten Bregenhøj med hans Helligtrekongersløb på Agersø, Kbh. 1974.

1)

Kulturvidenskab. Folkloristikken er en kulturvidenskab. Det betyder her, hvor en historisk materialistisk grundholdning er indfaldsvinklen for folkloristikken, at kulturen determinerer menneskets adfærd og samfundsformationens skik og brug.

I lighed med andre videnskaber, med en historisk materialistisk grundholdning, anses klassekampen for at være drivkraften og energien bagved kulturens fremtrædelsesformer. I folkloristikken foretages en kulturanalyse. Andre videnskaber foretager kunst-, kapital-, og statsanalyser. Hver for sig er disse analyser utilstrækkelige til at forklare samfundsformationens totalitet, men i et tværfagligt samarbejde ville det være muligt at gøre det.

Folkloristikken koncentrerer sin analyse af samfundsformationen omkring de kulturelle fremtrædelsesformer. Andre fag beskæftiger sig med de kunstneriske-, økonomiske- og sociale fremtrædelsesformer.

2)

Folkloristikken er videnskaben om kulturens fremtrædelsesformer i samfundsformationen.

Ved kultur forstås folklorens sociale relationer til skik og brug.

Ved folklore, der har en brugsværdi og en værdi, forstås kulturens fremtrædelsesformer, som de er overleveret fra den ene generation til den anden.

En kulturel fremtrædelsesform har en ydre iagttagelig form, som en genstand viser eller fremtræder med og en indre sammenhæng (væsen), hvorved forstås genstandens samlede indre, invariable bestemmelser, systemer eller processer.

Folkloristikens opgave er også at beskrive fremtrædelsesformens indre sammenhæng (væsen) og ikke kun koncentrere sig om den objektiverede del i en kulturel fremtrædelsesform, dvs. den ydre form og dens indhold offentlig tilgængelig i fikserede overleveringer og normer osv. for frembringere og for andre som dele af en fælles verden.

3)

Folkloristikens genstand. Ved analyse af skik og brug fremkommer fremtrædelsesformens indre sammenhæng (væsen), dvs. den subjektiverede del af den kulturelle fremtrædelsesform, hvorved forstås individets/gruppens indstillinger, meninger, tro og viden og det/dennes færdigheder i at tilegne og videreudvikle skabende den objektiverede kultur, som det bl.a. kan iagttages i klassekampens historiske udvikling og i processer kaldet folkloriseringer, der udtrykker og afdækker dialektikken mellem den objektiverede- og den subjektiverede kultur.

Ved skik og brug forstås de i sociale relationer skabte sædvaner, hvor brug alene beskriver adfærd, som den konkret praktiseres indenfor de sociale grupper i

historiske perioder og som den er og har været. Skik udtrykker det regulative i adfærden, dvs. som den burde være med baggrund i den folkløse og kultur som magthaverne ønsker bevaret/udviklet i historiske perioder med staten som overvågende kulturkontrollant i forsøget på at regulere adfærden i den ønskede retning.

Lykkes det kan man tale om affirmativ adfærd. Hvis ikke, spores tendenser til mod-adfærd i retning af samfundsorienteret anti-adfærd eller lokalorienteret adfærd

Skik og brug er grundlag for den menneskelige erkendelse og nyindvunden erkendelse udmøntes i ny skik og brug, der kan objektiviseres.

Udforskningen af skik og brug bliver da folkløstikkens egentlige genstand.

4)

Materialeorienteret. Det folkløstiske materiale omfatter kulturelle fremtrædelsesformer udtrykt i ideelle, politiske, økonomiske og kommercielle bestræbelser om det sker via individ, gruppe, klasse, bevægelse, parti, organisation, stat og miljø indenfor teknologiske systemer omfattende produktivkræfter som viden, redskab, teknologi og arbejdskraft, i sociale systemer, hvor interaktion mellem individ og grupper udtrykkes i adfærden og ideologiske systemer, med ideer, trosforestillinger m.v., der kan udtrykkes symbolsk og hvor bl.a. mytologi, teologi, sagn/legender, videnskab, folketro og sund fornuft m.v. hører til.

De kulturelle fremtrædelsesformer er forskellige i form, indhold og gennemslagskraft alt efter klassekampens intensitet og omfang i sted, tid og rum. Det folkløstiske materiale kan kategoriseres efter placering og funktion i klassekampen.

Ved arbejderfolklore forstås kulturelle fremtrædelsesformer, der har sit udspring i arbejderklassen eller arbejderbevægelser. Elitefolklore defineres ved sit tilhørsforhold til en elite eller en herskende gruppe. Ved poplore forstås de kulturelle fremtrædelsesformer som produceres af underholdningsindustrien til kommercielle formål. Ved klasselore forstås de kulturelle fremtrædelsesformer, der har sit udspring i en revolution eller revolutionære tilstande. Ved industrielfolklore forstås de kulturelle fremtrædelsesformer, der opstår som følge af samfundsformationens produktivkræfter dvs. fra samfundets fond af arbejdskraft, teknisk og faglig indsigt og produktionsmidler. Ved social folklore forstås de kulturelle fremtrædelsesformer, der opstår i relationer mellem samvirkende mennesker i produktionen. Ved ideologisk folklore forstås de kulturelle fremtrædelsesformer, der har sit udspring i samfundsformationens overbygning, dvs. i de forskellige ideologiske niveauer og fra de fremstød som staten gør for at kontrollere samfundsformationen, via massemedier, politi, skole, højere læreanstalter og militær.

5)

Folklore, skik/brug og kulturfetichisme/fremmedgørelse. Folklore, skik og brug og kultur er ikke ting, men sociale relationer, der fremtræder som ting eller repræsenteres ved ting. Gennem denne erkendelse afmystificeres de pågældende kategorier, hvis fetichkarakter og fremmedgørelse er et af folkløstikkens hovedemner.

Afsløring af folklore -, skik og brug- og kulturfetichisme (noget man tilbyder, eller bliver tvunget til at tilbyde, men ikke forstår) medfører i et vist omfang en afsløring af de illusioner, der ligger til grund for ideologierne og ideologisk tænkning.

Ved at afsløre sådanne illusioner bliver det muligt at studere selve de sociale re-

lationer og afdække fremtrædelsesformens indre sammenhæng (væsen).

Først når den indre sammenhæng (væsen) er afdækket og bevægelseslove formuleret kan kulturens fremtrædelsesform som sådan forklares.

6)

Kulturel determinisme og -materialisme. Skik og brug determinerer folkloren. Kultur determinerer skik og brug. Samfundsformationen determinerer kulturen. Forholdet mellem kulturens fremtrædelsesformer og produktionsmåden (produktivkræfter/produktionsforhold) determineres af klassekampen.

Ved determinisme forstås enhver samfundsmæssig tilstand, der har sine nødvendige og tilstrækkelige betingelser i en umiddelbart foregående tilstand.

Ved kulturel materialisme forstås de økonomiske faktorerers afgørende indflydelse på den kulturelle determination. Opfattelsen af, at menneskets adfærd determineres af ekstra-somatiske kulturelle traditioner kaldes kulturel determination.

Den kulturelle materialisme beskæftiger sig ikke med de almindelige love for det menneskelige bevidsthedsliv, men kun de love og kulturelle processer, der bevirker, at bevidsthedslivet, ikke hos det enkelte menneske, men hos den store del af befolkningen, fra tid til anden omformes, gribes af nye idealer, alt sammen under indflydelse af de omgivende sociale vilkår.

Kultur forklares fundamentalt ud fra dens egne termer og i sit eget niveau og kan ikke reduceres alene til et studium af individer, der kun en bestemt tid behersker kulturen. Kultur eksisterer før og efter et menneskes levetid og skaber derfor forudsætningen for tanker og handlinger for dem, der behersker kulturen. At forklare, hvordan kulturen beherskes sker ved analysen af folklorens sociale relationer til skik og brug.

Kulturen forandres og ændres gennem den energi som tilføres fra samfundets teknologiske udvikling og den deraf følgende ændring af kampen mellem den herskende klasse (bourgeoisiet) og den beherskede klasse (arbejderklassen).

7)

Samfundsformation. Ifølge en historisk-materialistisk model foregår samfundets udvikling ved, at samfundsøkonomiske formationer defineres ved de produktionsforhold, der er herskende i en given tid. På et givet udviklingstrin opstår der en konflikt mellem de bestående produktionsforhold og produktivkræfter. Gennem sociale revolutioner afløses en samfundsformation af en anden. Den historiske materialisme er også en teori om, hvorledes de materielle forhold er bestemmende for samfundsbevidstheden. Produktivkræfter, produktionsforhold og overbygning udgør tilsammen samfundsformationen.

Ved produktivkræfter forstås samfundets fond af arbejdskraft, teknisk og faglig indsigt og produktionsmidler.

Relationer mellem samvirkende mennesker i produktionen kaldes produktionsforhold, hvor besiddelsesforholdet er det dominerende træk ved nutidens produktionsforhold.

Produktivkræfter og produktionsforhold udgør produktionsmåden. Modsætningen

mellem produktivkræfter og produktionsforhold er i sidste instans bestemmende for al samfundsmæssig udvikling.

Med industrialismens opkomst i det meste af Europa fra 1850'erne konstitueres en arbejderklasse, der opstod i modsætning til tidens nye herskerklasse: bourgeoisie. Skabelsen af merproduktet tilegnes af denne nye udbytterklasse, der for at sikre udbytningen etablerede et særligt magtapparat, staten, som sammen med de herskende ideer, de politiske og retslige institutioner tilsammen udgør samfundets overbygning.

8)

Kulturformation. Folkloreproduktion, skik/brugforhold og kultur/kulturkontrol udgør tilsammen kulturformationen.

Ved folkloreproduktion forstås bærere/skabere af folklore, indsigt i folklorens værdi og interesse for at producere folklore.

Ved skik/brugforholdet forstås de sociale relationer mellem samvirkende mennesker i kulturen, der udtrykker folklorens brugsværdi. Kulturens fetichkarakter og fremmedgørelse er det dominerende træk ved nutidens skik/brugforhold.

Ved kultur/kulturkontrol forstås folkloreproduktionens sociale relationer til skik/brugforhold, hvor kulturens værdi fremhæves og brugsværdien kontrolleres.

Kulturformationen er et termodynamisk system, der forbruger energi og får den fra samfundsformationen. Det, der adskiller en kulturformation fra en anden, er den måde, hvorpå den herskende klasse tilegner sig kulturens brugsværdi (mer-værdi).

Folkloreproduktion og skik/brugforhold udgør tilsammen skik/brugmåden. Det er skik/brugmåden, som ændrer sig fra epoke til epoke.

Modsætningen mellem folkloreproduktion og skik/brugforhold er bestemmende for den kulturelle proces.

9)

Hovedkulturer. Der arbejdes her med og ud fra 3 hovedkulturer i samfundsformationen. Næmlig den herskende kultur, modkultur og folkekultur, som analyseres i relation til hinanden på tre niveauer: det teknologiske (produktion), det sociale (produktionsforhold) og det ideologiske, herunder staten (overbygning).

10)

Herskende kultur. Den herskende kultur udvider og kontrollerer kulturformationen gennem tre niveauer: borgerlig kultur, folkelig kultur og populær kultur.

At der er tale om delkulturer af den herskende kultur skyldes, at de ikke forudsætter radikal omvæltning i produktionsforholdene, til trods for uenighed om overbygningens indhold og form.

Ved herskende kultur forstås den herskende klasses kultur, som kontrollerer kulturformationen i kraft af klassens stilling i samfundsformationen.

Ved borgerlig kultur forstås den del af borgerskabets (bourgeoisiet) selvforståelse som kommer til udtryk i kunsten, der opleves, bedømmes og kvalificeres som noget særskilt værdifuldt og derfor formidles til hele befolkningen.

Ved folkelig kultur forstås den herskende kulturs centraldirigerede og markedsførte forsøg på at få brede befolkningslag i tale gennem nationale og romantiske fraser funderet i en ideologisk kulturhelhedsopfattelse ud fra idealet om et harmonisk samfundsbillede, hvor der kan være tale om delkulturer (borgerlig-, folkelig- og populærkultur), men som ikke er udtryk for noget klassespecifikt. Demagogisk opfattes et nationalt mindretal af statssamfundets indbyggere som bærere af nationens/statens folkelighed.

Ved populær kultur forstås en centraldirigeret, profitorienteret og markedsført kultur, hvis formål er at få forbrugeren til at identificere sig med privatmenne-skets sjælelige behov og kærlighedslængsel og fremme projektionstendenser gennem fantastiske fortællinger, fehistorier og legender i en moderne version.

11)

Folkekultur. Ved folkekultur forstås en spontan "fra-neden-af" kultur, der gror op nedefra som udtryk for folks oprindelige behov og skabt ud fra folks egne forudsætninger.

Folkekultur kan virke diffus og ikke afklaret set ud fra en totalitetsopfattelse af samfundet p.gr. af den herskende kulturs evne til at give folkekulturen en fetisch-karakter og fastholde denne.

Fra tid til anden fremkommer en populisme, der politisk kan virke såvel reaktionær som progressiv, f.eks. i form af ekstrem regionalisme eller som klangbund for organiserede folkebevægelser som f.eks. arbejderbevægelsen.

12)

Herskende kultur og folkekultur som repræsentativ- og anonym kultur. Forskellen ses bl.a. i at herskende kultur (repræsentativ kultur) lægger hovedvægten på de fikserede kulturskatte (kunstværker, symboler, litteratur), medens hovedvægten i folkekulturen (den anonyme kultur) ligger på selve kulturlivet, hvor kulturskatte af flydende tilstandsform er fremherskende.

Ved repræsentativ kultur forstås, at en tid opfatter sit eget kulturstadie som legemliggjort i en sum af ydelser. Disse ydelser er distanceret fra personerne og tænkt som tilegnelige goder. Den personlige kultur eller den enkeltes andel i kulturen beror på, i hvilket omfang han/hun formår at trænge ind i de repræsentative skatte og tilegne sig deres indhold af kulturgoder. Dvs. den repræsentative kultur (herskende kultur) lægger vægten på tilegnelsen af kulturens værdi, dvs. højtprioriterer den objektiverede kultur.

Den anonyme kulturs (folkekultur) særkende er derimod, at den enkelte er født ind i kulturatmosfæren, vokser op i den og efterhånden bliver grebet af kulturlivets rytme i stedet for selv ved målbevidste anstrengelser at gribe kulturgoderne. Det karakteristiske her er fremhævelsen af kulturens brugsværdi, dvs. den subjektiverede kultur.

13)

Modkultur. Modkultur karakteriseres ved at ligge i konflikt med samfundets dominerende værdier, normer og vaner bl.a. ved opstilling og spredning af alternative værdier, normer og vaner.

Den vigtigste modkultur i det kapitalistiske samfund er arbejderkulturen, som man også kunne kalde en organiseret folkekultur med arbejderbevægelsen som udfarende kraft.

Formålet her er ikke at oprette en ny klassekultur (herskende kultur), men at fjerne den og udvikle en folkets kultur (menneskehedens kultur) i det klasseløse samfund.

14)

Kulturkapitalisme. Ved at skjule kulturens indre sammenhæng (væsen), dvs. lade kultur fremtræde som ting eller repræsenteres ved ting via ophobning i bogform til brug i skole og på universiteter eller gennem radio, fjernsyn, arkiv og museum, udvikles en national - som en international kulturkapitalisme/kulturimperialisme, der er karakteristisk ved at præsentere eller forhandle ferniseret forbrugerkultur.

Ved kun at fremhæve kulturens værdi og ikke omtale kulturens brugsværdi kan denne forbrugerkultur omsættes på kulturmarkedet uden hensyn til tid, sted og rum som en vare. Kulturkapitalismen fjerner, forvrænger og opmaganiserer folkets kultur.

15)

Kulturkamp. Kulturkampen i dag består hovedsagelig i fjernelse og opdagelse af kulturens fetichkarakter og fremmedgørelse og må som sådan indgå i det politiske liv.

16)

Folkloristens og folkloristikkens opgave. Folkloristens opgave er at afdække kulturens fetichkarakter og fremmedgørelse og hjælpe med til at folkekultur (menneskehedens kultur) kommer op til overfladen dvs. være med til at fremme den menneskelige emancipationsproces.

Folklorister har indtil nu kun fortolket kulturens værdi, hvad det nu kommer an på er at analysere og forandre kulturens brugsværdi ved at undersøge folklorens sociale relationer til skik og brug.

Udgangspunktet for en kulturanalyse er problemer. Målet for folkloristikken som videnskab er en kritisk samfundsanalyse, bidrage til problemløsninger og dermed forsøge at udvikle en emancipatorisk praksis.

FORFATTERDATA: Flemming Hemmersam.

Flemming Hemmersam, f. 1940, stud.mag. i Nordisk Folkemindevidenskab ved Københavns Universitet. Exam.art. 1975 og p.t. skriver på magisterspecialet 1.maj demonstrationer i Storkøbenhavn 1976.

Ørholm d. 21/5 1979

Til læserne.

Uden offentlig støtte er det takket være det store abonnementtal lykkedes for Nord Nytt at få en nogenlunde pæn økonomi, som er basis for en regelmæssig udgivelse.

Næste nummer med tema om skibet udkommer ca. juli, og næste nummer igen om folkemedicin ca. september. Om de fremtidige temanumre se i "nyt og noter".

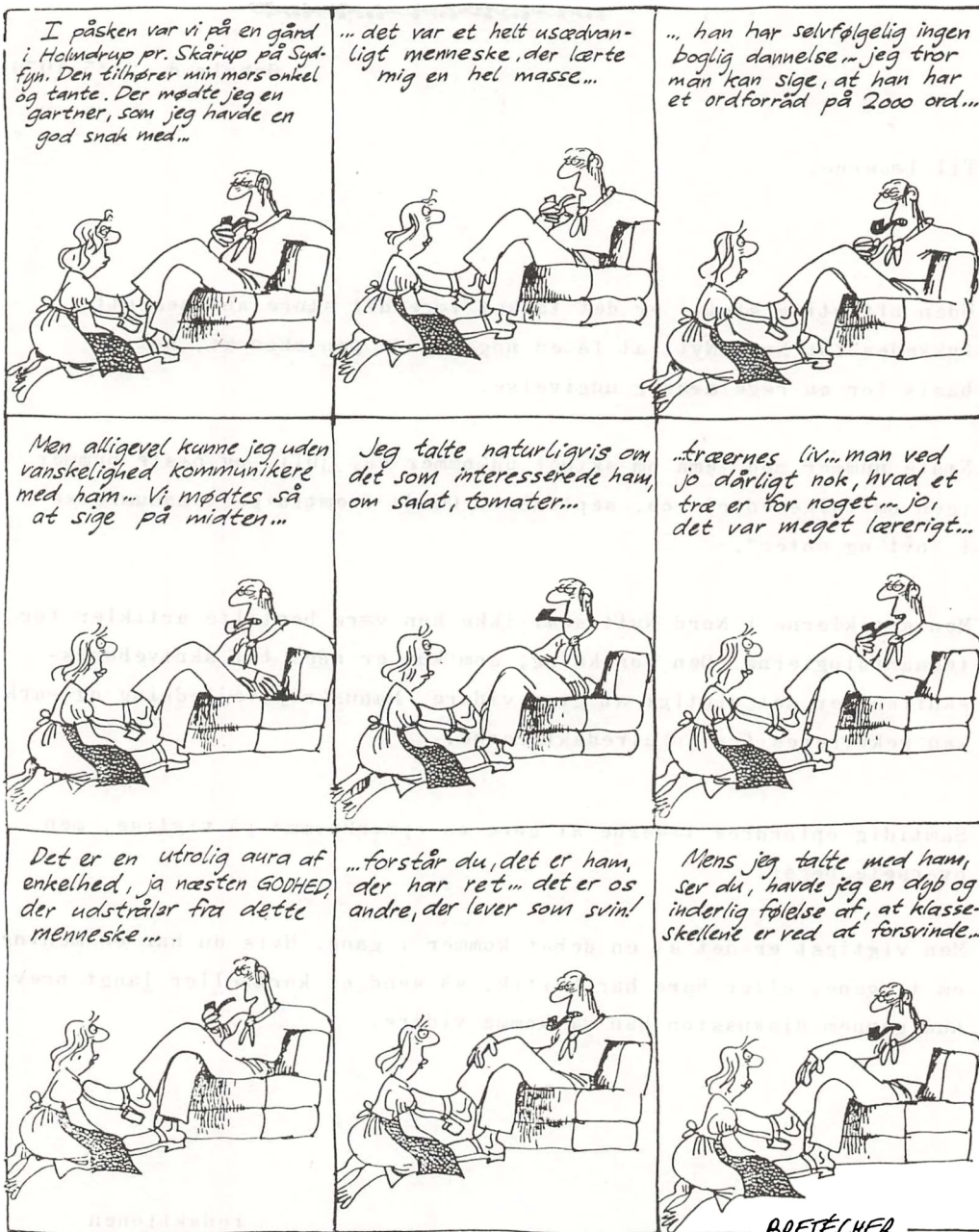
Men artiklerne i Nord Nytt skal ikke kun være bestilte artikler for temaantologierne. Den forskning, som kun er nået til skrivebords-skuffen, er det vigtigt at give videre. Manuskriptvejledning og -ark kan rekvireres fra lokalredaktørerne!

Samtidig opfordres læserne at gøre os opmærksomme på vigtige, men oversete bøger.

Men vigtigst er det at en debat kommer i gang. Hvis du har en mening om tingene, eller bare har kritik, så send et kort eller langt brev. Kun gennem diskussion kan vi komme videre.

redaktionen

EN JÆVN MAND

BRETÉCHER

Illustrationen lånt fra "De frustrerede", Korsarens forlag 1978.

Etnologrollen, betragteren og mellemlagsdilemmaet

af Bjarne Kildegaard Hansen

Udviklingen fra '68 har for en del etnologers vedkommende ytret sig som et ønske om popularisering.

Har "folkeligheden" betydet mindre videnskabelighed?

Er "folkeligheden" en illusion?

Bjarne Kildegaard Hansen prøver at anskue den litterære tendens i etnologiske fremstillinger som et udtryk for etnologens klassesættelighedsforhold. De nye mellemlag og deres erfaringsverden kører igennem i mange etnologiske værker. Det rejser politiske spørgsmål om mellemlagsbevidsthedens forhold til den borgerlige ideologi- og ikke mindst til mellemlagets muligheder for at opnå en klassebevidsthed.

Væsentligt for diskussionen af udviklingen i etnologien i 60'erne og 70'erne er problemet omkring forskerrolle, forholdet mellem forskeren som subjektivt individ i en objektiv givet kontekst.

I indledningsafsnittet blev informationsaspektet, etnologen som postbud berørt. Den selvforståelse hos den nye fløj, der her blev fremlagt var udtryk for et ideal. I dette afsnit skal forskerens objektive stilling i samfundet problematiseres, og der skal diskuteres hvorledes den subjektive oplevelse af eget virke, kommer til udtryk i en række tekster og undersøgelser. Jeg skal her diskutere ud fra subjektive belæg hos især Karl-Olov Arnstberg og Billy Ehn, herudover inddrages forskellige andre belæg.

Kulturjournalistik? Nogle antegninger til en diskussion af form/indhold i nogle nyere etnologiske værker.

"Jag har ansett det våra nödvändigt att stärka sambanden mellan vetenskap och samhället utanför universitetet..... Det gäller alltså inte belasta den löpande

texten med sådant stoff (videnskabelige noter, henvisninger BKH) i bøger, vars ämne har interesse utanför fackkretsen (och för övrigt bekostas av människor utanför den samma)... Hanssen (Börje Hanssen BKH) har emellertid inte förstått kärnfrågan, den som gäller vetenskapens ställning i samhället. Om man får döma av hans formuleringar och hans kritik av de uråldriga slagorden "strunta i statistiken" och "bort med metoderna" tycks Hanssen vara okunnig om den intensiva debatt om vetenskap och politik som förts sedan slutet av 1960-talet. Hanssen påstår oriktigt att jag sagt att jag "inte främst velat presentera ett strikt vetenskapligt arbete utan ett populärvetenskapligt". 1)

Ovenstående pluk er hentet fra diskussionen omkring Åke Dauns disputats ved Stockholms Universitet. Det er en af de mest brændende diskussioner, der har været ført i nyere skandinavisk etnologi, og den er som sådan go at tage ved lære af. Börje Hanssen og Åke Daun diskuterer lidenskabeligt et problem, der er af største væsentlighed for en række af de nyere etnologiske arbejder. Hvor går grænsen mod populærvidenskab? Hvordan er forholdet mellem indhold og form eller hvad skal i første instans kundgøres, når et arbejde påberåber sig videnskabelig værdi?

Problemet findes også i en anden variation, men det er væsentligt at understrege at der stadigvæk er tale om det samme problem. Form/indhold diskussionen aktualiseres primært ud fra den valgte form, en del af de nye arbejder har.

I forbindelse med Billy Ehns "Sötebrödet" har Sven B. Ek problematiseret forholdet. 2) Han diskuterer hvilke farer der lurar ved anvendelsen af en litterær profil i videnskabelige arbejder. Udelukker den valgte form de stringente videnskabelige overvejelser, som fagfæller må stille som krav til vederhæftigheden? Ek går mindre radikalt til værks end Hanssen, der på forhånd satte spørgsmålstegn ved Dauns teoriapparats videnskabelighed. Han begrænser sig til at påpege, at det kan være vanskeligt nøjagtigt at angive forskellen mellem sådanne forskningspræsentationer og mere litterære kulturjournalistiske reportageformer. Den gammeldags tørre akademiker opsats med fodnoter af op til hele siders omfang, bilag og sider fulde af forbehold er naturligvis ingen uforanderlig størrelse. Den er da også i stor udstrækning blevet afløst af den nye fikse EPA-disputats i lækker lay-out med en anderledes fart over feltet og en udpræget publikumsappeal. Og er de dermed blevet mindre videnskabelige? selv om de har fået større publikum? eller hvad?

Den kulturjournalistiske, eller litterære tendens, som Ek problematiserer for sin videnskabelighed udgør fortværende en vigtig diskussion, der ikke er tilendebragt. Eks kritik rammer imidlertid en del forbi, fordi den ikke stiller problemet i en større sammenhæng. Det er nemlig hverken Ehn eller Daun, der i og for sig har lanceret formen. Såvidt jeg kan se, har den populariserende (ofte pseudovidenskabelige) genre høj alder i folkelivsforskningen. Men den tradition, som begge placerer sig i forlængelse af, stammer nærmere fra antropologien, og det vil her sige nyere amerikansk kulturantropologi med navne som Oscar Lewis og Ulf Hannerz. Især Hannerz værk om "Soulside" er i denne henseende baggrund for helt bestemte stilistiske inspirationer i perioden. Den optræder p.gr.a. sin eksemplariskhed i så godt som alle værkers litteraturlister og henvisningsregistre. 3)

Som før nævnt anser jeg, at den populariserende tendens har relativ gammel hævde i faget. Det nye er derimod det forhold, at en række andre skribenter og kulturarbejdere efterhånden har lagt sig efter, at anvende en virkelighedsrelatering, som svarer overens med den etnologiske praktik. Når forfattere og andre

begiver sig ud med båndudstyr, kamera og notesblok for at lave research på almindelige mennesker og dermed forlader fiktionen, så får den feltarbejdende etnolog en konkurrent. Dermed opstår også kravet om at fundere sig bedre teoretisk og videnskabeligt, såfremt de færdige produkter skal godtgøre bestræbelser fra forskellige positioner i forhold til den konkrete virkelighed. Og det må ligesom være i denne sammenhæng kritikken sættes ind. Problemet handler således mere om den bagvedliggende arbejdsproces, og dens forudsætninger, end om fremstillingsformer per se. Virkemidlerne som underordnet en videnskabelig bestræbelse, der ikke kan sættes i tvivl!

Forsåvidt har etnologerne altid haft hånd om en række sikre teknikker. Den kulturjournalistiske tendens force består i, at den kan bibringe læseren selvoplevelsens styrke, indlevelsens og identifikationens umiddelbarhed. Og denne intention er så langt fra ny på fagets grund. En stor del af den traditionelle etnologiske litteratur betjener sig heraf, ligesom etnologers museale praksis med genstands-præsentationer, interiørprincipper osv. bygger på denne 'genkendelsens glæde'. Den umiddelbare sansnings eller identifikations principper er et stærkt og længe anvendt virkemiddel, hvadenten talen er om verbale eller visuelle formidlinger. Ligeså klart som en sådan konstatering måtte forekomme, ligeså uproblematiseret en kendsgerning er det imidlertid. Et af de få eksempler, jeg kender på at problemet er stillet i dets konkretethed er Herman Bausingers kritik af den kulinære kulturhistorieskrivning/formidling. Med denne anfægtelse som har rod i Bert Brechts ideer "Om det episke teater", præciserer Tübingerfolkene den genre af kultur og -historiepræsentationen, der udgår fra forfalskende forestillinger om tilstedeværelse, identifikation osv., og stiller her over for en "Verfremdungstechnik", hvor det beskrevne sætter en udfordring op, og ikke tillader urigtige analogier mellem læserens situation og de skildrede menneskers. Men hvor netop identifikationen brækkes op, og man i distancen til objektet, erkender væsensforholdet. 4)

I mange af de nyere værker identificerer man sig både med etnologen på feltarbejde, med de interviewede, eller man indkobler sit forhåndskendskab til et givet miljø, en given gruppe i selve fortolkningen under læsningen. Det kan være rimeligt, men er det næppe ubetinget. Ofte vil en sådan identifikation bygge på 'almenmenneskelige', klicheagtige genkendelsesmomenter m.v.

Den ofte anvendte impressionistiske beskrivelsesmetode, som f.eks. hos Billy og Siv Ehn, hvor den polske landsbyggede 'levendegøres' med skræppende gåseflokk (rap-rap), kørende hestevogne (klap-klap) og skolebørn på vej fra skolen (pludre-fnise-traske), sådanne beskrivelser er nok medvirkende til, at læseren kan bibringes en forestilling om 'at være på stedet', at man skuer lokaliteten for sine egne indre blikke, men de er problematiske og uægte, når de i ringe grad sættes ind i begrebsligt forståede analytiske sammenhænge. 5) Når de beskrivelser gang på gang får lov til, at henstå som rækker af følelser, umiddelbare indtryk og fornemmelser, så er de netop uvidenskabelige, fordi de ikke rækker ud over situationen.

De forbehold, som jeg hermed gør over for fremstillingen, er naturligt begrundet af selve feltarbejdet som metode. Netop her opleves og sanses jo lokaliteten som stimuli, som indtryk. Selve feltarbejdet i denne bestemte udformning handler jo i vidt omfang om at sætte sig i andres sted, og idealet om at 'integre sig' i samfundet, som ikke er ens eget, er især problemfyldt, når man undlader at overveje dets umulighed. Her fungerer 'tabula rasa', og det gør den faktisk ikke alligevel! For netop lige præcis det, man lægger vægt på, og stimuleres af, er forhold, der dikteres af ens egen bevidsthed.

Visse af periodens folk er dog også blevet skeptiske over for dette forhold. Det kan skyldes erfaringer om den rent ud ikke gik an. Men desværre er resultatet ikke blevet, at der er blevet åbnet op en diskussion af, hvilke klassespecifikke betingelser, der er for forskerens perception og beredskab overhovedet, når arbejdet foregår i felten. Derimod er problemet blevet relativiseret i sin mest ekstreme karakter. Som f.eks. Åke Daun, der i sit forord til "Förortsliv" rent ud er gået i brechen for en argumentation, der fornægter eksistensen af noget fælles eksisterende, og derfor fænomnologisk værdirelativt konkluderer, at der ingen som helst virkelighed findes, ud over de miljarder af indtryk, som hver især render rundt med inden i hodet! Hvis læseren således skulle have fået et indtryk af Vårberg, ud fra hans beskrivelse, ja, så står ansvaret helt på læserens side! En sådan virkelighedsfornægtelse siger mest om Daun. Den angiver meget ringe muligheder for folk til at gå sammen i nogen former for fællesskab men individualiserer i sin ekstreme relativitet. Eksistensen af noget fælles gældende er smuldreret bort i en forestilling om, at enhver jo alligevel opbygger sin egen virkelighed, og når virkeligheden således reduceres til noget inden i hodet på menigmand, ja, hvilken mulighed er der så tilbage for at gå sammen om konkrete opgaver for i fællesskab at udrette noget, og dermed forandre sin virkelighed? 6)

Rapportgenren eller forladelsen af den rene fiktion kendetegner dele af den litterære institutions seneste udviklinger. For etnologien kendetegner den litterære profil samtidig en række af de nyere arbejder. Spørgsmålet kan således lyde: nærmer de to tendenser sig hinanden? og hvilken baggrund har de hver især?

Ser man i denne forbindelse på den litterære institutions udøvere, så er det helt klart, at der her er tale om et opbrud med den traditionelle forfatterrolle, et ønske om i langt højere grad at indtage en politisk funktion i forhold til den beskrevne virkelighed. F.eks. hos Myrdal, Lidman, Palm og som senest vist for Sven Lindquists vedkommende. 7) Måske betegner det selvfølgeligheden i sagen, at ikke engang uddragene af "Gräv där du står" i et foregående nummer af Nordnytt, blev diskuteret med henblik på disse problemer. Men ligger der samtidig et opbrud med forskerrollen i de nye etnologiske værker, og hvilken rolle tages der i givet fald afstand fra og med hvilket formål? Daun citatet, som jeg indledte med, leder os delvist på sporet, men fremholder mere en intention end en egentlig klar begrundelse, der sætter sig i større forbindelse med rollen som etnolog. I det følgende skal derfor med andre eksempler påvises, at det opbrud, som den litterære tendens peger på, snarere skal forstås som forskernes personlige dilemma, end som udtryk for en politisk erkendelse af rollen som etnolog i dens samfundsbevarende, ideologiserende funktion. Der vil hermed blive påvist, hvordan også den litterære tendens kan anskues som en del af det studenteroprør, der ikke primært udløste en politiserende diskussion af faget.

På vej mod kunsten?

Den litterære tendens kan fremtræde som et stilistisk virkemiddel, man anvender i sine i øvrigt etnologisk/videnskabelige analyser. Men den kan også anvendes som et udgangspunkt, der udbygges og hvor forskellen mellem skønlitteratur og videnskab efterhånden forsvinder.

Uden at kriterierne for det ene eller det andet i og for sig anfægtes. Det er tilfældet med Karl Olov Arnstbergs bog om "Zigenarens väg". 8) Her fremholdes måske klare 70'ernes ønske om at sammenkoble litteratur og videnskab etnologi og skrivi:

" Denna bok är skriven med två allt annat överskuggande ambitioner: att beröra och väcka till insikt. Därvid har inga medel skytts, vilket resulterat i ganska många brott mot vetenskaplig praxis... Ibland är det (sproget BKH) deskriptivt, ibland analytiskt, någon gång moralistiskt och endast litterärt... Det säkra språket är nästan alltid ett dött språk... Boken är tänkt att vara som en resa där läsaren/resenären ej skall behöva bekymra sig över sådana trivialiteter som biljettpriser, fordonsbyten eller fordonsfel... Även om jag till utbildningen är etnolog är jag angelägen om att framhålla att denna betraktelsen inte följer etnologiske framställningsformer... Men även om betraktelsen kan kritiseres från etnologisk synpunkt är det min förhoppning att den läsas även av etnologer. Vi måste alla hjälpas att bryta ner gränserna mellem vetenskap, "litteratur" och politik. Ty livet självt följer väl inte sådana indelningar?" (136-38).

Hvad Arnstberg her formulerer, er, at den rent faglige sammenhæng opfattes som forsnævrende. Traditionen blokerer for hans hensigt, og han må derfor bevæge sig ud over rammerne for etnologien. Ambitionen kan virke sympatisk og forståelig, men hvad formålet med den er, er ikke et spørgsmål han tager op! Og når man iøvrigt læser bogen, kommer tvivlen frem. Omend "livet selv" (hvad det så end er for noget??) ikke følger litteratur, vetenskap og politiks opspaltninger, så henstår problemet stadigvæk, hvilke midler virkeligheden skal begribes og fremstilles ud fra? I stedet for at foretage en 'ideel syntese' af eksisterende områder for fortolkning og beskrivelse, kunne Arnstberg have frem lagt i hvilket omfang henholdsvis litteratur, etnologi og politik var inadekvate udtryk for 'livet selv' i samfundet! Men tingene anfægtes ikke, - de relative-res og stykkes sammen i deres akutte og ureflekterede anvendelighed.

Med Arnstberg som eksponent for denne tendens undrer det sådan set heller ikke, at hans næste udspil bliver et rent skønlitterært produkt. Med romanen "Betragteren" har han på en gang bevæget sig ind i kunsten, samtidig med at romanens hovedperson udgøres af en etnolog, og romanens genstand derfor udgøres af de problemer, sådan en moderne udøver af faget kæmpet med i det daglige. 9)

Ud fra et grundsynspunkt, der handler om at videnskab, kunst, journalistik og andre former for udtryk, i sidste instans er områder for organisering af samfundsmæssig erfaring, vil jeg i følgende afsnit tage fat på at behandle, hvorvidt romanformen er en relevant og adekvat måde at fremstille problemer omkring forskerens rolle på. Før dette er dog en ekskurs nødvendig.

EKSKURS: Om de nye mellemlag. ¹⁰⁾

De nye mellemlag er en af de mest betydningsfulde sociologiske forskydninger i efterkrigstidens kapitalistiske samfund. Når jeg anvender termen mellemlaget, skyldes det ønsket om at afgrænse denne befolkningsgruppe fra den gamle middelklasse, eller småborgerskabet. Sidstnævnte som består af selvstændige erhvervsdrivende (småhandlende, småproducenter i by og på land, folk i liberale erhverv) er klassemessigt en svindende samfundsgruppe, mens de nye mellemlag er i direkte ekspansion. Mellemlagene dækker over folk, der er ansat indenfor det offentlige, i kontorbranchen som funktionærer m.v. Hertil kommer de mellemuddannede, der indtager ledende stillinger i industrien, herunder til lige i medierne, forskning, reklameverdenen, teknisk arbejde m.v.

Følgende karakteristika skal nævnes for mellemlagenes arbejdsforhold: de er lønarbejdere uden dog at høre - eller regne sig selv - til den egentlige arbej-

derklasse. Til en vis grad er deres arbejdsbetingelser mere 'sikre', deres arbejde 'finere' i anseelse. Dvs. det er mere ikke-kropsligt, mere intellektuelt

Arbejdsmæssigt er mellemlagene således klart integreret i den kapitalistiske økonomis kredsløb. De udfører nødvendigt arbejde inden for cirkulationsfæren, hvor varerne byttes, men ikke produceres. Arbejde, der er nødvendigt, men ikke produktivt i sit væsen, og som finansieres af den merværdi, der er skabt af arbejderklassen i selve produktionen.

Livsmæssigt er mellemlagene primært orienteret mod den arbejdsfrie tid. Den relativt bedre indtjening, og den relativt mindre belastede arbejdsituation, hvor det ofte er muligt at identificere sig med arbejdets vigtighed (altså med firmaet!) gør, at fritiden bliver mellemlagenes væsentligste spillerum. De udgør på afsætningssiden en vigtig aftagergruppe af forskellige produkter og serviceydelser. I fritidens forbrug udfolder mellemlagene deres personlighed. I forbrugsmønstret sætter individualiteten sig igennem som udtryk for bevidste valg af varer. Boligindretning, gastronomisk køkkentøj, madkunst og vin, mode og kulturvarekonsum er sådanne områder, hvor mellemlagene gør sig stærkt gældende. Mellemlagenes sociale relationer knytter samtidig tæt an til anvendelsen af bestemte varer, som udtryk for personlige karakter-egenskaber: hvilken vin, hvilken mad til gæster, familien, til to? De personlige relationer er af delvis intim, følelsesmæssig art (ikke-arbejde).

Ofte er det hævdet, at mellemlagene var den gruppe, som især 60'ernes og 70'ernes kultur markeredes kraftigst hos. Den fine rige overklasse var ikke længere den egentlige kulturbærende (-og dominerende), men mellemlagene havde overtaget førerskabet. Mod dette kan hævdes, at borgerskabet aldrig i virkeligheden havde været førende, og at det kultursyn, der havde placeret dem på førerposten, var deres egen selvforståelse. At kulturen snarere var den samlede livssammenhæng ud fra arbejdet som strukturerende instans, og at netop dette borgerlige kultursyn handlede om arbejdets udeladelse, og overbetoning af fritid og konsum. Mellemlagskulturen besidder de samme tendenser, og skal derfor snarere anses for en variant af det borgerlige kultursyn. Dette slår da også igennem som det borgerliggjorte socialdemokratis ideologi om det nivellerede middelstandssamfund.

Mellemlagene udgør et politisk allianceproblem i klassekampen. Nok er de lønarbejdere, men de udfører intet egentlig merprodukt. Samtidig repræsenterer de heller ikke definatorisk kapitalinteresserne, men er på flere måder underkastet kapitalen. De ejer ikke produktionsmidlerne, men ofte ejendom i form af konsumgoder. Herved appelleres der ofte til dem ud fra et skæbnefællesskab med kapitalistklassen: vi der har noget - contra de der intet har. Men dette fællesskab er ideologisk. Mellemlagene er i arbejdsituationen underkastet et vist krav om loyalitet, som administrerende og formidlende kapitalinteresser, men de er stadigvæk som lønarbejdere udsat for fyring, rationalisering, tempoopskrining og anden forringelse af arbejdslivet. Selvom konsumets sødme og den højt besungne frihed i fritiden til at vælge mellem flere typer armstift og tandpasta eksempelvis, opleves som nødvendige og på flere ledere positive, så oplever mellemlagene som alle andre også konsumtvangen. Ulysten ved forbruget og skuffelsen over at varerne ikke opfylder hverken behov eller funktion, er momenter, der kan udløse kritik. Forholdet mellem arbejde og fritid kan figurere som problem, idet mellemlagene oplever, at den frihed, de har tjent sig til under arbejdet, ikke lader sig indfri. Når livsmiljøet permanent afkvalificeres, når varerne produceres med indbygget forældelse, fødevarerne med tilsætning af farlige stoffer osv. så opstår skepsis og deraf følgende kritik,

som kan ledes ind i organiseret opposition. En stor del af 60'erne og 70'ernes modbevægelse i befolkningen kan netop lokaliseres til mellemlagene: kvindebevægelse, mandebbevægelse, miljøbevægelse, forbrugerkritik osv.osv. Det er forbindelsen til arbejderklassens kamp, der her kan gøre mellemlagenes kritik til en revolutionær kraft.

Etnologen som mellemlagsindivid.

Det skal ikke her diskuteres fra hvilken konkret social baggrund etnologerne er rekrutteret. Derimod skal etnologens mellemlagsposition uddybes og præciseres. Naturligvis må man, når der er tale om en sociologisk innovation, forvente, at dens rødder ligger i andre klasser af befolkningen, men i det følgende må denne dimension udgå, og vi skal i stedet hæfte os ved det fælles, nemlig at mellemlagene indtager en speciel position i forhold til hovedklasserne, og at mellemlagenes rolle primært handler om den ideologi, de forvalter. Eller bekæmper.

I indledningen samt i Vængtofts artikel blev problematikken allerede diskuteret delvist. I uddannelsen på uni og senere i arbejdet med formidlingen af kultur er vores opgave at fremstille sagerne på en måde, så de eksisterende modsætninger skjules, udglattes eller fremstår fordrejet/ideologisk. Det gøres ved at forklare tingene på bestemte måder, hvor bestemte forklaringsmuligheder udelades, eller ved at gøre bestemte forhold interessante og andre nok så vigtige uinteressante (uetnologiske).

Imidlertid er vi ud over vores arbejde som akademikere/etnologer også private personer, der i vores fritid og i vores personlige relationer er underkastet de samfundsmæssige modsætninger. Fordi vi som etnologer arbejder med tolkninger af menneskelig adfærd, fortolker vi samtidig den adfærd, vi selv indgår i i fritiden og i arbejdet. I de problemer vi møder med at opstille en dækkende forklaring af vores egne forhold, og ud fra denne fortolkning etablere en konkret politisk praksis på det private plan, oplever de fleste, hvor vanskeligt det er at praktisere ideologien, og fortfarende sætte lid til den. Om end mange etnologer har arbejdet med f.eks. problematikken omkring kønsroller og deres funktion, så er det ikke altid umiddelbart anvendeligt på de erfaringer man gør i sit eget liv. Derved kan ideologien sådan set krakelere, fordi man befinder sig i en livsmæssig situation, hvor de indlærte forklaringer, ikke kan bruges længere. Sådanne erfaringer kan medføre skred i ens bevidsthed, og de afsløringer, der hermed måtte fremtræde kan befordre en kritisk stillingtagen, der nødvendiggør, at man søger uden for de vante rammer, og skaffer sig nogle bedre forudsætninger. Men det kan omvendt også forholde sig således at man nok skaffer sig nogle andre forudsætninger, men ikke nødvendigvis nogle bedre! At man udskifter sine ideologier, og i stedet for at erkende ideologiske løsnings ubrugelighed, til stadighed afprøver andre og nye ideologier. Om man bryder igennem sløringen, hvor det nu lader sig gøre, eller om man vedvarende betjener sig af sløringer af sit eget liv, det afhænger af tilgange til alternative forståelsesbegreber. Den radikalitet i oplevelsen af kønnes sociale ulighed, af familjens terrorsammenhæng og af mangt og meget andet, som mange erfarede i 60'erne og 70'erne, satte sig igennem som krav om, at disse forhold også kunne være væsentlige studieobjekter for fagene i undervisningen og forskning i øvrigt. At netop hverdagen var et sådant sted hvorfra argumenterne for relevante studier, kunne hentes.

Men ligemeget hvordan hverdagen umiddelbart kan befordre forskellige forhold taget op for mellemlagene, så drejer det sig grundlæggende om erfaringer i

mellemlagsbevidstheden. Erfaringer, der kun i meget ringe omfang tilhører arbejdssfæren, og som derfor tydeligt forankres i fritiden som det egentlige livsrum. En særlig dominerende plads indtager i denne sammenhæng 'forholdet mellem individerne', og her især seksualiteten. Betegnende for mellemlagsbevidstheden er også dens tendens til at almengøre sig. Erfaringerne opfattes ikke umiddelbart som klassespecifikke, men som almentmenneskelige. Herved gøres mellemlagens motivation for at foretage sig det ene eller andet, ofte til gyldigt motiv for folk i andre klasser eller sammenhænge, når de foretager sig noget. Der foregår altså en slags overflytning af egne værdisæt til andre, ikke altid fordi, man anser sine egne vurderinger som bedre eller mere korrekte, men fordi man opfatter dem som almene værdier. Den vægt, der i 10-årets etnologiske undersøgelser er lagt på folks fritid, og den udelukkelse af arbejdslivet og erfaringerne fra arbejdssfæren der samtidig har gjort sig gældende, kan derfor anskues ud fra mellemlagsbevidsthedens grundmønster. At der netop ingen direkte tilknytning er mellem forskeren og de udforskede arbejdserfaringer, markeres måske allertydeligst hos Åke Daun, hvor reel arbejdskamp, med demonstration, strejke osv. overhovedet ikke sættes i relation til arbejdets forhold eller erfaringsdannelse, men udelukkende forklares ud fra fritidens kategorier. Og samme indvending kan gøres gældende når forstadslivets kultur forstås 'i sig selv' uden nogen sammenhæng med de undersøgte arbejdsarbejde.

Ideen med etnologen som postbud markerer på sin vis også etnologens mellemstilling, og den værdi, han skønner andre skal værdsætte i hans arbejde. At folk overhodet skulle have behov for de informationer, han fremleder og fordele, skyldes i højere grad hans egne motiver, end andres manifesterede tilkendegivelser. At han netop ser sig mellem andre, som den der fylder forståelseskløfterne op og nivellerer uoverensstemmelser, handler delvist også om, at han ikke entydigt definerer sig til den ene eller anden side. Han forbliver, 'uden for' klasserne, og opfatter sit ærinde som klasseløst, upartisk og neutralt. Det kan han gøre, fordi hans metoder og teorier netop ikke tillader ham at se forholdene i en klassesammenhæng, men leverer en legitimering af, hvad han foretager sig, der ikke anfægter hans selvforståelse. Nysgerrigheden over for en verden fyldt op med empiri, er en motivation, der forekommer almentmenneskelig og aldeles neutral. Men det er den kun for en tilsyneladende betragtning.

Hvilke problemer sådanne forskerpositioner fører til på det individuelle plan tydeliggøres i Arnstbergs roman om en etnolog i felten.

Betragteren, mellemlaget og den uvirkelige virkelighed.

I 1977 udkom Karl Olov Arnstbergs roman "Betragteren". Som førnævnt var linjen fra den litterære tendens til det erklærede litterære produkt hermed trukket. Når jeg i denne sammenhæng, har valgt at analysere romanen, skyldes det, at den på næsten alle områder tematiserer de problemer, jeg har opstillet for 10-årets etnologiske nyorientering.

Med en sådan argumentation til grund vil jeg understrege, at det ikke er urimeligt at inddrage Arnstbergs skønlitterære produktion. Romanen vil af den grund heller ikke blive tolket i selvbiografiske træk. Om den handler om personen Arnstberg, er uinteressant. Væsentligt er derimod, at romanen er skrevet af en etnolog, at den handler om en etnolog, og at den behandler de tendenser, jeg har kritiseret i indledningen, og som er gennemgående for antologiens forskellige bidrag. Dermed er problemstillingen hævet fra spørgsmålet om konkret empirisk dækning, og forskudt i retning af interessen for, hvilke

formidlinger bevidstheden hos en bestemt type etnolog kan gennemgå. Arnstberg har senere skrevet endnu et skønlitterært værk, men det vil ikke blive behandlet her.

Beskrivelse.

Etnografen Karl Raven, der er bogens jeg-person, er på vej til det finske bruksamhälle Forssa, hvor han skal lave feltarbejde. Han er en parogredive årig forsker, der har relativ succes. Han har haft et par vellykkede udgivelser, vist nok, underviser på universitetet og har mulighed for, når lysten melder sig, at drage på feltarbejde for at arbejde videnskabeligt.

Ved bogens start er Karl Raven ved at pakke sin bil. Han beskriver sin bagage minutiøst, og hæfter forskellige kommentarer til den. Beskrivelsen er væsentlig fordi, den udgør den første manifestation af personens splittede karakter. I bagagen indgår fortid, tradition: en taske han havde med på feriekoloni som barn, en rejsetrunk med bogstaverne SE under håndtaget - den havde tilhørt den mand, der indviede ham i etnografiens grundregler. Den er fyldt med bøger - dog ingen af hans. De fleste af de nedpakkede bøger, vil han ikke få læst. De vil uåbnet blive bragt tilbage til Stockholm. I det hele taget en lidt underlig bagage, af ting han ikke vil bruge, og spor af fortid, han ikke længere kan bruge til så frygtelig meget. Individual - historisk livsbagage uden indre sammenhæng. Bilen, som skal være hans hjem i de kommende måneder, er rammen om ovennævnte rekvisitter fra hans fragmenterede livssammenhæng: han er skuespilleren på vej til at indlære sin nye rolle/livsstil i det fremmede. Et nyt kulturelt repertoire skal indlæres.

" Det feltarbejde som jeg netop skal til at begynde på fylder mig med forventning. Den iver der blomstrer i mig er ægte. Den bygger ikke på længsel efter prestige eller kundskab. Jo, måske kundskab alligevel eftersom motoren er nysgerrigheden.

Da jeg er kørt op bag den anden bil, slår det mig, at det ikke er nysgerrigheden. Nej, vigtigere er det der sker...

Karl Raven har besvær med sin virkelighed. Den er der, samtidig med at den ikke er der. Den er så at sige vokset over hodet på ham. Og lettere er det faktisk ikke, at han har valgt en profession, der handler om at beskrive og forklare andre menneskers forskellige verdener. Bogen fastholder den opspaltede virkelighedskonception i sin komposition. Det episke forløb er usammenhængende, klip -agtigt og den dramatiske struktur brudt i rytme med klippene. Den stilistiske teknik markerer samtidigt personens brudte, fragmentariske forhold til sig selv. Betragteren, der både betragter sig selv og sine omgivelser, er fysisk tilstede, samtidig med at han helt eller delvis er mentalt fraværende. Betragteren på feltarbejde, hvor han så let som ingenting skal udskifte sit kulturelle repertoire, helst så problemløst, som når man skifter underbukser. Og det er svært.

Bogens afsnit klipper mellem tilstedeværelsen (nutid) i Forssa, og oplevelser derhjemme (fortid) i Stockholm, hvor han stikker i til halsen i privat mudder. Ganske vist befinder han sig i Finland, men tankerne er nok så meget derhjemme - hos damerne. Den uforløste seksualitet er med på feltarbejde, hvad der nok er problemfyldt. Krydsklipningen mellem Finland og Sverige forandres senere i bogen til brevagtige sekvenser, hvor han taler med amori-naen, dernæst er der tale om dialoger mellem ham og hende, og til sidst holder han nærmest kronikker for hende. Bogen henvender sig ikke til læseren, men hovedpersonen taler nærmest til sig selv, senere taler han udelukkende

til kvindeligheden. Læseren bliver selv en slags betragter, en voyeur, der hører med gennem væggen, når hovedpersonerne fortæller hinanden om deres opfattelser og indre liv.

Et sted midt i forløbet er han tilbage i Sverige, og deltager i et fagligt seminar. Efter et par dage i sus og dus med en journalistpige, er han hjemme i Stockholm, hvor livet går på må og få. Efter sidste runde af feltarbejdet, hvor han faktisk slet ikke feltarbejder, men tilbringer tiden sammen med en elskerinde i Helsingfors, slutter bogen med en mere 'kontant' fremstilling af hvad det er, der er så himmelråbende galt i etnologen Karl Ravens liv og levned. I sidste kapitels testamente fremsætter han sine problemer. Eller rettere: hvad han tror er hans problemer. Men det vender vi tilbage til!

EKSKURS: Socialpsykologiens begreb om socialkarakter.

I analysen vil der blive anvendt begreber fra den nyere socialpsykologi. Jeg finder det derfor på sin plads kort at redegøre for det begrebssæt, hvormed jeg agter fremstille analysen af selve romanen. Hvad der oven for er sagt om mellemlag, og om den samfundsmæssige udvikling i 60'erne og 70'erne er denne socialpsykologis historiske ramme.

Nøglebegrebet er begrebet socialkarakter. Hermed skal forstås det konkrete nedslag af samfundsmæssige modsætninger og konflikter i individets psyke, som det fremstår i personlighedskarakteren. Der er således tale om en subjekt/objekt relation, hvor dialektikken mellem objekt (samfund/kapital) og subjekt (individ/klassemedlem) skal fastlægge dels, hvorledes personlighedskarakteren er samfundsproduceret, dels hvilke muligheder, der eksisterer i denne for aktivt at forandre samfundsforholdene. Problemstillingen er således ikke mindst et socialisationsspørgsmål. 11)

Herbert Marcuse har fremhævet vor tids socialkarakter, med dens specifikke psykiske gestaltning, som udtryk for en repressiv afsublimering. 12) Hermed menes, at det klassiske borgerlige individ ikke længere dannes fuldt ud. Sigmund Freud var den, der havde begrebsliggjort den borgerlige psyke. 13) Han var nået frem til, at personligheden dannes gennem en række bestemte faser: den orale, den anale, den falliske, latensperioden og endelig ødipus-konflikten, hvorefter individet var konstitueret. Fra det helt lille barns orienteringsløse lystadfærd til det færdige sociale køns 14) udarbejdede målrettede lystadfærd foregik en række sublimeringer. Lyst og realitetsprincippet udvikledes på samme tid, og det oprindelige driftsmateriale, sansberedskab m.v. udformedes i samfundsmæssigt sanktionerede normer. Partialdrifterne (se, røre, smage, lugte f.eks.) indordnedes under genitalitetens primat. For at klargøre dette: det lille barn er polymorft perverst, det vil sige at dets lyst principielt kan rettes mod hvadsomhelst. Ligesom centrene for lystfølelsen er vilkårlige. I udviklingens løb underordnes bestemte lystfølelser af andre, og visse dele af kroppens erogene zoner bliver særlig befordrende herfor. Fase-læren hentyder til de områder hvortil lystfølelsen på bestemte udviklingstrin knyttes. At de partielle drifter underordnes, betyder således blot, at de viger pladsen for det pågældende udviklingstrins dominerende drift.

Imidlertid kan der ske det, at udviklingen standser på et bestemt trin. Ligesom forskellige forhold kan bevirke, at individet synker tilbage til et trin, det har forladt. Man taler da om regression (modsat progression, f.eks. progressivt.) 15)

Traditionelt set udgjorde regression undtagelsen. I den klassiske psykoanalyse var det i høj grad disse undtagelser, der belyste normen. Den tidsperiode, der fulgte efter 2. verdenskrig, karakteriseres af den repressive afsublimering. Ideelt set betyder det, at det klassiske slutprodukt - i form af det fuldtud borgerlige individ - ikke længere dannes. Med andre ord: undtagelsen bliver normen. Det kollektive sublimeringsniveau, man kulturelt har nået, nedsættes, og dermed nedsættes den individuelle sublimeringssevne. Hvor den tidligere ideelt set udvikledes helt, udvikles den nu kun rudimentært. Det sker primært ved at muligheden for at sammenknytte erhvervede indstillinger (borgerlige dyder) med konkret adfærd i det sociale felt (f.eks. konsumtvang) bliver vanskeligere og mere modsætningsfyldt.

For så vidt beskriver den repressive afsublimering en form for social nyttiggørelse af drifterne, den repressive afsublimering er den herskende form for socialisering, den herskende form for den sociale udnyttelse af driften.
16)

Hermed menes, at det faktisk er i samfundets (det vil sige kapitalens og den herskende klasses) interesse, at der ikke længere dannes individer med en fast psykisk struktur, en sikker norm og et urokkeligt værdisæt, men at et mere 'uordnet' psykisk materiale betyder et mere manipulerbart menneskemateriale, der kan dirigeres rundt med. Med en utilstrækkelig/dårlig socialiseret psyke er mennesker et bedre råstof for den nutidige kapitalismes processer, fordi vi med angstdispositioner, partialdriftsdominans osv. lader os forme efter kapitalkravene. Når vi hverken kender vores behov eller idealer m.m. er det lettere at modellere os alt efter hvilken slags varer, tjenester, ideologier m.v. kapitalen skal have produceret og konsumeret.

Marcuse behæfter nok primært den repressive afsublimering med en vis form for forfaldskarakter. Hvad også er rigtig nok. Imidlertid indebærer det borgerlige samfunds utilstrækkelighed til at lave tilstrækkelige borgerlige individer også et potentiale. Når den vesttyske socialpsykolog Peter Brückner taler om socialkarakteren med den 'ikke-socialiserede' psyke, så ligger der hos ham et muligt frigørende perspektiv. 17) Utilstrækkeligt socialiserede individer er også dårligere samfundsstøtter. Hvad enten den 'ikke-socialiserede' psyke udløser voldelig aggressivitet, pillemisbrug eller andet, så er den resultat af det modsætningsfyldte samfund. For visse dele af befolkningen, bl.a. grupper i mellemklassen og arbejderklassen, kan det ikke-socialiserede organiseres efter solidariske og fornuftige principper, og derved blive til revolutionær energi, f.eks.:

... hvis en tilskyndelse som recession eller en skærpelse af arbejdskampen og lignende på ny manifesterer samfundets klassekarakter. De psykiske systemer bliver "varme", for at bruge et billede fra fysikken. Ifølge denne opfattelse må der nødvendigvis samtidig rundt om sådanne forandringer opføres anarkistisk prægede fænomener, som modkulturelt løser sig fra samfundet: hippier, gamblere, hashsubkulturer. Det senkapitalistiske samfundssystem slæber stadig en elendighedens fragt med sig op gennem sin historie, som tit kun kan brydes i de parcellerede subkulturers elendighed eller i mange enkeltpersoners privatliv. (p. 38)

Som det forhåbentlig vil lykkes mig at vise, så udgør hovedpersonen i Arnstbergs roman en konstellation af de psykiske træk, som den repressive afsublimering levner i individet. Karl Raven er intet særligt vellykket borgerligt individ, men netop inkarnationen af en række typiske beskadigelser, forårsaget af de senkapitalistiske modsætninger. Exkurs slut.

Analyse.

18)

Etnologen og hans omverden. Tilstedeværelse og fravær.

I virkeligheden er de miljøer etnologen Karl Raven bevæger sig gennem, af ret så underordnet betydning. Jeg mindes sjældent at have læst noget, hvor omverdenen i sådan grad havde præg af kulisse. Det gælder både omverdenens fysiske del, dens sociale del, men også dens oplevelsesunivers.

Handlingen foregår i et landskab, der er totalt forhåndsorganiseret. Det vil sige, at det stort set ingen krav stiller til individet - ud over at det er der. Som sådan heller ikke mange muligheder for skabende aktioner. Ironisk nok er det, det samme uopdagede Sverige, som jeg omtalte i indledningen til antologien. En række standardmiljøer, hvis indbyrdes sammenhæng stort set er ligegyldig; en tilfældig manøvrering fra den offentlige sfære til den private: cafeteriaer, værtshuse, cafeer, S-toge, meddelernes hjem - kendetegnet af så udvendige fænomener, som: syede pressefolder, færdigkøbte kåldolmer og styring af tv-et fra lænestolen. I sin helhed en totalt hjernevasket livsfære, som betragteren formelig flakser rundt i. Omend han er totalt omsluttet, har han intet fodfæste.

Således uden integration i det fysiske miljø - hjemme og ude - så fremstår hans sociale relationer med en endnu større vilkårlighed, midlertidighed og konturløshed. Folk opsøges, forlades, dukker op og forsvinder i en takt, der blot understreger omverdenens karakter af overflade. Menneskelig adfærd, inklusive hans egen, foregår i et tilsyneladende ubundet mønster af atomiske elementer. Tæt på eller fjernt fra ham: samtlige former for socialitet er endimensionale og sporadiske. En cirklen ud og ind mellem hinanden uden evne til at engagere sig i hianden ud over et kort nu. Hvis det endog når så vidt.

Rodløsheden, den manglende forankring i fysiske og sociale relationer, finder også sit udtryk i personens forhold til tid. Som overfladeverdenen opleves af ham som ophævelse af rum og socialitet, således opleves tiden ikke blot som ophævet, men fremstår som personens tab af tidsperspektiv. Når tiden hverken forankres i rum eller social adfærd for individet, så mister det sit forhold til tidslighed. I romanen fremstår det på den måde, at samtlige forløb er sådanne hvor tid er reduceret til enkeltstående øjeblikke med dødperioder af ingenting imellem. Udarbejdelsen af sammenhænge i handling og forløb foregår ikke, og individets erfaring om tidsdimensionerne nutid, fortid, fremtid udviskes. Den mest tidsprægede oplevelse bliver forventningen. Fortid som erfaringsbefordring via sin karakter af ballast for fornyede handlinger fungerer ikke, men erstattes af 'forventning'. I stedet for refleksion over 'det skete' optræder abstrakt forventning til abstrakt fremtid. I den blå luft forude eksisterer således ingenting ud over en social og kvalitativ tomhed, der af individet opleves som en fylde af ubestemte muligheder. 19)

Når Karl Raven husker tilbage på sket tid (med elskerinden i Stockholm) så foregår det ikke ved hjælp af distancen til oplevelsen, men ved genkaldelsen af den. Fortid bliver nutid, som hentes frem og levendegøres i bevidstheden for senere at blive skubbet væk igen. På lignende vis forholdet det sig med fremtid. Når han f.eks. i bogens sidste afsnit om sit livs gebrækkeligheder forestiller sig fremtid, så hentes ikke-ske-tid, altså fremtid, ind som nutid. Dermed negeres permanent personens egen tid. Nutid som væsentligste tid

for handling og tilstedeværelse synker bort om benene på ham. Tiden som struktureringsinstans forsvinder. Som tingene sker, således går tiden.

Forholdet til omverdenen er præget af vilkårlighed og ligegyldighed. Forholdet ego/omverden karakteriseres af fremmedhed, når 'jeg'et hverken forankres i tid, rum eller socialitet. Der er hermed tendentielt mulighed for 2 måder at forholde sig på: enten udløser afmagten/passiviteten angstreaktioner eller direkte aggressioner, eller også fremstår uansvarligheden over for omverdenens vilkårligheder som en instrumentalisering af egne behov og adfærd. Den vilkårlige omverden bruges til lisså vilkårlige formål. Begge måder at forholde sig på er udtryk for en tilpasning til en iøvrigt utilpasset relation mellem subjekt og samfund.

Indre kaos og tomhed.

Beskrivelsen af den ydre verden som upersonlig og karakterløs modsvares af hovedpersonens egen indre tomhed. For øvrige medvirkende gælder, at man (hovedpersonen) ikke kommer nær nok på dem, men også at de i deres adfærd aldrig markerer sig som andet end endimensionale, løsrevne gestalter.

När jag kört nära framförvarande bil och stängt av motorn slår det mig att det inte är nyfikenheten. Andå viktigera är händelsen. (p.10.11)
(Her som idet følgende mine understregninger BKH).

Personen er ikke subjekt for sine egne handlinger, endsige tanker. Den bevidsthedsfragmentering, som udtryktes i den manglende tilknytning til livsdimensionerne ovenfor, manifesteres i en ombytning af subjekt/objekt relationen. Tankerne kommer til ham, det er ikke ham, der tænker/planlægger, men tingene sker med ham. Manglen på omverdensorientering er total, og han kan ikke foretage entydige pejlinger af realiteterne. Som betragter (bemærk passiviteten i tilstanden) er han ikke blot den, der betragter andre, men lisså meget betragter af sig selv. Ego er spaltet op i en del, der er til stede og en del, der er fraværende, eller/og tilstede i en form der virker distraherende/fremmed/ovedkommende ind i situationen. Netop situationen som rækken af øjeblikke typiske tidsform bliver således ikke entydigt væsentlig, fordi han rent empirisk er til stede, men nok betydningsfuld i forhold til det spaltede 'selv's autokontemplation, således p. 93:

Medan intervjuerna ger koncentrerad kunskap ger deltagerobservation långa inkännande beskrivningar. När jag skriver dom så tycker jag de är roliga därför att de blir minnen av egna upplevelser.
Men färger och dofter får endast bleka avtryck i språket.

At feltarbejdet således ikke først og fremmest er forholdet mellem ham og de undersøgte, men forholdet mellem ham og hans spaltede selv ses videre:

Det gäller ju inte bara lära känna Forssa, det gäller också hela tiden ha klart för sig att detta liv i Forssa inte är något i sig, utan endast ett medel för det verkliga liv jag lever hemma i Stockholm...

Feltarbejdet som en måde at få indsigt i andres forskellige livsvilkår trænges bort bag en intention, der i højere grad spejler det egne spaltede selv i det fremmede. Nysgerrigheden som omtalt tidligere er således ingen nysgerrighed, der er vendt ud ad mod det anderledes, men en nysgerrighed, hvis mål (og udgangspunkt) ligger i individet selv. Dermed bliver det anderledes for så vidt ligegyldigt, for det egentlige ligger i personens indre- som forfængelighed. Som en slags ufuldstændighed, der skal fyldes op/mættes. Den førnævnte instrumentalisering af omgivelserne blir således klar nok: andre mennesker

betragtes som impulser, stimuli, som middel til opfyldelse af hans egen ufuldstændighed. Derved bliver feltarbejdet, den proces hvormed han observerer sig selv, sine egne reaktioner via konfrontation med andre. Med andre ord - feltarbejdet som selvbeskuningsproces.

På samme vis fremstår hans sociale liv i det hele taget ikke som det han foretager sig sammen med andre. Men som det han kan bruge andre til. Fuldtud instrumentaliseret med en medmenneskeholdning, der i sin maximerende karakter tingsligger alle mulige sociale engagementer.

Tora vet inte att hon spelar sin roll så att den ska stämma med mina förväntningar (vilket framkallar måttads känslor hos mig) och för Maria är mitt rollspel bytet från en förhandlingsakt där hennes motprestation är ett ligg. (p. 21)

Også seksualitet forstås i bytteværdikategorier. Når andre primært udgør midler til opfyldning af midlertidige, spontane behov hos ham selv, så blokeres evnen til forening og solidaritet med dem. Mennesker mister deres funktion, når de har udspillet rollen. Mulig social adfærd transformeres forhåndsvist til psykologisk/biologisk behov om identitet eller mæthed. Samtidig forsvinder situationens væsentlighed, selvoplevelsens med. Såvel verden udenom, som hans opfattelse af den mister sin autenticitet:

Jag känner mig duperad av mine egna tankers giltighet. Jag vill tro på dem men förmår ändå inte riktigt. (p.174)

Fremmedheden over for egne tanker, der bare tænker løs eller tænker sig selv, denne fremmedhed går igen i følgende citat - denne gang som et svælg af uoverensstemmelse mellem det han føler og det han tænker:

Når vi går hem tænker jeg at jeg borde känna mig förnedrad. Men mitt sinne är fyllt med välmod och jag längtarefter de trogna ögonen. (p.21-22)

Fremmedheden ikke blot i en intellektuel version, men også i en emotionel. Følgende eksempel opviser en tredje version: tabet af sanselighed i form af den kropslige fremmedhed:

Det är onsdag och jag säger att jag ska gå till institutionen och arbeta, men gör det inte. Den röda bussen rusar fram med min kropp och den stiger av vid Odenplan. (p.21)

Han siger, at han skal et bestemt sted hen, men går rent faktisk et andet sted hen. Det er ikke et spørgsmål om bevidst løgn, men om manglende styring. Busturen er noget, der sker med hans krop, den stiger af ved en bestemt station - og han følger efter! Miljøet, det vil sige den døde ydre omverden, fetischeres og blir egentlig handlende subjekt. Selv forvandles han til objekt herfor. Selvbeherskelsen er forsvundet, bemestringen af de egne evner mistet. Karl Raven kender ikke sig selv.

Undsigelse af realiteterne.

Under en tid har jeg försökt förändra mitt sätt att tänka för att bli verklig. Jag arbetar för att lära mig att uppfatta nuet som den sanna verkligheten, att i mig själv inpränta insikten om att jag lever här och nu, att undvika att tänka i futurum eller imperfektum och i synnerhet i konjunktiva sätser. Ideligen har jag tampats med förhoppningen att när jag inhämtad en viss kunskapsmassa så kommer allt at vara annorlunda (bättre). Visst blir jag annorlunda och visst blir jag kanske mer tilfredsställd med mig själv, men

jag oplever ingen förändringsprocess. Jag kan förstå att mitt liv är et flöde, men eftersom jag alltid är i ett nu, så blir den oplevelsen oäkta. Om jag inte lär mig att opleve mig själv i nuet måste det vara en flykt från livet. (p.173)

Hovedpersonen filosoferer sig her frem mod en handlepraxis i konsekvens af sin tilstand. Den manglende evne til at udarbejde sine sammenhænge, udløser en hektisk orientering mod nuet. Forsåvidt en slags forsøg på at legitimere sine psykiske defekter og sin verdens-fjernhed. Og som sådan en tilpasning til dem, idet omverdenen, samfundet ikke bekæmpes. Dermed tager det resignerede forhold til omverdenen form af en "brug hvad du kan, her og nu" -ideologi. En livsholdning, der søger nuet med dets umiddelbare kvaliteter, accepterer det øvrige kaos, eller blot lader hånt om det for dets uanvendelighed. F.eks. når samleversken (i et yderst nedkøgt parforhold) oplyser ham om, at hun er gået en måned over tiden:

Vi pratar inte om det, så att vi inte blir besvikna om det inte skulle vara så sägar jag.

... Sedan gör vi det på det vanliga sättet och allt är bra... (p.25)

Eller en livsholdning, der anskuer det eksisterende og reelt til rådighed stående som fattigt i abstrakt sammenligning med fjerne tilstande. F.eks. det egne sprogs udtryksløshed:

Det finns ett djungel folk i Sydamerika som har femtio olika namn för nyanser av grönt. Dessutom kan de säga ljusst och mörkt och allt det där om de behöver. De kan beskriva en väg genom djunglen precis som vi genom en stad... (p.12-13)

Eller som reel undsigelse af faktorer af objektiv karakter. Som når f.eks. vanskeligheden ved at erkende sin egen indsats som arbejde, udløser en fordrejning af arbejdet, der atter undsiger arbejdets (ganske vist på forhånd feticherede) karakter af lønarbejde. Formålet med at arbejde er ikke at tjene penge, men at tilfredsstillе nysgerrigheden. Formålet med at feltarbejde og skrive en videnskabelig afhandling er ikke at forøge prestigen som led i karriereråset, men personlig tilfredsstillelse ved det, der sker. Jvnf. eksemplet i begyndelsen. Hermed undsiges en hel række realiteter og erkendes ikke for deres væsensindhold. Men de omfunktioneres idealistisk i et individuelt perspektiv. Etnologi er ikke-arbejde, men identitet. Og når arbejderkvinden Karin, der er en af hans finske informanter, tror, han sælger måtter ved dørene, så udløser det ingen erkendelse af hans arbejdsmæssige situation f.o.f., men en selvironiserende underholdningseffekt:

Mattförsäljare! I själva verket inte så dumt. Vad jag säljer er en aptitlig personlighet. Vad jag köper är vardag, andra människors. Det är den råvara som jag behandlar tills jag kan bjuda ut den på den kombinerade varu- och prestigemarknaden. (p.38)

Som om altså at tanken om , at det han rent faktisk gør, er at udføre et arbejde, for allerførste gang strejfer hans bevidsthed. Samtidig er der imidlertid tale om en delvis, særdeles ufuldstændig formidlet form for økonomisk transaktion i forholdet mellem etnolog og undersøgte. Den overfladiske lighed med et køb-salgforhold i kapitalistisk vareøkonomi er tilslørende som konstatering per se. Penge, som jo er nok så væsentlige, optræder f.eks. ikke! Alligevel viser eksemplet et væsentligt forhold: den sociale relation er deformeret i hans instrumentaliserede medmenneskeforståelse. Således antager den sociale interaktion mellem arbejderparret Karin og Torsten og Karl Raven da også den mest formaliserede form. Som en opførelse af en

interviewanvisnings første par sider i takt og tone, strategi og forførelse.

Den linje jag försöker följa är att få intervjupersonen att glömma sig, maskera intervjun till et samtal mellan vänner. (p.69)

Altså igen en omgåelse af virkelighed. De er ikke venner. Bevidst glemsel og bevidst tilsløring. Bevidst undsigelse af fakta.

Det uendelige før-lystunivers.

I de undsigelser, jeg påviste før, indgik samtidig jeg'ets undsigelse af sig selv. Samtlige former for virkelighedsforflygtigelse foregik bevidst, omend ideologisk. Den verden, som Karl Raven undsagde for en stor del af dens reelle objektive indhold, karakteriseres imidlertid også af dens rest af tilbageblevne livskvaliteter. Disse er primært sådanne, der knytter sig til seksualitet og realisering af individets intime behov. Karl Ravens egentlige verden udgøres derfor i hovedsagen af det permanente før-lystunivers, hvor chancen skal gribes, når den viser sig! Instrumentalisering igen!

Så plötsligt ser jag henne. Alla mina sinnen ställar in sig; högsta skärpeljus. Hur gammal är hon? Tjugotvå? tjugofem... Jag känner en stark lust att sticka en hand under nackhåret, låta tumme och lillfinger omfama halsen och de övriga fingrarna spreta rännor i håret... Honungsmärktan är välbekant; griper tag i mig när flickor jag älskar är på väg åt ett annat håll i denne alltför stora värld. (p.13)

Tilværelsens forventede virkelige kvaliteter udgøres primært af sådanne, der er mulige lystobjekter. I beskrivelse af og omkring disse forhold formuleres mest tydeligt hovedpersonens psykiske beskadigelser. De åbner derfor også op for en dybere forståelse af den selvopfattelse og virkelighedsrelatering, jeg behandlede ovenfor.

Sedan gör vi det på det vanliga sättet och allt är bra. Jag är belåten och känner att i dag har jag varit manlig. (p.25)

Den seksuelle aktivitet har kun partiel betydning som tilfredsstillelse. Vigtigere er personens permanente forsøg på at finde en form for selvbekræftelse. Jvnf. den tidligere omtalte forfængelighed. Netop de lystfyldte situationer fungerer som mulige former for selvbekræftelse. Derved opvises endnu engang instrumentaliseringen: andre er midler for hans ego-opfyldning. Derved samtidig også den gennemgribende mangel på evne til at udarbejde og fungere inden for sociale sammenhænge. Som personen således er defekt, socialt set, således lykkes det ham heller ikke seksuelt at indfri sine driftskrav. Såvel lyst som realitetsprincip er ufuldstændigt udviklet, og beskrivelserne af seksualiteten viser hen på en psykisk struktur, der er udpræget regressiv. Netop i den seksuelle jagt efter selvbekræftelse fremstilles de regressive momenter. Selvbekræftelsen lader sig i denne forstand forklare som omgåelse af det faktum, at han befinder sig på et prægenitalt trin af sin udvikling. 20) Den stadige kredsen omkring seksuelle muligheder, er et hektisk forsøg på at overbevise selvet om, at det virkelig er genitalt organiseret. Som understregningen ovenfor i citatet kundgjorde: som fallisk praleri. Når omverdenen blot virker ægte og brugbar, som depot for seksuelle partnere, så flygter individet ind i en promiskuøs norm i forsøget på at opretholde sin genitale facade. Promiskuitet som 'løsning' på den repressivt afsublimerede person, der i sin ideologiske forklaring forstår den som seksual frigjorthed. Men som Th.W.Adorno formulerer det, så er der tale om

en fiktiv spontaneitet. 21)

Lystfylde, pludseligt opdukkende situationer fremstår konsekvent i udifferentierede mangetydige og blandede former for beskrivelser. F.eks. følgende:

Jag sitter på Mosel i Åbo och skriver detta... Vid samma bord som jag sitter en härjad kvinna. Det gråsprängda håret är vilt utslaget, hon är fet och slapp och munnen skriker som ett rött sår. Hon har kladdat läppestift på tänderne också. Bredvid henne står en flicka på omkring tolv år... Jag sänder en värderande blick till tolvåringen. Den studsar mot hennes sömniga barnansikte och jag skäms över min sexualautomatik...

Her kapper lystfikseringen over, og det tidligere lystobjekt omtænkes til lutter nuttet barnlighed, som han putter i seng med bamse og vækker med chokolade på sengen. Lystens pludselige opdukkelse transformeres til anger og transformeres tilbage igen til lyst:

Jag ser henne igen och blir ögonblickligen kåt. Hon är verkligen mycket tilldragande. De späda bröstet, som nyfiket, lite vädrande söker upp under tröjan. Kontrapostställningen som får jeansen att vecka sig i grenen... Ett orealistiskt lystnadsobjekt. Hennes utsatthet gör henne extra eggande. Jag kan se de runda ögonen gråta av den smärta jag tillfogor henne, känna den salta smaken av hennes tårar på tungspetsen när jag slickar dem från hennes heta lite kladdiga kinder; ur hennes ögonfransar. Känna hur det reflexrycker i ögonlocken när jag lägger tungen mot dem. Känna hennes krop hicka, darra och snyfta i mina armor. (p. 189)

Tilbagegetransformationen af anger til lyst (igen) udmønter sig i en voldtægtspræget lolitadrøm, hvor lysten projiceres over i både en voldelig betvingelse samt en oral indoptagelse af offerobjektet. Beskrivelsen er i øvrigt gennemkoblet til orale momenter. Opholdet ved den 'umoderlige' mor med mund som et rødt sår, peger i retning af det psykiske trin, hvor subjektet forsyner det uopnåelige lystobjekt (moren som han vil kneppe, men ikke må) med magt (kastraktionsangst/mund til at bide med/ den tandbesatte vagina /læbestiften som blod). Dernæst antager han selv rollen som mor (eller som barn, der leger med dukke) for barnet. Tilsidst betvinger han pigen. Beskrivelsen kendetegnes videre af en unævnt forestilling om, at det betvungne objekt 'takker ham'. Netop tak fordi han er forsynet med penis, med magten til at betvinge. Altså indfrielsen af det falliske praleri.

Koblingen i det hele taget til orale momenter fremstår yderligere i mælkechokoladen (som stedfortrædende for moderbrystet), i de salte tårer, som han slikker, men klartest i følgende passage, der er indskudt mellem barnligheden og den pædofile sekvens:

Kåthet är ett fysiskt behov. Jag är hungrig, trött eller kåt. Jag längtar efter rostbiff, en stor sång med fluffiga kuddar, en attraktiv tjej. (p.189)

Synonymiseringen af behovene udtrykker ikke en reel frisindethed på det seksuelle område, men en reel pervertering. Seksualiteten er i sin konkrete udformning løstrevet, fremmedgjort og tvangspræget, som også her:

Du är hungrig på mat och jag är hungrig på dig. Granskar dig bakifrån i matkøn där vi väntar på våra entrekätter med pomm fritt. (p. 55)

At der ikke er tale om 'sund' seksuel appetit, men tingsliggjort seksualitet, der primært er funderet i en regrederet infantiltpræget psykisk struktur, viser følgende beskrivelser af oplevelserne omkring lysten:

På natten badar vi alggrönt vatten. Jag borar mitt ansikte mellan hennes tunga bröst, klamrar mig vid henne och känner mig räddare än någonsin. Snart mister jag henne.

Og senere efter nøgenbadning på bagsædet af motorcyklen:

... genom den ljumna sommarnatten åker vi en vighet i två kilometer... Jag trycker mig mot hennes rygg, vilar händerna på hennes höfter... Jag flytter mina händer över hennes sidenmjuka mage tills de kupar kring bröstet... (p.124).

Sammensmeltningen mellem krop/hav, krop/fart, krop/landskab osv. udtrykker den infantile mangel på at fiksere klart og entydigt og udarbejde grænserne mellem selvet og objektet. Sammensmeltningstendenser, der er analoge til det helt lille barns måde at opfatte på. 22) Karakteristisk ved angsten for at miste, hvilket udgøres af det lille barns opfattelse af uadskilleligheden mellem sig og moderbrystet. I den narcissistiske fuldkommenhedstilstand oplever barnet ikke skel mellem sig og moren, kun forening. Med differentieringen af personligheden lærer barnet først at skelne, og det indebærer, at det i starten oplever morens fjernelse som tab af selv. Hos Arnstberg forsøger hovedpersonen igen og igen at oprette tilstanden af forening. Personen oplever sig selv mest hel og fuldkommen i de øjeblikke hvor grænserne forsvinder, han giver sig hen og nærmest opsuges af omgivelserne. Som i det følgende, hvor fodfæstet er mistet:

Jag sjunkar in i gemenskapen, registrerar nästan inte vad som händer. Berusning och förälskelse gör mig nästan till deltagare. (p.166)

Når euforien ophæves, oplever han netop sin tilstand som tab af selv. Hermed lægges så samtidig op til dagdrøm og virkelighedsfornægtelse - i ønsket om at nedbryde skel mellem selvet og omverdenen. F.eks. i form af ønske om at udbrede før-sproglige sansninger:

Att röra vid någon. Vad kan det betyde? Rörelsen är en beståndsdel av samspelet, en förstärkning av det talade, något icke-selektivt, något man låter många ta del av. Beröringen är inte en beräknad handling i sig utan blott en del av en handling vars verbala innehåll är otillräckligt. (p.31)

Samtidig med, at der består et ønske om at udbrede føleriet til at være ubetinget gældende som kommunikationsform, så repræsenterer hans egen virkelighed dog en kraftig begrænsning. Når han nemlig kender sin partner på godt og ondt, forsvinder lysten og reelt venskab negeres:

Vi längtas efter att upptäcka varandra i egenskap av attraktiva okända. p.31)

Venskab er ikke positivt i betydning: udtrykt kendskab til hinanden. Men som abstrakt ukendskab betinget af 'social glemsel'. Venskaber holder da også op ligeså pludselig de er indgået:

Men när vi tillbaka i Eskilstuna vet vi att det är slut, att vår gemenskap inte längre finns. Det är som en förbrukad engångsförpackning. Vi står utanför garaget och skal hämta bilen.(p.140)

Betragteren - det kristne og det alternative.

Er hovedpersonen imidlertid fremmed og løsrevet fra sine sociale relationer og sin egen seksualitet, så er han dog på samme tid ude af stand til at gribe de reelle alternativer, dagligdagen byder. I dette afsnit vil jeg bringe eksempler frem, der kan belyse Karl Ravens manglende evne til at forsøge en ændring af et livsindhold, han helt enkelt selv lider under. Forinden skal der imidlertid anføres et par kommentarer af mere almen art.

Det, jeg er kommet frem til ved at analysere bogen er nogle tendenser og træk, som påkalder sig opmærksomhed ud fra min tilgang og mine analytiske redskaber. De indebærer samtidig en bestemt politisk holdning, som sættes overfor bogens

politiske indhold. Jeg sætter ikke lighedstegn mellem bogens hovedperson og dens forfatter, men jeg understreger derimod, at den måde hvorpå hovedpersonen, er skildret og hans problemer er forklaret, indebærer en bestemt forfatterholdning. Forfatteren har en bestemt hensigt med det han skriver, og denne hensigt skal principielt forlenes med den holdning, som læseren selv har/ identificerer sig/genkender (fra sig selv eller andre). Således også i en form, der kan kaldes 'sådan-kan-det-godt-være' - typen. Ved en umiddelbar læsning af romanen spekulerer man nok ikke så meget over det, som jeg her har hentet frem. Den ligner 'noget man kender', fordi den udtrykker en mellemlagsbevidsthed. Og især når bogen handler om en, der har samme profession som en selv, så lægges der op til en identifikation. Den er heller ikke vanskelig at foretage, for Karl Raven er ingen atypisk etnolog eller mellemlagsrepræsentant. Derfor må de former hvorpå alternativ livspraksis og politisk bevidsthed fremstilles i romanen (og af forfatteren!) også være udtryk for hvorledes disse fænomener anskues og fortolkes af dele af mellemlagene, og ikke mindst dem i vores egne faglige kredse.

Forholdet til samfundet og modbevægelserne i det blandt forskellige grupper fremstår sporadisk, men derfor ikke mindre tendensløst i romanen. Således da Raven hjemme i byen betragter den stockholmske venstrefløj under et arrangement på Narren i anledning af Cubas nationaldag. Det beskrives overfladisk som tidstypisk kulisse for hans jagt efter dagens knald. Efter beskrivelsen af stemningen i danse-lokalet, hvor en tidligere Allendepolitiker danser latterligt rundt, ender det med nøgenbadning hen på morgenen... pludselig er hun der osv... Imidlertid bliver det ikke rigtigt til noget, og han oplever da også en lettelse over ikke at engagere sig personligt i venstrefløjen.

Et væsentligt afsnit er det, hvor han skal deltage i et fagligt seminar. Seminaret, der lægger op til politisering og aktiv forandring af den akademiske tradition og den borgerlige stilighed, beskrives blot i termerne af borgerlige klicheer. Den faglige venstrefløj, der her stikker hovedet frem (ganske vist i Arnstbergs invaliderede fortolkning) er han da også så heldig at blive reddet fra i tide. Da den legendariske kvindeskikkelse - her i form af en alkvindelig journalist-pige på motorcykel dukker op, vækkes begærets sødme i ham. Efter indhandlingen af den fornødne instrumentelle sympati, er han klar til at hoppe op bag på motorcyklen, og sammen forlader de trivialiteterne og drøner ud i det erotiserede blåbærlandskab. Den stillingtagen, seminaret er udtryk for, ses blot som irritationsmoment (kan man ikke få sit eget rum / skal man tvinges til at bo på sovesal?). Som latterlighed og karikatur : kollegaen, der modtager ham i underbukser (!) og erklærer, at han som ansvarlig for seminarets gennemførelse har taget stilling og indvilget i at give forskningspengene til "Komiteen mod Kernekraft", om det sikkert koster hans karriere. Som kulisse for hans lystbesættelser: den kollektive ånd blandt gruppedeltagerne udtrykkes i nøgenbadning i den svenske sommernat og i almindelig ungdommelig frimodighed.

Her, hvor der med andre ord er mulighed for den kollektivitet, der ligger som frustreret, uerkendt længsel romanen igennem, negeres denne mulighed i det uventede erotiske eventyrs opdukken. Personen distancerer sig småhånligt fra den kritiske og kollektive bestræbelse i seminaret, og vælger den private løsning med motorcykeldronningen. 'Den tomme forventningshorisont' har atter handlet med ham, og han er ude af stand til at overskride sine mangler, og indgå i kollektive aktioner. Således unddrager han sig den politiske diskussion blandt en gruppe kolleger, der har taget stilling og ansvar, og handlet her og nu. Hvad netop betragteren fremholder som ideal bogen igennem.

Et sidste eksempel på, hvorledes forfatteren reducerer stillingtagen, kritik og pro-

gressivitet til ubetydelig kulisser, skal anføres neden for. Denne gang handler "problemet" om forbrugersamfundet og dets ondskab:

En sopcontainer står vid sidan av vägen och vi stannar för att avhandla överflöds-samhället. Antligen ett riktigt samtalsämne. Naturligtvis är vi överens. Detta känner jag ingen som inte är överens och jag demonstrerar min protestvilja genom att börja rota genom behållaren efter något brukbart. (p.77).

Forbrugersamfund, konsumentbevidsthed og stillingtagen og kritik svinder ind og tilbage står et rigtigt samtaleemne. I al dets uforpligtelse. Som underholdningseffekt en anledning til at vise sig, være vittig og underholdende.

Etnologens last words . . .

Som nævnt i "Beskrivelsen" udgøres slutningen af romanen af Karl Ravens testamente. Hvad der tilsvarende er nævnt i analyseafsnittene, siger noget om, hvad der kan forventes at blive konkluderet, omend mine eksempler ikke primært har fulgt romanens forløb.

Men inte nu längre. (p.204).

Konklusionen antyder en forandring, men som jeg har fremhævet, og jeg her skal uddybe, er der ingen mulighed for forandring på det grundlag, Arnstberg opstiller. At konklusionen har karakter af postulat, og man heller ikke hører, hvad der skal forandres, bestyrker min opfattelse. Postulatet, at personen Karl Raven skulle være i stand til at foretage sig afgørende skridt i sin egen livspraksis som borgerlig etnolog og mellemlagsindivid, kommer da også kun frem efter et uhyre sidelæns regnestykke fra forfatterens side.

Testamentet er et sidste totalt omvendingsforhold. Han når nemlig dertil, at det, der er galt i hans liv, er, at videnskaben og forklaringerne fratager livet og dets fænomener deres mening. Videnskaben gør mennesket utrygt, hedder det i kursiv. Konsekvensen i den tankegang bliver da, at smide en bestemt livsfortolkende praksis over bord, og lade tingene være som de er, no matter what! Karl Ravens synspunkt er, at den samfundsmæssige misere skyldes den videnskabelige forskning. Både i det, han selv gør, som i anden videnskabelighed. Hermed er han havnet i en vulgæridealistisk kritik, der handler om godt og ondt, som han subjektivt er involveret i, og som han tror han på egen hånd kan negere. Det foregår ved, at han udklifer sin videnskabelige ideologi, eller rettere ved, at han fra at have haft en ganske vist bornert målsætning, finder ud af, det er bedre ingen at have.

Samfundet er stadigvæk en fremmed instans for den borgerlige etnolog, og han erkender ingen objektive omstændigheder uden for sig selv. Den eneste fornemmelse for samfundet, består af en yderst svagt profileret formidling af de sociale mellemlags erfaringer, som han i øvrigt selv er kørt helt sur i. Samfundet fungerer ikke ud fra sin økonomiske karakter, men ud fra idemæssige konstellationer, som forsyner individerne med intellektuel mæthedsfølelse. Dem er det synd og skam at pille ved, eller tage fra dem. Gør man det, havner folk i samme grøft som den arme illusionsløse (!) akademiker, hvis åndsfattigdom skyldes, at identiteten er berøvet ham af de mange forklaringer. Den identitet, der er forbundet med 'bare det at være der', og som akademikeren er spærret ude fra, fordi hans arbejde handler om at pille alting fra hinanden og opsøge spidsfindige forklaringer. Med andre ord: virkeligheden er god nok, hvis den bare får lov til at passe sig selv uden akademisk indblanden. Som jeg ser det, findes der ingen samfundskritik i det her. At akademikeren skulle være modsætningen til de mennesker, der agerer i virkeligheden. og at problemet skulle ligge her, er rent ud sagt en tilsnigelse af en forklaring.

Hvad bogens konklusion angår, så kan den kun forstås som en godtgørelse af et akademiseret/intellektualiseret selvhad, der hverken erkendes eller forstås politisk. At der er tale om selvhad, personens eget had mod sin egen ufuldkommenhed, har jeg vist på andre planer artiklen igennem. Men først i slutningen sættes dette selvhad på plads inden for rammerne af personens arbejde. Når jeg taler om, at selvhadet ikke begribes politisk - f. eks. ved lede over at agere som det borgerlige samfunds ideologimager eller forvalter, så har jeg dermed understreget den mulige forandring. Leden ved det borgerlige universitet, uddannelsen og forskningen var netop en væsentlig forudsætning for mange mennesker (af Ravens slags) i maj '68. Den efterfølgende politisering bragte dette selvhad, i sin følelse af afmagt, ind i konstruktive baner. Den 'ikke-socialiserede' psyke havde dermed vist en politisk anvendbarhed, der lod den organisere efter kollektive og fornuftige principper som Brückner udtrykte det. Men Arnstbergs hovedperson lader sig hverken organisere eller lede ind i kanaler af kritisk art. Han vælger den individuelle vej, og når således heller ikke ud over de positioner, som han bogen igennem indtog.

Kritik

Hovedpersonen (hos ?) Arnstberg konkluderer, at hans identitet er nedbrudt fordi videnskabelige forklaringer har opløst den. Den konklusion kunne være korrekt nok, hvis den var en karakteristik af borgerlig videnskab, hvis funktion er ideologisk og hvis mål derfor til stadighed må være at konstituere dette samfunds modsætninger langt ned i individernes psyke og bevidsthed. Men sådan forholder det sig ikke. Havde det været tilfældet, var etnologens slutord et optimistisk perspektiv, der i øvrigt var velbegrundet i romanens univers. Sådan er det ikke. Slutningen er kategorisk antividenskabelig og identificerer som sådan hverken borgerlig eller kritisk frigørende revolutionære tendenser. Tværtimod har hovedpersonen bogen igennem vist sine utvetydige distanceringer fra enhver form for alternativ tænkning og handlen.

I pagt med hvad jeg i øvrigt påviste om Ravens regressivitet så udgør også slutningen af en sådan regression. I hans 'væk med videnskaben' og 'lad os blot få lov til at leve sanse og opleve uforstyrret' ligger også tilbagevenden til før-videnskabelige tilstande. Ønsket om at vende tilbage til 'spontanitet' og 'naturlighed' er accepten af hans egen samfundsbetingede deformerede tilstand. Det markerer ingen forandring for det adskiller sig ikke i virkeligheden fra det liv han i forvejen fører. Hvis nemlig 'tyngden' af videnskabelige forklaringer og restriktive betænkeligheder forsvinder (i den form og i den specifikke tilstand) så ligger den abstrakte forventnings land totalt åbent for vilkårlig instrumentaliseret, hæmningsløs konsumadfærd. Dermed er det utilfredsstillende forhold til den egne virkelighed ikke ophævet - men udstrakt og intensiveret! Dermed har den infantile regression fået en bedre underbygning og legitimation.

Der er brugt mange sider på at udlede de problemer, Karl Olov Arnstberg tager op i rollen som skønlitterær forfatter. Det har været nødvendigt for at vise, hvad Arnstberg ikke selv gør. Det er også nødvendigt i forhold til den følgende afsluttende kritik, der har til hensigt at komprimere det kritiske synspunkt i forhold til vores egen etnologiske og faglige sammenhæng.

Jeg indledte med at redegøre for udviklingen af den litterære tendens i nyere nordisk folkelivsforskning og trak linjen fuldt op med Arnstbergs rent skønlitterære debut. Siden har han udgivet endnu en roman ligesom det vides, at Instituttet i Stockholm arrangerer møder med 'rigtige' forfattere. At udvikle sig fra videnskabelige afhandlinger til skønlitterære romaner er ingen ureflekteret proces. Den indebærer bestemte overvejelser. Men hvilke?

Den citerede belæg fra " Zigenarens väg" kan forklare en del. De øvrige belæg resten.

Tager man parallelliteten i "Betragteren"s forkastelse af videnskaben med ind, er vi ved at være fremme ved en forklaring. Forladelsen af videnskabeligheden markerer et praksisspring. Dermed bliver det samtidig klart, at den videnskabelige metodik, som har stået til rådighed for en del af 70'ernes etnologer i virkeligheden var utilstrækkelig til at formulere, hvad der egentlig lå dem på sinde. Når etnologien som videnskab forlades, så sker det ud fra en erkendelse af, at den videnskabelige spændetrøje er uegnet til indfangelsen af bestemte erfaringssammenhænge. Praksisspringet betyder således en åbning af muligheder for at udtrykke de problemer, der mest eklatant trænger sig på.

Men som jeg viste for Karl Ravens vedkommende så var hans slutord "inte nu längre", uoverbevisende og postulerende. Han forandrede sig ikke. Parallelliteten til Arnstberg selv er slående. Den skønlitterære vej åbner ikke større muligheder for erkendelse (i den specifikke form). I romanen har han ikke fjernet sig fra sin positivistiske virkelighedsfetichering, derimod har han udvidet dens gyldighedsområde, som ovenfor! Godt nok har han i den pseudofiktive genre fået nogle ting med som han ikke kunne få med i sine etnologiske skrivelser. Men han har hverken fundet bag om den senkapitalismens dagligdag med dens samfundsskabte modsætninger og konflikter, eller formået at undgå feticheringen. Han er forblevet inden for ideologiens tilsløringer, og har blot klaret at formidle dem videre endnu en gang. Denne gang i en ny genre.

At "Betragteren"s egentlige indhold handler om den borgerlige forskerrolle og forholdet mellem udøver/videnskab/samfund, er en problematik som Arnstberg aldrig før eller siden har formået at behandle inden for det videnskabelige felt. Praksisspringet er således udtryk for, at denne diskussion for ham ikke lod sig føre i den specifikke afgrænsning. Snarere vurderede han, at muligheden befandt sig i det litterære felt. Blot skade, at det således forblev ubevidst for ham, at det kun kunne lade sig gøre i forhold til en radikal nyvurdering, og dermed efter et reelt opgør.

At forskerrolle videnskabeligt er blevet behandlet inden for nabofag er efterhånden klart. Også hos os selv er vi godt i gang. De initiativer må Arnstberg nøjes med at betragte på afstand. For de kræver en stillingtagen og et opgør i form af en politisk bevidsthed, han ikke har og som han ikke umiddelbart klarer at skaffe sig. At oparbejde en politisk bevidsthed indebærer kamp og kollektive erfaringer. Det er selve modsætningen til den individuelle regression, og drømmen om at kunne sætte sig ud over den ved egen kraft. At slå en streg over den borgerlige videnskab og i stedet gebærde sig i skønlitteraturen, er i denne form et forsøg på at vende tilbage til en førtilstand, som om ingenting var hændt og ingenting virkelig var problemer, der kunne løses. Arnstbergs skønlitterære arbejde, starter i virkeligheden, hvor "Betragteren"holder op, som en afmagt over for de videnskabelige problemer. For kritiske etnologer er problemerne løselige omend ikke i morgen eller ved at skrive en roman (f.o.f.). De vender nemlig ikke deres utopi i retning af før-videnskabelige tilstande, men fastholder at vejen går fra utopi til videnskab. 23)

Noter.

- 1) Åke Daun: Förortsliv. Ett genmäle. Fra: Rig 1974.
Börje Hanssen: Förortsliv. En etnologisk studie av kulturell förändring.
Rescension Rig 1974. Se også: Bjarne Stoklund's review "Suburban Life. Fra:
Etnologia Scandinavica 1974.
- 2) Sven B. Ek: Jugoslavs in Sweden. Fra: Ethnologia Scandinavica 1975. Den er stort
set identisk med Ek: Billy Ehn: Sötebrödet. En etnologisk skildring av jugoslaver
i ett dalsländskt papperbrukssamhälle. Rescension i Rig årg. 59, Heft. 3/1976.
Se endvidere K. O. Arnstbergs anmeldelse i Nordnytt 3-4/1973. Og: Billy Ehn:
Sötebrödet och det religiöse arvet. Rig årg. 59. Heft. 4/1976. Genmäle.
- 3) Ulf Hammerz: SoulsideInquiries into Ghetto Culture and Community. N. Y. 1969.
- 4) Herman Bausinger: Volkskunde. Von der Altertumsforschung zur Kulturanalyse.
1971. p.191.
- 5) Billy og Siv Ehn: En polsk familj. Kristianstad 1977.
- 6) Åke Daun: Förortsliv. Stockholm 1972, p.22.
- 7) Listen af skribenter i den såkaldte rapportgenre er lang, og forfatterne adskiller
sig indbyrdes væsentligt fra hinanden. Det både hvad angår arbejdsmetode og po-
litisk holdning. Genren er international, på det sidste fremstår Günther Wallraff
som en af genrens væsentligste skribenter.
- 8) Karl Olov Arnstberg: Zigenarens väg. Essä om en minoritet, foto af Tommy
Goldmann. L: T's förlag Stkh. 1974. Se Agneta Hellbergs anmeldelse Rig årg. 58.
Heft. 1/1975.
- 9) Karl Olov Arnstberg: Beträktaren. Roman. Bonniers förlag. Stkh. 1977.
- 10) Mellemlagsdiskussionen er ført mange steder med vekslende held og med forskel-
lig vægt på bestemte aspekter. En tilgængelig redegørelse er: Signe Arnfred /
Karen Syberg (red.): Kvindesituation og kvindebevægelse under kapitalismen
Nordisk Sommeruniversitets skriftserie nr.4. Grenå 1974. Ligeledes: H. Møller
m.fl.: Udsigten fra det kvindelige univers. En analyse af Eva. Forlaget Røde Hane,
Kbh. 1972.
- 11) Med termen 'socialisationsspørgsmål' sigter jeg på det særdeles omfattende kom-
pleks: samfundsmæssiggørelse af individet. Opdragelse (i borgerlig forstand) er
blot et delmoment ved denne proces. Socialisation omfatter også udgrænsningen af
bestemte menneskelige muligheder, hæmning af eksisterende anlæg og evner, og
ikke mindst de modstande, der bevidst og ubevidst kan sættes op mod samfunds-
mæssiggørelsen.
- 12) Herbert Marcuse: One dimensional Man.
- 13) Sigmund Freud: Tre afhandlinger om seksualteorien. Kbh.1973.
Sigmund Freud: Psykoanalyse, Kbh.1972.
- 14) Med 'sociale køn' menes her netop det socialiserede biologiske menneskemateriale,
jvnf. note 11.
- 15) Min fremstilling af disse problematikker er yderst kortfattet og introducerer blot
enkelte dele af problemkomplekset. Både regression og progression foregår, såvel
som øvrige processer i den psykiske udvikling, inden for den klassiske kernefami-
lie. Far-mor-barn triaden er mønstret for dannelsen af det borgerlige menneske,
men en mere fyldig gennemgang af hvad og hvordan og hvorfor kan der ikke blive

plads til her. Ligeledes mangler min gennemgang en præcisering af det intra-psykiske indhold: id'et, jeg'et og overjeg'et som er psykens instanser. Se bedst disse begreber hos Freud selv.

- 16) Citeret efter Reimut Reiche: Seksualitet og klassekamp. Kbh. 1970
- 17) Peter Brückner: Kapitalismens socialpsykologi. Kbh. 1976.
- 18) Min analyse står i gæld til en række inspirationskilder, ligesom den er udtryk for lange diskussioner med kammerater inden for og udenfor faget. 2 danske kritiske litteraturforskere har især været nyttige for nærværende skrift: Søren Schou: Mellem nostalgi og eksatologi. Om tidsforskydninger i moderne dansk litteratur. Stencil fra Institut for nordisk filologi ved Kbh's Universitet 1975. Og: Karen Syberg: Virkeligheden der voksede over hodet. Om Christian Kampmanns forfatterskab. Tidsskriftet Poetik 7. årg. nr.3/1976. Det førstnævnte arbejde behandler tiden som tema i en række såkaldte nyrealistiske værker, således som det udtrykkes i nostalgi og sciencefiktion f. eks. Sybergs analyse er centreret om udviklingen af et forfatterskab, og lægger hovedvægten på at vise hvorledes forfatterens holdning til samfundet er via det, han skriver. Forfatterstandpunkt er også et klassestandpunkt ligemeget om forfatteren forsøger at forklare ting eller blot beskrive dem. Sybergs hensigt er at vise hvorledes visse psykiske beskadigelser (især den narcissistiske personkarakter) produceres, fungerer i et bestemt miljø, og hvorledes f. eks. de formidles relativt afproblematiseret, overhodet uforklaret.
- 19) Til dette afsnit har jeg benyttet mig af Klaus Laermann: Alltagszeit. Über die unauffälligste Form sozialen Zwangs. Fra: Kursbuch 41. Hrsg. v. K. M. Michel, H. Wieser u. M. v. H. M. Enzensberger. Berlin 1975.
- 20) Reimut Reiche, se ovenfor p. 125.
- 21) Adorno er her citeret fra R. Reiche se ovenfor.
- 22) Hvad Arnstberg her udtrykker svarer fuldstændig til det Freud kalder den oceaniske følelse. Freud forstår dette som et udtryk for den tidlige driftsorganisering. Se f. eks. S. Freud: Kulturens byrde. Kbh. 1970, p. 11, 12, 13.
- 23) Friedrich Engels: Socialismens udvikling fra utopi til videnskab. Flere udgaver.

På udflugt til socialismen

af Bjarne Kildegaard Hansen

Måske er Billy og Siv Ehns bog om "En polsk familj" et af de klareste udtryk for mellemlagsetnologien. Den beskæftiger sig på en gang med et progressivt emne 'familien i et socialistisk samfund', men er samtidig udtryk for forskerens mellemlagsbevidsthed, som han selv forstår som almenmenneskelig og forstående, men som i virkeligheden blot udgør en variant af den borgerlige ideologi. Artiklen er et eksempel på hvordan, der kan drives fagkritik på monografier.

Vårt syfte är att genom en undersökning av denna på många sätt typisk bondearbetarfamilj få kunskap om några av det polska samhällets villkor och processer.
Man kan säga att det enskilda fallet belyser omvärlden likaväl som sig självt.

Sådan står der i Billy og Siv Ehns indledning til bogen "En polsk familj", Kristianstad 1977. Med et senere citat fra Lewis om, at familien udgør "ett buktigt spegelbild av samhället", uddybes hensigten og positionen: at undersøge familien mellem katolicisme og marxisme-leninisme i dagens Polen.

Refererende præsentation.

Bogen bygger dels på feltarbejde, dels på læsning af en del sekundærlitteratur om Polen. Efter en introducerende indledning til emnet refereres en del bøger

om landet. Herefter følger præsentationen af landsbyen Walo i det sydøstlige Polen. Resten af bogen udgøres af det egentlige familjestudie. Familien Borowski tæller flg. medlemmer: Dziadek (67 år og morfar), Ana (25 år og mor), Jerzy (32 år og far) og børnene Ewa og Janek henholdsvis 7 og 5 år.

Magerne Ehn med deres datter foretager feltarbejdet, mens de bor hos familien. De er således på mange måder i centrum for det, de ønsker at undersøge. Gennem deltagelse i familjelivet, individuelle og kollektive samtaler fremstilles den polske familjes hverdag og livsperspektiv; også landsbyen, naboerne og parti-medlemmerne bringes med ind i undersøgelsen. Familien Borowski ernærer sig delvis af landbrug, delvis af farens industriarbejde. De er ikke medlemmer af partiet, men holder sig til den katolske kirke. Der gøres en del ud af at beskrive familjebiografien for at belyse familjens opkomst. Familjens fremtidsperspektiv udgøres primært af ønsket om at komme i gang med byggeriet af et nyt hus. I et afsnit beskrives de institutioner, den kommer i berøring med: markedet, skolen og kirken.

Bogen rummer ingen egentlig konklusion, men hvad der er at sammenfatte og pointere, bliver i det løbende i teksten. Bogen er letlæst, ikke mindst på grund af dens impressionistiske, kalejdoskopiske blanding af observation og egne fundringer. Den er heller ikke belastet med spidsfindige teoretiseringer, og jeg betænker således ikke at placere den i den kulturjournalistiske grøft som omtalt i det foregående. Bogen udtrykker i denne henseende også den gængse virkelighedsrelatering. Det vil blive diskuteret i de følgende afsnit.

Analyse.

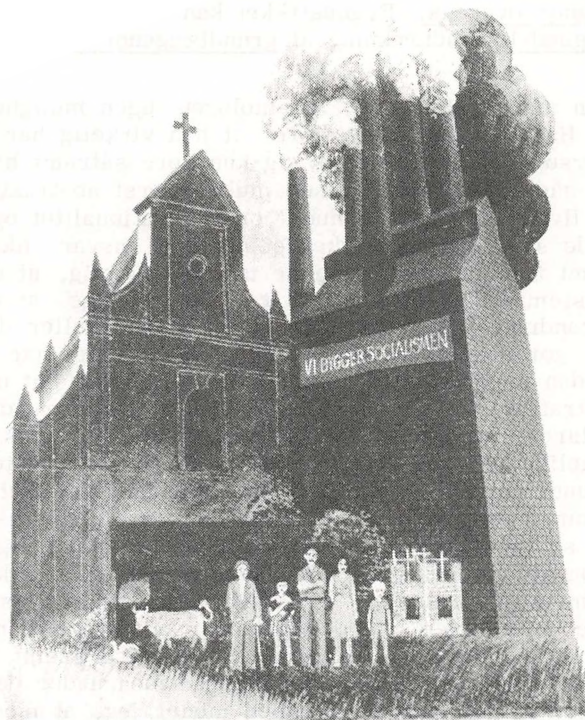
Med betragteren i Polen.

Af en eller anden grund er der overhovedet ingen billeder i bogen. Billeder kunne ellers nok kunne bringe en større kreds i tale, og samtidigt spare en del på de sproglige krumspring. Men billeder er der altså ikke, udover forsidens tegning. Den vil jeg hæfte mig lidt ved, fordi den fremstiller en vigtig pointe, der godtgør såvel bogens tendens som dens virkelighedskonception. Jeg vil analysere forsidebilledet, uagtet det ikke er tegnet af forfatterne.

Billedet forestiller den polske familie stående på grønsværen med ko og gås. Bag dem anes det gamle hus, og ved siden det nye byggeri. Som baggrund rejser 2 bygningsværker sig mod himlen. Det ene er den katolske kirkes hus, det andet en rød industribygning. På kirkens tag rager korset op i himlen, og fra fabrikkens mange skorstenspiber vælter røgen op. På siden af fabriksmuren hænger et banner med indskriften "Vi bygger socialismen". På sin vis en korrekt illustration til bogens valgte objekt: familien mellem kirke og parti. Så langt så vidt. Men mest interessant er en anden meddelelse i billedet! Tegner man billedets konturer op, opdager man en ganske bestemt figur: grønsværen, yderkanten af fabriken og kirken og himmelhvælvet udgør nemlig formen af et nøglehul! Med andre ord: betragteren skriver denne gang fra Polen. Det synspunkt kan vi følge bogen igennem.

Forståelse og uforstand.

Med forståelse mener vi här förmåga att sätta sig in i en annan människas situation och att kunna tänka sig att själva handla och reagera på samma sätt under samma villkor och med samma mål för ögonen. - Förståndsmässigt fattade vi visserligen att de handlingar vi ogillade till följd av våra erfarenheter och värderingar var fullt godtagbara för familjemedlemmarne till följd av deras bakgrund. (p. 45.)

BILLY OCH SIV EHN
**EN POLSK
FAMILJ**

Det er ikke vanskeligt ud fra denne lille passage at læse den forstående etnologs målsætning om tolerance. En på flere måder sympatisk holdning, men problemfyldt i henseender, som den forstående etnolog end ikke selv er klar over. F.eks. hvad angår en kritisk forståelse eller holdning til tingene. Men også hvad angår dens forudsætning, der klart nok bygger på et alment og universaliserende menneskesyn, der er klart borgerligt, når det kommer til stykket. I Ehns version således med udgangspunkt i en specifik (borgerlig) form for rationalitet; der er påstået dækning mellem forudsætning og handling, og i den forstand er det rationelt og forståeligt, når folk gør som de gør, tænker som de tænker og siger som de siger. Hvis etnologen kunne skifte sine forudsætninger ud med informantens under de samme vilkår, så ville han gøre, tænke og sige det samme. Men problemet er bare, at ingen hverken etnologer

eller andre mennesker kan skifte hverken forudsætninger ud eller umiddelbart (på samme måde) underkaste sig andres vilkår. Endvidere udgår forestillingen om målrationalitet fra en harmoniopfattelse. Den målrationalitet, der anvendes til at forstå andre med, kan aldrig forklare, at forudsætning, vilkår og kulturel adfærd ikke stemmer overens. Regnestykket kan altid kun gå op! Derfor er der heller ingen mulighed for indtænkning af grundlæggende konflikt/modsætningsdimensioner.

Konkluderende kan man derfor sige, at etnologen ingen mulighed har for at prøve sin model. Han kan ikke konstatere, at han virkelig har forstået de mennesker, han undersøger, for det lader sig kun gøre såfremt han bliver de mennesker selv! En sådan operation er kun mulig yderst abstrakt, men kan praktiseres som tro. Hvad angår spørgsmålet om målrationalitet og harmoni, så pålægger denne ide samtidig mennesker et bestemt ansvar, idet den også legitimerer en bestemt tilstand. Det kan ikke tænkes, nemlig, at de handler ud over den overensstemmelse, man udgår fra. Det vil sige, at muligheden for overskridende forandring falder bort. Det kan således heller ikke tænkes, eller forklares, at folk gør noget rent reflektorisk, og i øvrigt har en ganske anden mening om, hvordan sagerne burde være indrettet. Indeklemt utilfredshed, samfundsmæssig frustration etc. kan ikke kobles ind i denne grundopfattelse. Tingene kan altid forklares, og således kan de heller ikke anfægtes eller kritiseres. Tingene er forståelige per se. Jeg kan konkretisere synspunktet i forhold til f.eks. tvang og undertrykkelse. Tager man kvindeundertrykkelse, som der visserligen er tale om i den polske familie, såvel som stort set de fleste andre steder i Europa, så vil en sådan undertrykkelse kun kunne registreres, såfremt kvinderne selv kundgør undertrykkelse i handling. At undertrykkelsen kan være internaliseret gennem generationer, og således fremstå (delvist) funktionelt, det kan modellen ikke bringe frem. Modellen har ingen objektive målestokke, kun subjektive. Undertrykkelse kan således blot eksistere såfremt den artikuleres bevidst af folk. Den undertrykkelse, der ligger neden under den bevidste overflade, kan ikke forstås som sådan. Dermed mener jeg, at modellen legitimerer bestemte tilstande, fordi den godtager dem uden at problematisere dem og se dem i et større og grundigere perspektiv.

Den polske familie er ikke i besiddelse af det toleranceideal, magerne Ehn beskuer dem ud fra. Lige så lidt som familien relativiserer sine synspunkter på andre i en sådan grad, som Ehnerne gør det. Der fremkommer derfor et skævt syn på tingene, når den familie, der skal forstås, ikke forstås ud fra den måde, hvorpå den forstår andre, men ud fra forskerens position. Ehn undgår ikke det med sit relative tolerancesyn. Den polske familjes værdisæt er sikkert nok afgrænset i forhold til dens forudsætning, men indebærer netop en klar intolerance, der også fundamentalt produceres af denne forudsætning. Den del af familjens værdier, kan den forstående etnolog ikke grave frem. Intolerancen forbliver uforstået for den, der går i marken med et toleranceideal som Ehn gør det. Intolerance som andet end et udvendigt etnocentrisk forhold, der kan (bort)forklares, er ikke forståeligt ud fra denne position. Intolerancens klasse-mæssige produktionsproces i individernes liv går helt enkelt over denne forstand. Og alligevel møder mager Ehn intolerance, og tvinges til at reatere på den. Det gør de ved følgende tilbagetog i bevidstheden:

Vi skyddade oss stundtals genom våra tankar tycka att deras familjliv var sämra änn vårt, hårdare, kallare, nästen kärlekslöst. Men samtidigt fascinerades vi av deras personliga utstråling, av vitaliteten och självständigheten. (p. 46.)

Det er så sandelig humanisten, der her taler. Mængden af positiveringer og evig-gode ideer er faktisk ikke til at undslå! De gode mellemlagegenskaber, i deres alment velbefindende og positivitet, er næsten ikke til at skyde igennem,

uden at man selv pådrager sig prædikaterne kold, hård, kærlighedsløs osv. Men de er ikke videnskabelige størrelser uden videre. At de egne sympatier også er tvivlsomme, bevirker følgende omslag:

Men dessa begrepp förklarade ingenting. De avslöjade bara våra egne subjektiva och värdeladdade tolkningar av sociala fänomen som vi förstod alltför lite.

Jeg er ikke overbevist om, at Billy og Siv Ehn har fået afsløret deres egne subjektive tolkninger af sociale fænomener. Den mellemlagsbevidsthed, der bærer undersøgelsen fra ende til anden, har de ikke forstået. De er forblevet lige mystificerede af sig selv og andre og er blot blevet lidt mindre kategoriske, lidt mere relativere. Og det er noget helt andet.

De tror sig i stand til at forstå andre (hvordan garanterer de sig det?) ved at overtage andres vurderinger, og proklamerer derved, at de ikke længere er værdiladende. Jamen, de har da blot overtaget den polske familjes egen værdiladende forestilling om sig selv. Dermed er de ikke mindre subjektive. Mindre subjektiv bliver man nemlig ikke ved at ombytte egne vurderinger med andres. Ideer om sociale fænomener vedbliver at være lige subjektive, så længe de udgår fra individet og så længe de ikke udgår fra objektiv sammenhæng. Denne skelnen og dermed den korrekte forståelse er det aldrig lykkedes nogen Barthforsker at gribe. Hvorfor det skulle være bedre, mere videnskabeligt eller medmenneskeligt (forsåvidt) at bytte det ene subjektive værdisæt ud med det andet, er stadigvæk en af tiårets uløste gåder.

Den tabte drøm om familiens harmoni.

Nyere etnologiske familjeundersøgelser bliver især bemærkelsesværdige for den kritiske læser, hvis de sammenholdes med den familjekritiske forskning, der har fundet sted fra slutningen af tresserne. Tendenserne lejr sig i grupper: en accepterende/legitimerende og en kritisk/frigørende. Familjeforskningen kom igang, fordi familien var i krise. En mængde faktorer viste at efterkrigstidens familjer var betydeligt udsatte i den økonomiske udvikling. Skilsmisseprocenter, de splittede hjem, volden i privatsfæren, udmærkningen af familjelivet p.g.a. forværrede arbejdsforhold osv. var forhold, der for nogen pegede i retning af familjens opløsning. Senere i 70'erne blev problemer om uddannelse (disciplinkriser, sociale tabere f.eks.), ungdomskriminalitet (fra den rå voldsform til alko/narkomisbrug) indikatorer på familiens elendighed. Men meningerne var delte. Nogle konstaterede familien som intakt, og tog som bevis på det den større fritid, hvor familjelivet ikke mindst var samlet omkring fjernsynsskærmen. Et eksempel på den optimistiske fløj i Danmark lyder sådan:

Når vi ser på de almindelige træk, som denne undersøgelse har vist får vi på mange måder tegnet et billede af en næsten borgerlig idyl. Det er stræbsomme familier, der passer deres arbejde, planlægger økonomien omhyggeligt og bygger et hjem op. Man lever tilsyneladende i fred med sig selv, sin familie og sin næste. Man dyrker sit hjemmeliv og drikker kaffe.

(Kirsten Auken m.fl.: Familien lever. Kbh. 1962. p. 149)

Denne konstatering foretoges ud fra en dansk familjeundersøgelse foretaget i 1950'erne. Jeg mener ikke, den ligger fjernt fra Åke Dauns konklusion af livet i den stockholmske forstad. Også Daun lykkes det at få afkræftet sin forhåndsformodning om livet i storbyens nyslum. Vårbergs familjer er temmelig intakte, og den passivitet, rygtet vil tilkende dem, kan han ikke få øje på. Når han stormer dørklokker i karreerne for at spørge folk ud om forstads-

kulturen, så mødes han af et dynamisk familjeliv. Man reparerer cykler i entreen, småsludrer med hinanden, frekventerer slægt og venner i fritiden, ligesom man tager på en masse ture sammen i bilen. Godt nok er storbylivet forskelligt fra for 50 år siden, men nutidens familjer har blot en anden måde at forvalte deres fritid på. En måde som de selv planlægger og udformer efter lyst, råd og husholdstørrelse.

Jeg skal ikke anfægte hverken hvad Daun eller Auken må have observeret. Blot nævne, at det de ikke har set, heller ikke har fået betydning for deres analyser. Dermed har jeg også sagt noget om undersøgelsesernes begrænsethed. Samfundet og familien skal forstås i totale sammenhænge. Derfor må hverken den konkrete familie eller det konkrete samfund tages som givet. I de etnologiske familjestudier sker der ofte det, at samfundet reduceres til den nærmere omverden. Samfundet, eller storsamfundet, som det ofte benævnes i denne ideologi, er de institutioner, eller blot de empiriske fænomener, der befinder sig uden for hjemmets 4 vægge. Derfor forstås familien som samfundsmæssigt fænomen meget sjældent som noget væsentligt.

En anden måde at beskæftige sig med familien på er, at begrunde interessen i samfundsmæssige problemer, hvis produktionshistorie også foregår i familien. F.eks. stigende forbrug af medicin, flere psykiske deformationer, voldelighed f.eks. børnemishandling. Peter Brückner har anvendt sådanne indikatorer for forholdene i den vesttyske hverdag efter 2. verdenskrig, og har med disse betragtninger, der ikke er umiddelbart observerbare ved feltarbejde, vist at familjens eget liv inden for de 4 vægge ikke er et reelt studieobjekt i sig selv.

Når Billy og Siv Ehn formulerer deres syn på familien som "Varje ny familj representerar ett nytt socialt äventyr", så kunne den kritiske version f.eks. lyde "Hver ny familje er en ny social tragedie". Med sidstnævnte udgangspunkt ville det kunne fremgå, at også familien har delagtighed i samfundets problemer, ligesom den selv må bære tyngden af de modsætninger og konflikter, der eksisterer i et givet samfund.

En småborgerlig familie.

Billy Ehn er stået af bussen et sted i Polen, og spørger forbipasserende efter et sted at bo. Til alt held standser fader Jerzy op, og foreslår ham at bo hjemme hos sig. Ehn præsenteres for familien og senere vender han tilbage for at udføre feltarbejdet med kone og barn.

Borowskis skildres gennemført ud fra borgerlig rolleteori. Således p. 78:

... de allra fleste repliker och reaktioner i samvaren (var) oskrivna i det rollscenarior som de hade fått genom uppväxt-årenes socialisation.

Rolleteorien er primært situationsbetinget. Når Ehns ønsker at inddrage opvæksten og socialisationen, er det for at kunne fundere rollespillets situationskarakter i et mere udvidet livsspektrum for individerne. Det foregår i afsnittet om familjens autobiografi, men det hjælper ikke særlig meget. Ræsonnementet foregår nemlig den gale vej. Fra biografien hentes belæg, der fastholder situationen, hvor socialisationen i dens mangfoldighed af betydninger burde have forklaret de observerede former. At socialisationen således er mere end en individualisationsproces, nemlig selve samfundsmæssiggørelsen af individerne, det perspektiv bringes ikke ind i analysen. Familjens biografi forbliver dens private fortid, og den klassemæssige produktionsproces bag familjens individer, forbliver skjult og således uden betydning. Klasseperspek-

tivet mangler, og forklaringerne skal derfor stykkes sammen af mere eller mindre tilfældige observationer og refleksioner. Her er magerne Ehn da også ude i et særdeles vanskeligt ærinde. Tolkningen af familien Borowski kommer til at bære en klar ambivalens. Som sådan er den imidlertid en brugbar skildring af, hvad der sker når mellemlagsøjnene beskuer en småborgerlig livsførelse.

Den familjetype, Borowski udgør, forstås ikke klassemæssigt. Den betragtes som en bondearbejderfamilje med udvidet kernehusholdning. Det er vigtigt at understrege. I stedet for klasse forstås erhverv. At Jerzy arbejder i industrien betyder i Ehns version, at han tilfører den familjære økonomi penge udefra, og at han ikke deltager fuldtud i den egne småfamiliale produktion. Det betyder ikke, som det ville gøre i et klasseperspektiv, at familien udgør en overgangsform. Netop en klassemæssig form hvor lønarbejde og småborgerlig landbrugsproduktion blandes og giver familien et konfliktpotentiale. Det accepteres, at denne form er familjens, således som den har valgt at leve sit liv. Et strategisk spil med omverdenen. Dermed sløres også, den forståelse som Ehn burde have formidlet af den polske socialismes problem.

Familjen er domineret af helt igennem småborgerlige træk. Hermed mener jeg, at den udpræget kendetegnes af den ideologi, der udspringer af en produktionsform, hvor ejer og arbejder er en og samme person. Som sådan fremstår familien med sin tradition - som sidste skud på en småborgerlig slægtsforgrening. Bedstefaren Dziadek er den småborgerlige patriark, i hvis individualhistoriske biografi, man også genfinder myten om den tabte søn. Dziadek inkarnerer samtlige småborgerens kendetegn: magten over familjens medlemmer, hans egen forbliven ved jorden længe efter han er ophørt med at arbejde, hans autoritære tugtelse af 'das ganze Haus', fjendskabet mellem far og søn (her i Jerzys skikkelse). Sidstnævnte udgør en speciel variant i netop dette hushold. Jerzy som stedfortrædende søn, men mand til Dziadeks datter der igen er stedfortrædende for Dziadeks afdøde kone. Ana står midt mellem den egentlige konflikts parter: på den ene side kone til sin egen mand og på den anden side som datter af sin far. Fra husholdets side samtidigt som den arbejdsmæssige hovedkraft i den småborgerlige produktion. Fra familjesiden som kone til proletaren Jerzy. Jerzy er den, der arbejder ude, har lønarbejde og som sådan er han også i modsætning til Dziadek, der både er affaldende småborger og mandsperson. Som sådan skal familien anskues som værende i opløsning og i splid med sig selv. Med en familjesituation præget af gammeldags småborgerlig patriarkalisme og en familie, for hvis proletariske erfaringer ingen klangbund kan finde i hans intimsfære, er der lagt op til en konflikt. Intimsfæren domineres klart af Ana og Dziadeks erfaringer og ambitioner. Konflikten kommer frem i Jerzys drikkeri og i hans omgang med kammerater uden for hjemmet. Han indtager delvis en distancerende holdning til sin egen familie. Familjens kritik bliver dels en kritik af at han drikker penge op, og som han dermed unddrager den småborgerlige økonomi, dels en kritik af at han unddrager sig arbejde derhjemme ved at blive væk. Som en slags ærgrelse for Ana og Dziadek, hvis normer foreskriver dem at spare op, gemme hen og være tilbageholdende. Jerzy bliver permanent påmindet om sin manglende leven op til rollen som småborgerlige ægtemand og far. Den småborgerlige livsforms deroute køres af som aggressioner på proletaren, der på den anden side også har intime behov, hvis dækning i den konkrete situation kun kan finde sted under småborgerlige omstændigheder. Her bliver byggeprojektet en formidlende faktor for at gå sammen. For Ana og Dziadek som opvisning af frugten af det egne arbejde og de småborgerlige besparelses- og afkaldsbestræbelser, og for Jerzy som en kompensation for den menneskelige ringethed, han altid får ørerne tudet

fulde af. Også for ham kan det nye hus blive en opvisning af duelighed.

Som nævnt fremstår konfrontationen mellem mellemlagsbevidstheden og den småborgerlige forståelse især markeret i spørgsmålet om børneopdragelsen. Den polske familjes børn opdrages med tærsk, ordrer til lydighed og autoritetstro. Billy og Siv Ehn opdrager deres datter med samtale, forklaring til hensynsfuldhed og jeg-følelse.

Anas och Jerzys slit var livsnödvändiga plikter. Därför hade de svårt att tåla att barnen skojade och transsade när de arbetade. (p. 87).

Åbenlys magtanvendelse kontra snakken til fornuft er ikke blot et spørgsmål om forskellige vurderinger, således som det her gøres til. Bemærk funktionaliteten i den voldelige børneopdragelse! Det er først og fremmest et klasse-spørgsmål. Heller ikke det produkt, der kommer ud af henholdsvis den ene og den anden slags opdragelse, er først og fremmest et spørgsmål om bedre eller værre. Og slet ikke som Ehn afleder det, et spørgsmål om at det ene kan være lisså berettiget som det andet. Den småborgerlige opdragelsespraksis kan ikke legitimeres uden som udtryk for et klassestandpunkt. Det bliver taget her, sikkert ret ubevidst, men det ligger i den afproblematisering og den funktionelle godtagelse, som Billy og Siv foretager. Dermed har de undskyldt volden og terroren i den polske familie, hvad jeg mener er yderst betænkeligt.

Ehn og socialismen.

Intentionen om at undersøge familjens dagligdag i socialismen, eller rettere i overgangssamfundet Polen, er umiddelbar tiltalende, og kan forstås som en politisk interesse hos forfatterne. Sådanne formodninger indfries imidlertid ikke i undersøgelsen. Undersøgelsen af Borowskis tilværelse bliver en uforpligtende udflugt til socialismen, en flirt med et ret så væsentligt politisk problem.

Afsnittet om Polens historie i begyndelsen af bogen lægger klart op til det overfladiske perspektiv, undersøgelsen trækker. Kompilatorisk refereres en række værker om Polens historie og politiske udvikling. At gennemgangen er kompilatorisk er ingen kritik, men kritikken rettes mod at det historiske afsnit ingen funktion har ud over en tom, abstrakt baggrund. Familien Borowski er ikke udtryk for et valgt objekt i forhold til forståelsen af klassestrukturen eller andet. Ehn rejser heller ikke selv nogen problemstilling for sit arbejde ud fra gennemlæsningen af diverse oversigtsværker.

Den socialforståelse, der i abstrakteste forstand ligger som hensigt for undersøgelsen, begrænses til 'familjens dagligdag' og de institutioner, familien kommer i berøring med: kirke, skole og kommune. På flere måder en verdensopfattelse af institutioners samvirken, der bringer tankerne i retning af hedengange strukturfunktionalistiske studier. Ehn kan forsåvidt unddrage sig en kritik af, at han ikke tager arbejdsrelationer op, idet han blev forment adgang til Jerzys arbejdsplads, og også fordi Jerzy var ret umulig som interviewperson. Men gælder det en mere udførlig beskrivelse af familjens øvrige arbejde, så kan kritikken alligevel ikke undrages. Selv ikke Anas arbejde eller bedstefarens beskrives systematisk. Perspektivet i undersøgelsen begrænser sig til det intimsfæreperspektiv, der kan beskrives fra køkkenkrogen.

På samme måde er samfundsforståelsen altså begrænset. Med storsamfundet forstås blot de kontakter, familien har til lokalsamfundets institutioner, som

ganske vist er lokale afdelinger af nationale do. Nævnelser af så og så mange arbejdere i industri og i landbrug giver forsåvidt heller ingen forståelse af vigtige forhold, når de ikke knyttes an til data om produktionsrelationerne. Den udviklingshistoriske og strukturelle del af baggrunden mangler, og den specifikke form for økonomi i familien, kan derfor dårligt heller analyseres. Intimsfærebetraktningen er begrundet i hele tilgangen. Af den grund kan studiet på trods af sin intension om at undersøge familien under socialismen heller ikke opfylde sin egen målsætning. Familjestudiet her kan ikke føres tilbage i nogen diskussion om socialistisk statsudvikling, hverken for Polens vedkommende eller alment for socialismemodeller.

Ehn finder, at den socialistiske tankegang har meget lidt grobund i familien. Snarere karakteriserer en række af de værste kapitalistiske egenskaber familien Borowskis medlemmer. De rager til sig som bare fanden og er nøje-regnende og kalkulerende over for andre. Pointen bliver derfor, at den polske socialisme forstås ud fra dens (manglende) livsmæssige kvaliteter, og ikke ud fra en bestemt historisk betinget udviklingsproces med samfundsovertagelse af samtlige produktionsmidler. Enhver form for klasseproblematik opløser sig i den overvældende mængde indtryk af familien, dens interpersonelle og øvrige sociale relationer. Undersøgelsen vider sig hverken ud i en polsk eller en svensk socialismediskussion, for slet ikke at tale om klassekampsovervejelser. Synspunkterne afkortes af både den småborgerlige polske og den mellemlagsspecifikke svenske familjes egne begrænsede erfaringshorisonter og individualprægede livsperspektiver: som et spørgsmål om materiel standard og 'menneskelige' egenskaber. Farerne ved den type standpunkter er oplagt: de giver som regel bonus hos modstanderen, der kan bruge samtlige eksempler på hvor dårligt det er i Østlandene til at påpege, at utilfredsheden i hjemlandet er ganske uberettiget. Som bekendt har borgerlig propaganda altid trykket på Østeuropas eksempelmateriale, for at fortælle hvor langt den hjemlige kapitalisme var at foretrække. I denne undersøgelse har vi endnu et eksempel.

Den manglende forståelse for såvel samfundsstrukturer, politiske/økonomiske systemers udvikling og funktion, samt kritiske strategier Ehn med dette værk godtgør, hører til den slags, der reducerer problemet med socialisme og kapitalisme til et spørgsmål om observerbare livskvaliteter og sympatiudløsende indtryk. På den led er indholdet af al klassekamp udvandet. Kampen for varetagelsen af de egne vilkår og den kollektive produktion er reduceret til umiddelbare, tilfældige sansninger og fornemmelser af typen godt / dårligt.

Betragteren har hermed endnu engang fremvist sin egen uformåen til at begribe kritikens og alternativets væsen. Den private erfaringshorisont og det individuelle livsperspektiv er stadig det nøglehul, som det anderledes beskues igennem. Mellemlagets erfaringer er i den version et kik fra den ene dagligstue over i en anden.

Fiske och kapitalism

af Lasse Scotte

Lasse Scotte fremlägger her en komparativ analyse af 2 nyligt udkomne studier af fiskersamfund i Sverige. Hvordan bliver resultaterne når 2 kulturforskere med hver sit teoretiske udgangspunkt undersøger en bestemt del af virkeligheden? Scotte doktorerer selv med en afhandling om lignende forhold.

Två avhandlingar om svenskt fiske har sett dagens ljus. I den ena, "Fångstmän i industrisamhället" (Lund 1977), undersöker Orvar Löfgren fiskeläget Bua på den svenska västkusten, i den andra, "Bakom stagnationen. Lokalsamhället och omvärlden i en svensk skärgårdsby 1500-1975" (Uppsala 1978), tar sej Carl-Gustaf Thornström an ön Strupö vid östkusten.

De uppvisar många likheter. Båda författarna har ambitionen att fånga in respektive fiskeläges hela utveckling. Båda ställer sej också kritiska till den traditionella lokalsamhällesundersökningen med dess tendens att skapa uppfattningar om samhällen som slutna helheter. De försöker istället uppnå en förståelse för lokalsamhällets integration i större sammanhang. Och för båda två blir den lokala produktionen en väsentlig utgångspunkt.

Skillnaderna är emellertid minst lika iögonfallande.

Löfgren för inte någon djupare diskussion om sin vetenskapsteoretiska ståndpunkt. Hela hans framställning implicerar emellertid en empirisk-positivistisk inställning på så sätt att relevanta samband tänks framspringa omedelbart ur den observerade verkligheten. Denna ståndpunkt visar sej också kunna hålla sträck

när det gäller den konkreta produktionen på det lokala planet. Med ett väl genomtänkt ekologiskt betraktelsesätt lyckas Löfgren blottlägga en logik i (det skenbara) myllret av produktiva verksamheter i kustområdet. Detta ekologiska perspektiv färgar dock av sej också på synen på det omgivande samhället. Därigenom blir storsamhällets - själva samhällsstrukturens - utveckling något som inte kan förstås annat än som ett nischliknande något, som ibland möjliggör individuell exploatering.

Thornström kommer i sin teoretiska inledning fram till att fokuseringen bör ske på själva relationen mellan lokalsamhället och storsamhället. Till detta behöver han en teori för samhällets almäna funktionssätt. Han finner denna i den historiska materialismen. Produktionssätt blir då ett begrepp av central betydelse. Framställningen kommer därmed att röra frågan om hur det dominerande produktionssättet på samhällsformationsnivå kommer till uttryck i den lokala produktionen. Därmed måste också den lokala produktionen sättas på begrepp. Beskrivning av arbetsprocesser är inte nog. Utgångspunkten hos Thornström är alltså teoretisk.

Bua-studien.

Låt mej börja med en kort sammanfattning av huvuddragen i Löfgrens framställning, där utvecklingen skildras i tre perioder. Den första (1800-1880) kännetecknas av skapandet av en lokal underklass, strandsittarna. Vid början av 1800-talet dominerar de självägande bönderna. Ekonomin är inriktad på självhushåll. Husbehovsfiske förekommer. Linproduktion för avsalu ger kontantinkomster och knyter den lokala produktionen till storsamhället.

Under 1800-talet sker en stark befolkningsökning. Det är dock inte ökningen i sej själv som är intressant, utan det faktum att gruppen jordlösa tillväxer. Dessa slår sej ner på byns utmarker, vid stranden, och börjar mer systematiskt bedriva fiske med primitiva redskap. Lönearbete blir ett nödvändigt komplement.

Bland bönderna sker en successiv upplösning av självhushållet till förmån för en specialisering på lin och spannmålsproduktion för avsalu. Behovet av säsongarbetare ökar i jordbruket. Den ekonomiska stratifieringen ökar bland såväl besuttna som obesuttna.

Den andra perioden (1880-1940) kännetecknas av havsfiskets expansion. Större investeringar i båtar och redskap kan inte ske förrän järnväg har anlagts vid mitten av 1880-talet. Därmed möjliggörs kontakter med större marknader. Specialiserade handlare får en stark maktställning genom sina marknadskontakter och genom krediter till fiskarena. Handlarna får en indirekt kontroll över produktionen utan att själva behöva ta fiskets risker.

Hela perioden kännetecknas av en ökad specialisering på fisket. Fortfarande består dock ett system av binärningar som en nödvändig del i hushållningen. Övergången är långsam. Den ekonomiska anpassningen går ut på att ge hushållet autonomi mot yttrevärlden.

Fisket blir en heltidssysselsättning först under den tredje perioden (1940-1970) genom införandet av trålfiske. Först därigenom blir ett intensivt helårsfiske möjligt. Kravet på förräntning av investeringarna ökar också specialiseringen på fiske. Genom uppbyggnaden av producentkooperativ har handlarnas maktställning starkt försvagats.

Vid slutet av 1800-talet var det snarare arbetskraft än kapital som var den avgörande produktionsfaktorn. Därför kunde lagsammansättningen lätt växla. Nu-

mera är förhållandet omvänt. Familjelag har blivit dominerande genom att blandade lag inte har kunnat reproduceras över generationsskiften. Inga icke-fiskare förekommer som ägare av produktionsmedel.

Strupo-studien.

Thornström har ett djupare tidsperspektiv än Löfgren. Den första fasen i hans periodisering (1500-1820) karakteriseras som en "avstannad feodaliseringsprocess". Dvs att Thornström frågar sej hur man kan karakterisera hela den svenska samhällsformationen under denna period. Han finner att den rymmer starka feodala inslag. Feodalism är då uppfattad som ett samhällssystem med dominerande naturhushållning, där jordägare utsuger de direkta producenterna just i kraft av sitt ägande. Denna övergripande relation kan man identifiera också i den lokala produktionen. De bondefiskare som befolkar Strupö ingår i den genom att de av jordägaren (i det här fallet staten) avkrävs en merprodukt dels i form av skatt, dels i form av arbetsränta (lotsningsplikt). Sverige är emellertid ingalunda rent feodalt under denna tid. Marknaden för varuproduktion befinner sej hela tiden i tillväxt, vilket också ger möjlighet för en viss ökning av produktionen på bynivå.

Nästa period (1820-1910) kännetecknas av fiskarbond ekonomin expansion. Bakgrunden till denna expansion på bynivå är den successiva framväxten av kapitalistiska produktionsförhållanden på samhällsformationsnivå. Därmed tillväxer också den inre, nationella, varumarknaden.

Produktionen på Strupö bedrivs emellertid i familjebruk, som bondeekonomi. I bondeekonomin är inte målet med produktionen maximal avkastning, utan behovstillfredsställelse. Produktionen blir därmed avhängig av förhållandet mellan producent och konsumenter inom familjen, alltså demografiska faktorer. Utöver familjens behov finns inget incitament till en ökning av produktionen. Thornström menar nu att man inte kan se bondeekonomin så isolerat. Redan en ökning i kravet (från jordägaren) på merprodukten framtvångar en ökning i produktionen. Det samma sker via marknaden när priset på ens avsaluprodkter faller, särskilt om man är bunden till en handlare. Därmed nödvändiggörs alltså en intensifiering av produktionen. På så sätt kan man visa hur den lokala produktionen både är styrd av och utgör en del i utvecklingen på samhällsformationsnivå.

Den tredje perioden (1910-1970) kännetecknas av varumarknadens expansion, närmare bestämt den kapitalistiska varumarknadens. Kapitalismen utvecklar med nödvändighet arbetets produktivkraft, eftersom dess mål är tillägnandet av mervärde. För att detta ska vara möjligt måste arbetskraften förekomma som vara på marknaden. Den grundläggande sociala relationen i ett kapitalistiskt produktions sätt är den mellan kapital och arbete. I kraft av sitt ägande av produktionsmedlen avkräver kapitalisten ett obetalt merarbete, mervärde, av de direkta producenterna.

Men på Strupö bedrivs inte produktionen kapitalistiskt utan som enkel varuproduktion: De direkta producenterna besitter själva sina produktionsmedel. De säljer inte sin arbetskraft som vara, utan sina arbetsprodukter. Hur kommer då kapitalismen till uttryck i den lokala produktionen? Kapitalismens allmänna produktivitetshöjning leder till att varorna blir billigare. För att kunna konkurrera på marknaden måste även de enkla varuproducenterna följa med i den utvecklingen. Det sker genom ökad specialisering, intensifiering av arbetet och förbättring av produktionsmedlen. I viss mån också genom en sänkning av den egna konsumtionsnivån. Emellertid uppnår den enkla varuproduktionen en punkt där utbytet inte längre räcker till för den egna reproduktionen, då den enda möjligheten är att ta ett lån för att förbättra produktionsmedlen. Men därmed blir den

underlagd kreditkapitalet och tvungen att producera mervärde i form av räntor på lånen.

Teori och empiri.

Det är symptomatiskt att Thornström med sin mer teoretiska utgångspunkt avslutar sin framställning med en diskussion av utvecklingens resultat: Av 1800-talets expansiva fiskarbondekonomi återstår nu bara spillror. De få kvarvarande producenterna är hårt specialiserade på en smal råvarusektor. Det omvärlden konsumerar från Strupö blir dessutom allt mindre dess produkter, utan istället alltmer själva ön i dess funktion som rekreatiomsområde.

I Löfgrens mer empiriskt-beskrivande perspektiv ligger en jämförelse med andra fiskesamhällen närmare till hands. Han avslutar också med ett komparativt avsnitt: Trots stora regionala och nationella skillnader har utvecklingen varit likartad under de senaste 200 åren. Från en förkapitalistisk situation med dominerande kombination av småbruk och fiske och starka band till kustbygdens bönder har utvecklingen lett till expanderande strandsittarsamhällen med inriktning på allt större marknader. Det är också slående att den direkt kapitalistiska produktionen har fått en så måttlig omfattning i fisket. Fisket bedrivs ofta i små självständiga (familje-)lag på kooperativ bas.

Direkt och indirekt subsumtion.

Jag ställer mej dock tvivlande till Löfgrens på stående att "arbete och ägande inte skiljts åt" i fisket. Nu tycks Löfgren anse att pengar och produktionsmedel alltid är kapital, medan de hos Thornström bara är det då de används för att utvinna mervärde. Löfgrens användning kan ibland verka fördunklande. Det förefaller emellertid klart att förbättringar av produktionsmedlen inom det fiske Löfgren diskuterar blir möjliga först med lånade pengar. Och därmed blir fiskarena ju indirekt underkastade kapitalet. Fisket kan fortgå bara så länge som man betalar sina räntor, dvs förmerar det investerade kapitalet. Låt vara att kapitalet inte direkt kommer in i fisket och driver det med anställda lönearbetare. Men vid nergångar i fisket, när räntorna inte kan betalas, då visar de många konkurserna var det verkliga ägandet finns, och att fiskarens självständighet är högst begränsad.

Å andra sidan hävdar Thornström att produktionen på Strupö är underordnad under kapitalet. Men han lyckas inte visa att det verkligen är fallet. Snarare får man intrycket att investeringarna där har kunnat hållas på en så låg nivå att man klarat sej utan krediter. De produktionsenheter som stått inför tvånget att ta lån har istället upphört med produktionen.

Statens roll.

Löfgren redovisar inte någon särskild statsuppfattning. Hans framställning implicerar emellertid en klassneutral stat som ingriper för att samordna motstridiga intressen i största allmänhet.

I Thornströms analys har staten en funktion som redskap för den härskande klassens intressen. Han visar hur statliga ingrepp i fisket (främst i form av lagstiftning och jordreformer) systematiskt gynnar ett specialiserat och intensivt bedrivet yrkesfiske. Detta är ägnat att förbilliga produkterna. Och då produkterna, fisken, ingår i arbetarklassens existensmedel, så öppnar det möjlighet för att i sin tur sänka priset på arbetskraften. På så sätt visar också staten sin kapitalistiska karaktär.

Begreppet produktionssätt.

Motsatsparet feodalt och kapitalistiskt produktionssätt har en svaghet, anser Löfgren, eftersom det ofta ger "en förenklad bild av alla de mellanformer vi kan observera" och därmed kan "förvandla en samhällsprocess till en mer stelbent typologi". Detta skrev han alltså året innan Thornströms avhandling publicerades. Det är möjligt att han har en annan åsikt numera.

Thornström för sin del hävdar att man måste söka förklaringar också på en övergripande nivå. Övergången från feodalt till kapitalistiskt produktionssätt är en lämplig utgångspunkt som gör det möjligt att förklara mellanformerna. Med produktionssättsbegreppet undgår man också risken att betrakta storsamhället som något självklart, som inte kan förklaras och som obönhörligen tränger sej in i lokalsamhällena.

Det är alltså Thornströms åsikt. Hans argumentering är övertygande.

Udvidelse af etnologiens arbejdsfelt - studiet af arbejderkultur

af Inger Tolstrup

At kultur er summen af menneskeskabte ytringer, og at ingen derfor er kulturløse er ingen ny tankegang blandt etnologer. - Og alligevel! Spørgsmålet om der findes en arbejderkultur bliver stadigvæk stillet, og den manglende interesse for arbejderkulturen fremgår med al tydelighed af den samlede mængde etnologiske litteratur. Denne mangel er i sig selv en kritik af etnologien, etnologerne og deres kulturforståelse.

Med udgangspunkt i den tyske kritiske etnologi skitserer Inger Tolstrup på hvilke måder studiet af arbejderklassens kultur vil bidrage til at etablere det nødvendige grundlag for en kritisk forskning herhjemme. Med empiriske eksempler fra forfatterens egen undersøgelser af kolonihavebevægelsen diskuteres arbejderkulturen i relation til borgerlig og småborgerlig kultur.

Med udgangspunkt i egne undersøgelser om kolonihavebevægelsen i Danmark¹⁾ og i Herman Bausingers artikel om borgerliggørelsesklicheen²⁾, vil jeg forsøge at vise, at studiet af arbejderkultur er et relevant arbejdsfelt for etnologien.

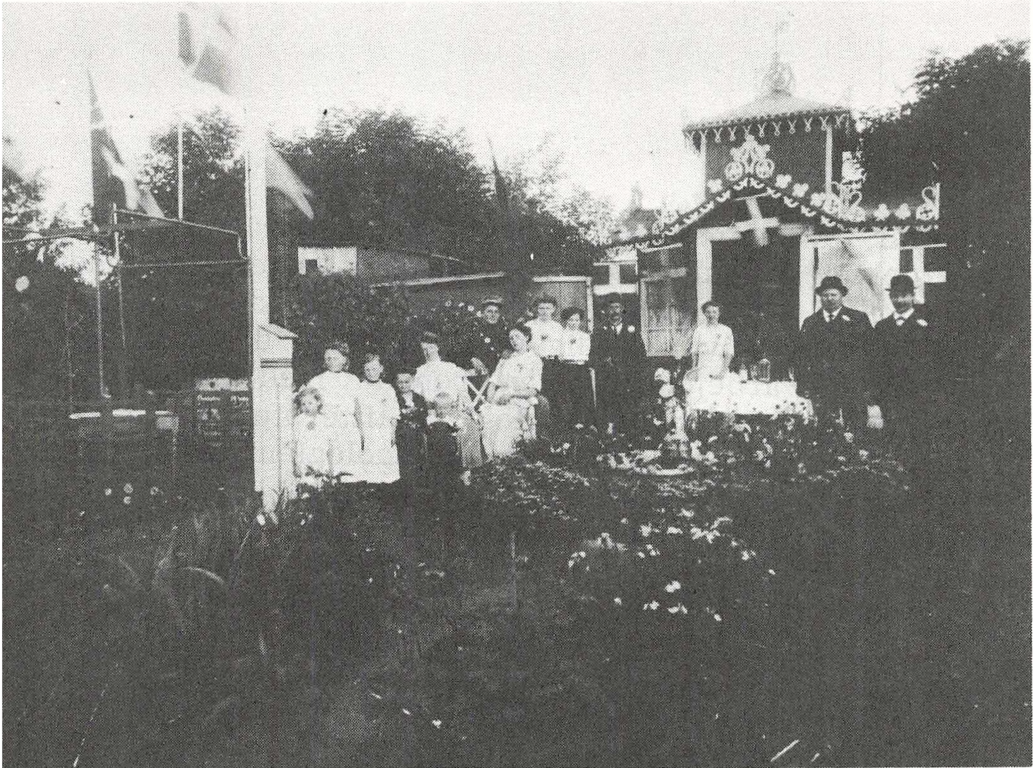
Flugt eller frigørelse.

Spørger man folk, der har kolonihave, om hvem det er, der i dag har kolonihave, vil man ofte få svar som: "Kolonihavefolket er jo et gennemsnit af folk i det hele taget - lige fra arbejdsmand Petersen og op til direktør Hansen ... kolonihaver har jo et socialt sigte - et fritidssted... Alle skal kunne være med uanset pengepungen." I haveforeningen er der ingen forskel på folk - her er alle lige, når problemerne omkring vejret og have dyrkningen bliver diskuteret over hækken. "Nu bort med alskens Politik, og lad os passe vores Drik", som salig Rahbek skrev.

Er det da sådan, at man i havekolonien finder et apolitisk rum, hvor folk lever fjernt fra verdens larm, i lykke og frihed. Hvor der ikke gøres oprør eller protesteres, når haveforeningen nedlægges, men hvor man møjsommeligt begyn-

der forfra, på at bygge sin egen lille Paradisets Have op igen. Har vittigheds-tegnerne ret, når de herfra henter motivet til gennemsnitsdanskeren: Fatter og mutter siddende foran lysthuset "OS NOK" med kaffen og en lille en. Solen skinner, urterne gror og flaget smælder.

Modsat hører man kolonihavebevægelsen skildret som en del af arbejderkulturen. I Specialarbejderforbundets fagblad 3) kunne man i 1975 ganske vist læse, at

I 1880'erne, hvor kolonihaverne blev oprettet som led i et borgerligt forbedringsideal, var formålet, at sikre den bedst stillede del af arbejderklassen for den borgerlige livsform. Overalt i Europa fremhævede borgerlige ideologer i denne periode jordbesiddelse - omend i aldrig så lille mål - og arbejdet med jorden, som middel til styrkelse af de borgerlige dyder: fliden, familiesammenholdet og fædrelandskærligheden.

Kransekagehuset, på billedet fra 1914, er bygget af havnearbejder og rød socialdemokrat Hans Peter Nielsen. Midt i billedet, der i øvrigt vrimler med borgerlige kulturtræk, hænger den socialistiske fane.

De borgerlige kulturtræk, de fine hvide kjoler, nellikerne i knaphullet, flagene, behøver ikke at være udtryk for borgerliggørelse. Tværtimod kan disse træk være et udtryk for, at arbejderen forstod at ranke ryggen, at han følte sit eget værd og havde en vilje til selv at tage hånd om kulturen.

Når socialistiske og borgerlige kulturtræk findes side om side er det ikke kun fordi der er tale om et kulturelt efterslæb, siger Bausinger, men snarere om en relativ ubestemt "Zig-zag Loyalität" - en autoritetstro - der får arbejderne til at acceptere såvel Marx som Gud, konge (kejser) og fædreland.

arbejderkulturen var død, men siden har der været flere indlæg i dagspressen. I en kronik i Politiken i august 1976 stod der således:

"Kolonihaver er ikke længere til grin. Det latterlige skær, der for få årtier var næsten over enhver offentlig omtale af dem, er helt forsvundet. Det er ikke usandsynligt, at det næste oprør i samfundet udgår fra dem." 4)

Småborgerlig kultur - arbejderkultur. Passiv - aktiv. Flugt eller frigørelse. Kan studiet af kolonihavebevægelsen hjælpe til med at kaste lys over disse modsatte begrebspar? Er arbejderkulturen død? Kan man tale om en eller flere arbejderkulturer - f.eks. om en arbejderbevidsthed med særegne kendetegn, eller har arbejderkulturen aldrig eksisteret, men blot været det sted, hvor andre kulturer - landlig og borgerlig - mødtes og blandedes? Har de sidste 100 års udvikling udelukkende indebåret en borgerliggørelse af arbejderens tanken og væren, således at man i dag, med flere af 60'ernes samfundsforskere kan tilslutte sig tanken om velstandssamfundet, det klasseløse samfund, det nivellerede middelstandssamfund?

I det følgende skal der først gives en historisk redegørelse for kolonihavebevægelsens udvikling. Jeg vil her vise, at det, der i almindelighed anses for at være en - omend mindre betydningsfuld - del af arbejderbevægelsen, har sine rødder tilbage til enevældens fattigvæsen og til de borgerlige arbejderforeninger i 1800-tallets sidste halvdel.

I andet hovedafsnit vil jeg sammenholde nogle forskeres - navnlig Bausingers - syn på begrebet arbejderkultur med mit eget undersøgelsesmateriale og artiklens historiske afsnit.

Fattighave, husmandssted, fritidshus.

Første gang man her hjemme hører om havekolonier er i 1826, hvor Frederik 6. gennem Danske Kancelli lader udsende et cirkulære til fattigdirektionerne i landets købstæder, hvori man anmoder om, at der vil blive stillet jord til rådighed for uformuende borgere. Forbilledet var de haver til småkårsfolk, som lensgreve Carl zu Hessen lod anlægge i 1822-23, bl.a. ved Flensborg, Lyksborg, Åbenrå og Tønder.

I cirkulæret stod, at hensigten med havekolonierne var, at uformuende håndværkere og købstadsborgere kunne sættes i stand til at udnytte den tid, der blev til overs fra "deres ofte meget ringe Haandværk og Næringsbrug" på en nyttig og gavnlig måde. Desuden kunne der drages nytte af koners og børns arbejde i haven, således at direkte fattigdom kunne forebygges. Endelig fremhæves det, at havearbejdet kan hindre krogang og fremme den arbejdende klasses sundhed. 5)

Cirkulæret var et led i datidens ændrede fattiglovgivning, hvis mål var, at den skulle virke opdragende, især på de arbejdere, der (endnu) ikke var under fattigvæsenet. Mødte man fattighjælp, kunne man ikke få en have. Der blev oprettet haver i Århus, Fredericia, Nyborg og Odense, men sagen vandt aldrig større udbredelse, bl.a. på grund af de forskellige fattigdirektioners modvilje mod at udlægge byens jord til frihaver - eller "fattighaver", som de kaldtes i folkemunde.

Det sociale sigte, der angives i cirkulæret - princippet om hjælp til selvhjælp kom dog til at gælde for senere havekolonier. Det skal nævnes, at de love og regler, der i hertugdømmerne blev udarbejdet for haverne i næsten uændret form blev anvendt, da kolonihavesagen for alvor greb om sig i slutningen af århundredet.

Jord under neglene.

I 1880'erne opstod en fornyet interesse for småhaver i forbindelse med de voldsomme ændringer i samfundet: produktionsomlægningen i landbruget, befolkningstilvæksten, industrialismen og provisorietidens kampår.

Fra 1880 til 1910 var vandringerne fra land til by stor, og i København og de større provinsbyer steg indbyggertallet med eksplosiv fart.

For første generations-arbejdere blev det en omvæltning at komme til byen. De måtte flytte sammen i de nye arbejderkvarterer, hvor de sanitære og sundhedsmæssige forhold i de hastigt opførte lejekaserner var under al kritik. Kolonihaverne blev kompensation for mørke, små og usunde boliger og dårlige arbejdsforhold. Desuden gav haverne et ikke ringe bidrag til økonomien, og for mange blev det store ønske om "at få jord under neglene" opfyldt. De fleste arbejdere var rundet af husmænd og landarbejdere, og netop "husmandsideologien" kom i høj grad til at præge småhavebruget i starten.

Endelig kom hertil, at kolonihaverne var med til at forbedre arbejdskraften og nedsætte arbejderens daglige udgifter til livets opretholdelse. På denne måde kunne produktiviteten og arbejdsgiverens fortjeneste sættes i vejret. Begge dele blev yderligere fremmet af stigende akkordarbejde og skifteholdsarbejde - arbejdsformer der viste sig i vid udstrækning at være forenelige med havearbejdet.

De politiske haver.

I starten indgik "den lille have" i det politiske spil mellem Højre og Venstre. Højre købte grunde og udlejede lodder på enkeltmands-kontrakter til arbejdere, der var medlem af Højres vælgerforeninger. Dette var et udslag af partiets socialpolitiske linje, hvor tanken om hjælp til selvhjælp var det centrale. Ved lidt økonomisk hjælp og endnu mere moralsk påvirkning mente man, at arbejderne kunne ophjælpe deres egen situation - men det var også, som en ældre kolonihavemand fortæller: "for at arbejderne ikke skulle få tid til at beskæftige sig med politik - socialistisk politik, ja, det var den tid."

For højre var kolonihaverne et led i det ideologiske fremstød, som man mente var nødvendigt, for at dæmme op for de socialistiske ideer.

Det blev den bedre stillede del af arbejderbefolkningen, der fik kolonihave. Folk med fast arbejde inden for industrien og den voksende gruppe af småtjenestemænd. At det måtte være sådan, blev også fuldt ud accepteret af de borgerlige initiativtagere, som det f.eks. fremgår af følgende citat:

"Vi høre til dem, der sætte ganske overordentlig pris på foreninger grundede på selvhjælpsprincippet, men vi erkjende det for at være betingelsen, at arbejderne ikke må være nedsunken i fattigdommens og elendighedens svælg, for at kunne udnytte foreningerne." 6)

Højres haveforeninger mistede forholdsvis hurtigt deres betydning, da de potentielle lejere ikke blot reagerede mod den politiske agitation, der blev drevet, men også mod de høje lejeafgifter.

I 1884 tog Ålborg-vognmanden, senere en af Venstres landstingsmænd, Jørgen Berthelsen initiativet til den første kollektive kolonihaveforening. På det tidspunkt var han formand for en lokal forening "Arbejderforeningen af 1865", der virkede som syge- og begravelseskasse. Her forsøgte han at tage nye sociale opgaver op, men mødte ofte modstand. Det gjorde han også, da han foreslog, at foreningen skulle oprette småhaver for medlemmerne. I stedet for at give op

lejede Jørgen Berthelsen selv et stykke jord af kommunen til udlægning af arbejderhaver efter andelsprincippet. Disse kolonihaver kom til at fremstå som en mønsterkoloni, med små sirlige haver, adskilt af veltrimmede hække og et strengt ordensreglement, der blev kraftigt håndhævet. På lang sigt var det ikke Jørgen Berthelsens mening, at det skulle forblive ved de lejede lodder, men at den flittige arbejder med tiden kunne købe jorden og bygge eget hjem.

Mønsterkolonien blev stærkt besøgt, og i årene efter 1884 blev der oprettet haveforeninger landet over, ofte på initiativ af fremadstræbende venstredak-

Omkring århundredeskiftet var kolonihaverne små og lå nær hjemmet, gerne tæt op af etageejendommene som her på billedet.

De små lysthuse - med navne som "Familielyst", "Arbejds Hvile" og "Aftenro" - var ofte efterligninger af de store villaer og borgerskabets havehuse.

Var det drømmen om eget hus, protest mod teknologien, kompensation for det monotone arbejde og de dårlige boligforhold i lejekasserne. I alle tilfælde udtryk for fantasi og skaberglæde - og undertiden for en fagstolthed som her, hvor bødker Jens Larsen (født 1864) sidder med familien foran sit selvbyggede eventyrhus.

Billedet er fra 1912. Ni år senere, da haveforeningen blev nedlagt, solgtes huset til en pengestærk mand i Charlottenlund.

Foto: NEU

Det har altid været kolonihavefolks lod at flytte, når stat og kommune skulle bruge jorden til andet formål. De fleste opsigelser foregik uden at folk protesterede eller gjorde oprør.

Denne autoritetstro overfor myndighederne er karakteristisk, men der er dog undtagelser, f.eks. i 1935, da arbejdere på Vesterbro gjorde oprør, da deres 30 år gamle haver blev nedlagt til fordel for Enghave Parken.

I den anledning udtalte den socialdemokratiske borgmester, Peder Hedebol til Kultur-Fronten:

"I Almindelighed forløber denne Proces uden enhver Mislyd. Kolonihavefolkene er praktiske Mennesker, som meget vel forstaar, at deres Haver ikke må blive til Hindring for Byens naturlige Vækst og Udvikling. Og netop fordi de fortrinsvis hører til Arbejderbefolkningen, forstaar de også betydningen af, at der bliver Arbejde i Byen, og at Bolignøden afhjælpes."

På billedet ses familien Christensen i deres have i udkanten af Esbjerg i 1918, netop opsagt på grund af byggeriet i baggrunden. Et lyspunkt var der dog. Christensen havde været arbejdsløs, fik arbejde på byggepladsen.

NEU foto.

tører.

Mange private jordejere så dog deres fordel i at udleje små jordlodder til enkeltpersoner, og for at modvirke eventuel spekulation stiftedes den første sammenslutning af havekolonier i 1908. Man ønskede hermed at kunne stå stærkere, når man skulle forhandle med kommunen. På det tidspunkt (og stadig mange steder i dag) kunne de fleste københavnske haver opsiges med 14 dages varsel.

Venners lyst.

Et godt eksempel herpå er foreningen "Venners Lyst" i Lersøen i København. Kolonien blev stiftet i 1913 af sporvejsfolk. De kendte ikke noget til kolonihaveforbundet, og i modsætning til de tidligere omtalte foreninger skabte man sine egne love, der var stærkt inspireret af datidens socialdemokratiske og fagorganisatoriske ideer. Det kan nævnes, at det københavnske sporvejspersonale, afholdt det første socialistiske funktionærmøde i Danmark i 1871. Samtlige funktionærer på nær fem (ialt 106) meldte sig ind i "Internationale". 7) I haveforeningens love fra 1913 hedder det at:

"Formaalet med Foreningen er, at skaffe Medlemmerne de billigste og mest betryggende Vilkaar og ved Sammenhold skaffe Medlemmerne alle de Fordele, der kan opnaas."

Og af § 12 fremgår det:

"Personer, der bevisligt har optraadt som Strejkebrydere under Arbejdskonflikt, kan ikke være Medlem af Foreningen. Hvis en saadan Person alligevel er blevet optaget, er han, naar Bestyrelsen kræver det af ham, pligtig til straks at rydeliggøre og fraflytte det lejede Areal uden nogen Erstatning eller Tilbagebetaling."

Denne paragraf slettes, da lovene revideres i slutningen af 30'erne. På dette tidspunkt er "Venners Lyst" tilsluttet Kolonihaveforbundet. Årsagerne til de ændrede regler, skal dels søges i optagelsen i forbundet, som altid har erklæret sig upolitisk (dog overvejende socialdemokratisk), dels i de politiske og økonomiske forhold. 1933 er samtidig året, hvor Socialdemokratiet ved Kanslergadeforliget forkaster klassepolitikken til fordel for en bredere samarbejdspolitik.

Flere kolonihavefolk har berettet om "Venners Lyst" i tiden mellem de to verdenskrige. I denne forening udvikledes et fællesskab opstået af fælles erfaringer. Man arbejdede på samme arbejdsplads. Man kendte også hinandens dagligdag, idet mange boede ved sporvejenes endestation ved Svanemøllen nord for København. Man gik sammen til 1. maj demonstration på Fælleden og i haveforeningen holdt man fælles pinsefest, Sankt Hans fest, børne- og sommerfest, man digtede sange om livet i haverne og mødtes over en tår kaffe eller en øl. Man arbejdede sammen om koloniens planlægning - som så mange andre havekolonier anlagdes den på kommunens dårligste jord - en sumpet losseplads.

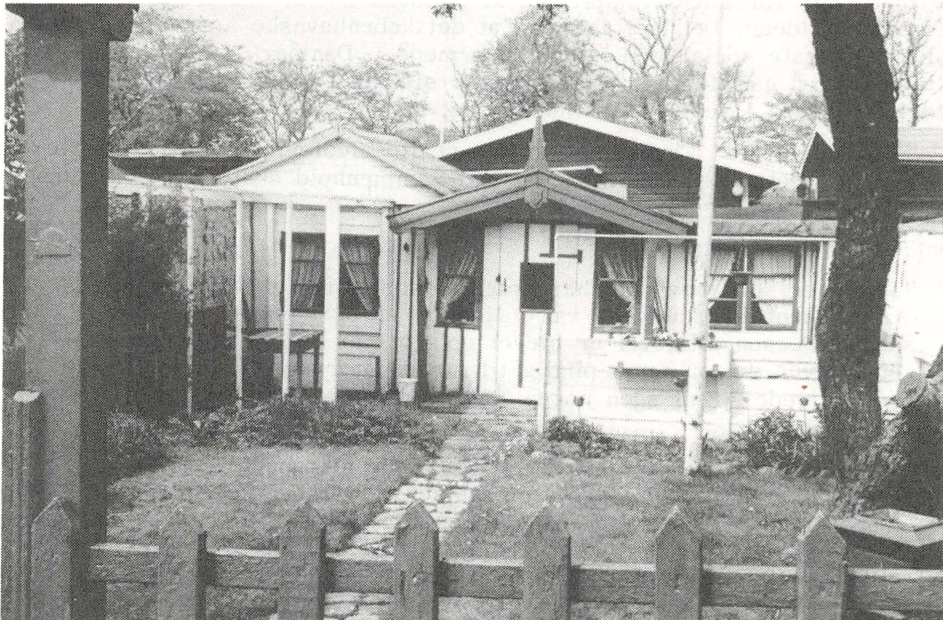
Rent fysisk gav fællesskabet sig udtryk i, at man næsten ikke markerede sin egen have - allerhøjest ved en række blomster eller grønkål. Her var ingen høje hække som i Berthelsens mønsterkolonier.

Når eksemplet med "Venners Lyst" er trukket frem, er det ikke fordi denne forening var særlig typisk for havekolonier i mellemkrigsårene, men fordi den danner et godt udgangspunkt for en diskussion af arbejderkultur. En arbejderkultur, dels udsprunget af arbejderens arbejde og hverdag og inspireret ovenfra af fagforening og parti, dels præget af borgerlige idealer og normer.

Haveforeningen "Vennerens Lyst" rummede et udkast til en anden livsform - en solidarisk, åben og bevidst tilværelse mod et fælles mål - et livs- og arbejdsfællesskab. Her kunne man se foreningen brugt som et forsøg på, at bygge bro mellem arbejde og fritid. Man var organiserede og fagligt aktive, vedtog selv foreningens love, som også vedrørte arbejdslivet, talte om arbejde og politik i fritiden.

Hvad skete så?

Efter 1950'erne er der sket tydelige strukturændringer i kolonihaverne. Ofte bliver de sammenlignet med sommerhusområder og ældre kolonihavefolk taler om, at "kolonihaveånden" er forsvundet. De mener, at det er på grund af velfærdssamfundet. De ydre træk er udskiftning af de gamle selvbyggede huse med

Under 1. verdenskrig og i mellemkrigsårene steg antallet af kolonihaver. (ca. 60.000 i 1940).

Krise, arbejdsløshed, bolignød og kortere arbejdstid var årsag til, at flere anskaffede sig kolonihave.

De fleste boede i haverne fra 1. maj til 1. oktober - men mange var tvunget til også at bo der om vinteren på grund af bolignød - noget kommunerne så igennem fingrene med. Myndighedernes holdning til kolonihaverne har altid været tvetydig - i krisetider kunne de blive liggende, i opgangstider blev de nedlagt, så der kunne komme gode skatteborgere til kommunen.

I denne periode blev lysthusene ombygget og udbygget. De voksede som ved knopskydning alt efter familiens behov og adgangen til materialer. Alt kunne bruges - udbankede olietønder og trækasser. Ofte var materialet bestemmende for husets form. Skavanker, utætheder og fugt blev dækket af maling - lag på lag.

Foto: Claus Kristoffersen 1976.

de typefremstillede typehuse. Haven er ikke længere en brugshave - men et fritidssted. Nogle giver vejret skylden: "Sommeraftenerne er ikke så lune mere" man sidder hellere inden døre og ser TV.

Forklaringen skal søges i samfundsudviklingen. Det voksende forbrug og følelsen af at være isoleret, er en følge af produktionsforholdene. Med den øgede fritid følger tempoopskruining og rationalisering på arbejdspladsen. For mange er arbejdet noget der skal overstås (jfr. Socialforskningsinstituttets fritidsundersøgelser), mens fritiden er tiden, hvor man skal leve - og den foregår under mere og mere private former. Arbejdsplads og hjemmeliv, produktion og reproduktion af den nedbrudte arbejdskraft, offentligt og privat falder fra hinanden i to verdener, der forekommer stadig mere adskilte. En nødvendig verden omkring produktion og administration og en frihedens verden udenfor den økonomiske nødvendighed. Dette slår også igennem i kolonihaverne.

Dertil kommer kommunernes politik. Haverne flyttes bort fra byen, efterhånden som grundene stiger i pris, og man ønsker skatteborgere i stedet for "muldvarpe". Mange forstadskommuner kræver kloakering, indlagt el. m.m. i de nye "sommerbyer". Man henvender sig til et stadigt mere købekraftigt publikum hvilket giver sig udtryk i, at andre samfundsklasser anskaffer sig kolonihave. På spørgsmålet om, hvem der har kolonihave i dag, svarer kolonihaveforbun-

Ved byens grænse. Arbejderen i skæringsfeltet mellem 2 produktionsformer: byens og landets. En næsten symbolsk placering, der på en gang udtrykker noget historisk og noget ønskeligt. Forgrundens kålbeplantning er den egne brugsværdiavl, der som det eneste tilfalder lønarbejderen helt og holdent. På fabrikkens producerer han altid for andre. Det lille bitte hus er et stykke utopisk arkitektur på den smalle strimmel mellem 2 livsformer.

dets kredsformand i Århus:

"Kolonihavefolket er jo et gennemsnit af folk i det hele taget - lige fra arbejdsmand Petersen og op til direktør Hansen. Vi har nemlig direktører, der er interesseret i kolonihave... Kolonihaven har jo et socialt sigte - et fritidssted... Alle skal kunne være med uanset pengepungen."

Når der i dag er en oplussende interesse for kolonihaver, skyldes det bl.a. at kolonihave er blevet synonym for fællesskab, som man kan tage del i på tværs af klasser.

Hvor fællesskabet - som i "Venners Lyst" i 20'erne og 30'erne havde den sociale funktion, at opvise et klassetilhørsforhold og et kulturelt fællesskab, er fællesskabet i dag ofte ændret til noget påklisset, et skuespil, hvor alle kan deltage (men hvor mange ikke gør det). Det er blevet til et stivnet kulturelt udtryk.

Borgerliggørelse - en tolkning.

"Arbeiter - was heisst hier Arbeiter? Wissen Sie, ich komme gerade vom Urlaub in Tirol, dort leben sie in den tollsten Hotels, alle mit eigenen Wagen; und in meiner Nachbarschaft wohnt einer, der kauft seinem Kind die teuersten Spielsachen, und neulich stand es schwarz auf weiss in der Zeitung, dass ein Gastarbeiter - jawohl: ein Gastarbeiter! - mit Halbtagsarbeit über 3000 Mark im Monat verdiente". 8)

Med dette citat indleder Herman Bausinger sit diskussions oplæg "Verbürgerlichung - Folgen eines Interpretaments". Sådanne udtalelser, og dem hører man ofte, er den "anekdotiske garnering" for de socialvidenskabelige hypoteser om velstandssamfundet, enhedssamfundet og det nivellerede middelstandssamfund, siger Bausinger - og det er disse hypoteser, der har fået ham til at tage begrebet borgerliggørelse op til fornyet analyse og kritik. Bausinger vil vise, at denne tolkning af samfundet, ikke kun eksisterer i dagens Tyskland, men har sin historie. Allerede fra midten af forrige århundrede gik mange af datidens forskere - bl.a. den tyske folkelivsforsknings fader Wilhelm Heinrich Riehl - ind for tesen om arbejderens borgerliggørelse. Denne tolkning blev hurtigt en klicheagtig fremstilling, der i sig selv kom til at indvirke (og indvirker) på udviklingen. Herman Bausinger mener hermed, at hypotesen om at arbejderen bliver borgerliggjort er en selvopfyldende profeti - men dermed ikke sagt, at klicheen ikke på nogle punkter dækker virkeligheden.

Foreningsvæsenet var for arbejderne i det 19. århundrede så centralt, at den samlede arbejderkultur ofte er blevet afledt af arbejderforeningskulturen. Også Bausinger tager sit udgangspunkt i foreningerne, idet han viser udviklingen fra de første borgerlige arbejderforeninger til arbejderens egne foreninger (f.eks. de talrige ulovlige arbejdersangforeninger i slutningen af århundredet.) Det er den samme udvikling, som er vist i gennemgangen af kolonihavebevægelsen. I starten dannes arbejderens foreninger stort set efter borgerligt forbillede og med borgerlig hjælp. Dels manglede arbejderne startkapital, f.eks. til møderum og opvarmning, dels mente deres velyndere og borgerlige initiatører, at: "Da man nun den Leuten das Denken nicht verbieten soll noch kann, so wird die einzige Rettung darin liegen, dass man ihrem Geiste gesunde und naturgemässe Bildungstoffe zuführt." 9) Den borgerlige indflydelse var ikke til at tage fejl af i de første arbejderforeninger.

I den aktuelle diskussion om borgerliggørelse skelner Goldthorpe, Lockwood og andre sociologer mellem økonomisk, relationel og normativ borgerliggørelse.

Anvender man denne sondring på tiden før århundredeskiftet, kan man fastslå, at der hverken var tale om en økonomisk udjævning eller en social tilpasning, siger Bausinger og fortsætter:

"Men netop fordi en økonomisk udjævning i forhold til borgerskabet lå udenfor mulighedernes grænse, og fordi de sociale skranker i dagligdagen næsten viste sig uoverstigelige - netop derfor kastede arbejderne sig med fuld energi over borgerskabets kulturelle normer og former." (min oversættelse) 10)

Bausinger mener, at det ville være falskt, hvis man heri kun så en simpel forlængelse af borgerliggørelsesteorien - tværtimod må man forstå det i forhold til den restriktive borgerliggørelse - en protest mod borgerskabet, og en vilje til, fra arbejderne side, at tage hånd om kulturen - til og med hele kulturen.

Desuden fastslår Bausinger, at de borgerlige kulturtræk, der på mange måder kommer til at præge arbejderklassen på overfladen, ikke behøver at være i overensstemmelse med de egentlige klassespecifikke socialformer. At arbejderne sangkor optræder i kjole og hvidt, at både kejser og Karl Marx hænger på arbejderne vægge må ses i sin funktionelle sammenhæng. Det pæne tøj, billederne af Gud, konge og fædreland, kan også være udtryk for at arbejderne forstår at ranke ryggen. Et kulturelt udtryk for, at de også gerne vil have en vis materiel standard. Arbejderens forståelse af sin egen situation, går jo ikke ud på at han skal forkaste materielle goder, men på at han skal have del i dem. De fleste produkter har han tilmed selv fremstillet. Hvis man ikke går ind for dette synspunkt, er det lige før man kommer til at acceptere den ofte hørte påstand, at arbejderens hang til luksus - ja, at hele arbejderklassens stræben blot skyldes ren og skær misundelse på dem der har mere.

Jeg er enig med Bausinger i ovennævnte synspunkter, men når det er stadig væsentligt at beskæftige sig med borgerliggørelsestendenser, er det fordi de ikke blot påvirker arbejderne, men også udgår fra arbejderne selv og virker hindrende og blokerende for arbejderklassens selvforståelse og for dens muligheder for at skabe selvstændige kulturformer. Dette kan man også se af mit materiale, hvor der findes mange eksempler på, at arbejdere til trods for, at de kun har brugsretten til jorden, er opdraget til den private ejendomsret og til småborgerlige anti-forbrugsidealere:

"I foråret 1912 købte min far, der var arbejdsmand på Kvægtorvet i København en kolonihave i Haveforeningen "FRED" ved Vestre Kirkegård...Køb af hus og have kostede 85 kroner, som var en enorm betaling, der kun kunne præsteres gennem yderste sparsommelighed på andre punkter. Min far var affholdsmand og ikke-ryger. Siden min aller første erindring har denne kolonihave stået for mig som noget helt enestående, ikke blot som en latent kapital, der altid kunne gøres til likvid mønt, men også et symbol på, at vi ejede lidt mere end andre..."

Faglært - ufaglært.

I den nyere forskning af arbejderkultur har Anker Gemzøe 11) beskæftiget sig med studiet af arbejderfamilien, for at vise at begrebet arbejderkultur ikke er entydigt.

Fælles for arbejderklassen i den periode, hvor den blev konstitueret (1890-1930), var nød og utryghed, som skabte en nødvendig nabosolidaritet og et fællesskab mod omgivelserne, en "spontan" arbejderkultur.

Men ser man på de enkelte arbejderfamilier var der tale om to helt forskellige familieformer og dermed to adskilte former for livssammenhæng.

Anker Gemzøe skelner mellem den ufaglærte og den faglærte arbejderfamilie. Den første kendetegnes ved, at faderen som regel er arbejdsløs, ikke politisk aktiv og ofte syg. Han drikker og er tilhænger af korporlig afstraffelse af børnene. Børnene udvikler had mod faderen. Moderen tjener penge ved hjemme- eller udearbejde. Hun er plaget af stadige graviditeter, aborter og sygdom. Generelt for familien er en modvilje mod skolen, kirken og den borgerlige kultur.

Heroverfor står den faglærte arbejderfamilie, som også er karakteristisk for arbejderklassens mere stabile - men dog ufaglærte-grupper (og hermed også for de fleste kolonihavefamilier). Faderen er ofte politisk aktiv, især i fagforeningen. Han går meget op i børnenes opdragelse og anvender sjældent vold - ofte bliver han et ideal for sønnerne. Moderen er hjemmegående og hjemmet er præget af orden og renhed. Stort set har familien en positiv holdning til den borgerlige kultur, til skolen og til konkurrence. Solidariteten er ikke primært knyttet til naboskabet, men til foreningerne og til den organiserede arbejderbevægelse. Fagbevægelsen spiller en stor rolle i disciplineringen og dannelsen af disse arbejderernes bevidsthed. Solidariteten kan tage form af en anti-skruebrækker-ideologi, som i "Venners Lyst".

Det er sidstnævnte gruppe - sidstnævnte familieform - som er udgangspunktet for den "organiserede" arbejderkultur. Men siger Gemzøe - denne gruppes verdensbillede præges ikke af den radikale solidaritet, det radikale anti-autoritets-element og den radikale mistillid til den borgerlige kultur.

Gemzøes undersøgelse af modsætningerne indenfor arbejderklassen er vigtig og relevant, men betoningen af ovennævnte to familieformer fører let til dualismen radikal/reformistisk. Netop denne dualistiske opfattelse er Bausinger imod, idet han mener, at den udnævner en bestemt del af arbejderklassen som revolutionært subjekt og fornægter tilstedeværelsen af en latent mulighed i den anden. Borgerliggørelses-tesen godtages hermed, og man glemmer, at den teori, der går ud på at arbejderklassen er borgerliggjort, blot selv er et bidrag til strategien om borgerliggørelse.

Samtidig kommer man også til at godtage forestillingen om en arbejderklasse, der er karakteriseret ved fattigdommens træk. Elendighed er ikke i sig selv grundlag for antiautoritet og klassebevidsthed - det er lønarbejdet derimod.

Det mest forsømte af det forsømte.

I slutningen af sit diskussionsindlæg retter Bausinger en særlig kritik mod folkelivsforskningen:

"Den (folkelivsforskningen) har i væsentlig udstrækning bidraget til, at begrebet om "folkeliv" blev kastret, idet det løstes fra dets sociale virkelighed og problematik, og vidtgående bandt sig i et genrebillede." (min oversættelse) 12)

Hermed mener Bausinger, at folkelivsforskningen i alt for høj grad har beskæftiget sig med kulturen i det halvfeudale bondesamfund - en kultur der var på retur - mens det kapitalistiske samfunds egne klasser, og især arbejderklassen længe forblev uinteressante. Folket var bønder, såvel i deres egen selvforståelse som i folkelivsforskningens.

Bausingers kritik kan også rettes mod vore hjemlige etnologer og nordiske fagfæller.

Når arbejderklassen var uinteressant som forskningsemne og ikke blev tillagt sin egen kultur, hænger det sammen med troen på, at den eneste måde, man kunne få arbejderen ud af fattigdommen på, var at opdrage ham. I den udstrækning forskerne interesserede sig for studiet af den arbejdende klasse, var det ikke for at beskæftige sig med dens særlige kulturformer, men for at skaffe oplysninger til myndighederne, bl.a. til brug for oprettelse af selvhjælpsforetagender. (Her er Sundt med sine studier af arbejderklassens vilkår i 1850'ernes Oslo et godt eksempel).

Mange af datidens forskeres manglende interesse for studiet af arbejderklassen skyldtes også, at man anså den for traditionsløs og uden evne til kulturfrembringelse.

Det er højst sandsynligt, at den tidlige industrialismes arbejdere ikke skabte nogen varige kulturprodukter. Det de fremstillede tilhørte ikke dem selv og de fleste daglige fornødenheder måtte købes - arbejderens bolig, bohave og klædedragt var således ikke selvstændige kulturformer. Men arbejderkultur er ikke kun de materielle ytringer, men hele den livssammenhæng, der er skabt af lønarbejdet, og lønarbejdet skabte netop andre socialformer end dem man var vant til. Familiens affunktionalisering, arbejdskraftens øgede mobilitet, kvindernes optagelse på arbejdsmarkedet, arbejdskampene var nogle af de nye socialformer. Stort set blev disse ikke betragtet som andet end slét og ret dysfunktion, som man bl.a. kunne prøve at ændre ved ovennævnte selvhjælpsforeninger.

Når senere etnologer har arbejdet med studiet af arbejderklassen (f.eks. Sven B. Ek) har det ofte været i forbindelse med urbaniseringsstudier, hvor arbejderkulturen er blevet betragtet som stedet, hvor landlig og borgerlig kultur mødes og brydes.

Det er selvfølgelig vigtigt at beskæftige sig med de landlige og borgerlige træk, ikke mindst fordi den konstante tilgang af nye arbejdere op gennem dette århundrede har betydet, at disse træk er levende og virksomme inden for klassen selv, men man må også være opmærksom på, at disse træk kan virke hindrende for arbejderens klassebevidsthed og selvforståelse.

Ved alene at beskæftige sig med arbejderkulturen som det sted, hvor andre kulturer mødes, kommer man til at undervurdere arbejderkulturen som det, den er: ikke en livsstil eller en subkultur, men en livssammenhæng med lønarbejdet som grundlæggende strukturerende instans.

Jeg mener, at arbejderkulturen må forstås i sin helhed. Den måde, hvorpå arbejderen indgår i den samfundsmæssige arbejdsdeling, er bestemmende for hele hans livssammenhæng, og som Raymond Williams siger:

"Hovedforskellen (mellem borgerlig kultur og arbejderklassekultur) skal søges i hele livsmåden, og her må vi til gengæld ikke indskrænke os til sådanne kendetegn som bolig, tøj og typer af fritidsbeskæftigelse. Den industrielle produktionsmåde tenderer til at producere uniformitet på disse områder...Den afgørende forskel går mellem alternative forestillinger om sociale relationers natur." 13)

Hvor den borgerlige kultur kendetegnes af individualisme, kendetegnes arbejderkulturen af kollektivisme.

Arbejderkulturen skal ikke studeres som noget, der var engang, noget som i vore dages "velstandssamfund" er ufarligt at tage op. Mange forskere har vist at teorien om, at arbejderklassen er ved at blive opløst i en middelklasse/et klasseløst samfund ikke holder stik. Det fremgår tydeligt af studier af arbejderens samfundsbillede, selvforståelse og kamperfaringer. (Se bl.a. H. Popitz og Vilhelm Borg). 14)

Jeg har med min gennemgang af kolonihavebevægelsen og Bausingers diskussionsindlæg villet vise, at studiet af arbejderkultur og af arbejderklassen er et relevant arbejdsfelt for etnologien. Ikke kun for at redde og samle ind om denne klasse inden det er for sent og dermed udfylde de huller, som gør det til det mest forsømte af de forsømte indenfor de sidste hundrede års etnologi, men for at indføre og opmuntre til de teoretiske diskussioner, som en videnskabelig forskning og forståelse af kulturen må grundens i.

Noter.

1)

I 1976 udarbejdede jeg en spørgeliste om kolonihaver for Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser. Spørgelisten er et led i en række NEU undersøgelser, der skal belyse, hvordan industrialiseringen har påvirket folks daglige levevis - i første række, hvad man har brugt den øgede fritid til.

Efter en landsdækkende pressekampagne i oktober 1976, har 158 mennesker skrevet om livet i kolonihaverne før og nu (4.600 sider og mere end 500 fotos). Selve indsamlingsmetoden og materialets anvendelse i forbindelse med studiet af arbejderkultur, gør krav på en vidtgående kritik og analyse, som vil blive taget op i anden sammenhæng.

2)

Herman Bausinger: *Verbürgerlichung-Folgen eines Interpretaments. Fra: Kultureller Wandel im 19. Jahrhundert. Verhandlungen des 18. Deutschen Volkskundekongresses in Trier 1971.* Red. G. Wiegelmann. Göttingen 1971.

Herman Bausinger er ideologikritikker og tilhører kredsen omkring den såkaldte Tübingerskole.

3)

Fagbladet, SID, 10.august 1975 nr. 14.

"Aftenrøden" - arbejderkultur, der døde", af Edvard Arnberg.

4)

Politikens kronik, 25. august 1976

"Kan vi undvære bønderne?" af Vilhelm Nielsen.

5)

Kolonihavebevægelsen i Danmark. p. 17-18.

Jubilæumsskrift udgivet af Kolonihaveforbundet for Danmark i anledning af dets 25 års jubilæum.

Red. C.Nielsen og A.Dalskov. København 1933.

6)

Ugeskrift for Landmænd 1872 I, p. 272.

Citeret efter Bodil Grue-Sørensen og Bjarne Kildegaard Hansens: *Husmands-etnologien i Danmark. Dens historiske baggrund og kulturelle fremtrædelsesformer.*

Upubliceret speciale til magisterkonferens i Europæisk Etnologi. Juni 1978.p.136

7)

Se videre: Det Danske Socialdemokratis Historie 1871 til 1921, I, p.23, København 1921.

Red. E.Wiinblad og Alsing Andersen.

8)

Se note 2, p. 24.

9)

Se note 2, p. 29. Citat fra Wilhelm Heinrich Riehls: Die bürgerliche Gesellschaft, fra 1851.

10)

Se note 2, p. 28.

11)

Anker Gemzøe: Arbejderkultur i Danmark i perioden fra 1890 til 1924. Kultur & Klasse 31, 8. årg. nr. 3. København 1977.

12)

Se note 2, p. 39.

13)

Raymond Williams: Culture and Society, 1963. Her citeret efter Michael Vesters artikel: Hvad Goethe er for borgeren, er solidariteten for arbejderen, p. 10 fra Kultur & Klasse, se note 11.

14)

Vilhelm Borg: Industriarbejde og arbejderbevidsthed, 1971. H.Popitz: se samme bog p. 36-42.

Livet i Bording. 1680-1980

af Nils Windfeld Lund

På hvilken måde lever man og har levet i et bestemt område igennem tre hundrede år?

Det er spørgsmålet for et lokalhistorisk eller livshistorisk projekt omkring Bording sogn i Midtjylland.

På hvilken måde lever man og har man levet i et bestemt område igennem tre hundrede år? Det er spørgsmålet for et lokalhistorisk eller livshistorisk projekt omkring Bording sogn i midtjylland i Danmark.

Projektet udspringer oprindeligt af, at jeg har tilbragt min ungdom i Bording sogn og at jeg som følge af en grundtvigiansk opdragelse var meget interesseret i slægts- og lokalhistorie. Således startede jeg allerede materialeindsamlingen mens jeg gik i skole og interviewede ældre mennesker.

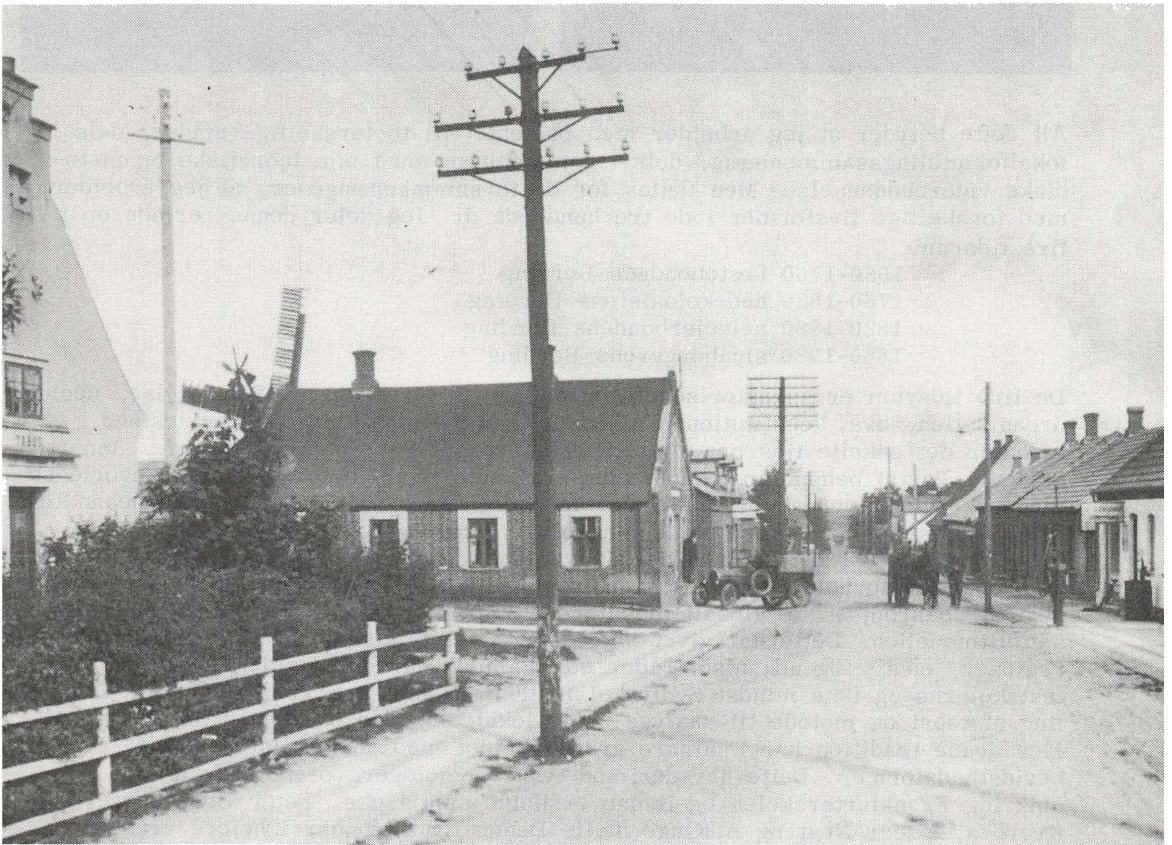
Efter skolen læste jeg historie i Aarhus og trak den lokalhistoriske tradition ind i studierne ved at tage initiativ til en tværfaglig lokalsamfundsanalyse, som efterhånden fik deltagelse af studerende og kandidater fra sociologi, historie, folkemindevidenskab, arkitektskolen og biblioteksskolen m.m. En af vores bærende problemformuleringer var: Hvorledes udefra kommende kræfter påvirker Bording sogn som lokalsamfund betragtet? De "udefra kommende kræfter" fordelte vi iblandt projektgruppens forskellige medlemmer, som fik hver sit delprojekt. Dette medvirkede stærkt til at projektgruppens arbejde blev opsplittet i forskellige dele med hver sit teoretiske og metodiske udgangspunkt. Af egentlige resultater nåede gruppen at gennemføre en lokal studiekreds under den kommunale aftenskole omkring Bording sogns historie og skrive en artikel om projektet

til bogen: "Lokalsamfund: Udvikling eller afvikling?", Sydjysk Universitetscenter 1974. Endvidere nåede gruppen inden den efterhånden blev opløst i 1974/75 at få indsamlet en stor del af materialet til brug for en lokalsamfundsanalyse.

Efter at have arbejdet videre med lokalhistorie og lokalsamfundsanalyse på Biblioteksskolens Aalborgafdeling siden 1975 fik jeg i 1978 lyst til at færdiggøre Bording-projektet som en del af min videreuddannelse og udvikling af et teoretisk og metodisk grundlag for lokalhistorie, som kan bruges i den aktuelle situation af lærere, bibliotekarer, museumsfolk, i det hele taget af formidlere i lokale sammenhænge.

Efter at have kontaktet tidligere gruppemedlemmer har jeg fået lov til at overtage projektet og dermed også mulighed for at reformulere projektets målsætning og problem. Nu er der tale om at undersøge: Bording-beboernes livshistorier gennem tre hundrede år, dvs. udviklingen og forandringerne i formerne for udnyttelse af naturen, den sociale organisation og traditioner, forestillinger og bevægelser i Bording 1680-1980. I stedet for at tage fat i forskellige sammenhænge, som de enkelte mennesker indgår i og lade dem være strukturerende for undersøgelsen, f.eks. landbruget eller boligen eller sagn etc., tager jeg fat i de enkelte individer og grupperes samlede livssituation. Dette udgangspunkt indebærer at man ikke kan nøjes med at bruge en af de traditionelle videnskaber som f.eks.

historie eller etnologi, men må i princippet bruge alle videnskaber, der udforsker menneskelivet og samtidig også alt kildemateriale, som i forskellige grader og på forskellige måder tager fat i menneskers konkrete handlinger.

I en formidlingssituation er det nemlig vigtigt, at man stræber imod en konkret sammenhæng imellem det man formidler og konkrete erfaringer hos dem som man formidler til. Endnu bedre er det naturligvis, hvis formidlingsprocessen er aktiv og kollektiv i den forstand at samtidig med at læreren fortæller om generelle tendenser og fortæller om forskellige menneskers handlinger, så bearbejder eleverne deres egne erfaringer igennem fortælling og anvendelse af lærerens fortællinger. Den førnævnte studiekreds fungerede ikke konsekvent på denne måde, men den var kimen til etablering af en lokalhistorisk forening i Bording og det nylig iværksatte lokalhistoriske arkiv.

Alt dette betyder at jeg arbejder med projektet på to forskellige måder, dels i lokalformidlingssammenhæng, dels i sammenhæng med min teoretiske og metodiske videreuddannelse. Men fælles for de to sammenhænge er, at jeg arbejder med forskellige livsformer i de tre hundrede år. Jeg deler denne periode op i fire tidsrum:

- 1680-1760 fæstebondens Bording
- 1760-1820 hedekolonistens Bording
- 1820-1880 selvejerbondens Bording
- 1880-1980 småborgerens Bording

De fire tidsrum er karakteriseret gennem en ny form for naturudnyttelse, social organisation, dvs. konstitutionen af en ny socialgruppe/klasse og bevidsthed. Indenfor det enkelte tidsrum eller direkte oversat langtid (longue duree, Annales-skolen i Paris) behandler jeg bestemte konkrete livshistorier for at se hvorledes mennesker handler og gør erfaringer igennem deres handlinger. Denne behandling eller analyse er funderet i flere forskellige forskningstraditioner indenfor en bred forståelse af kritisk/marxistisk samfundsvidenskab. Med henblik på analyse af produktionsforholdene på lokalt og regionalt niveau har man i de senere år søgt at "bearbejde" de globalt orienterede imperialisme-teorier, især metropol-sattelitmodellen. Dette har givet sig udslag i flere analyser af ulighed mellem regioner, center og udkantsområder etc. Således har byplanafdelingerne på arkitektskolerne og ikke mindst Sydjysk Universitetscenter været centrum for udvikling af teori og metode til analyse af de lokale områder på et marxistisk grundlag. Men denne tradition har i mindre grad arbejdet med sociale interaktions- og bevidsthedsformer. Dette har derimod tyske sociologer, psykologer m.fl. omkring Frankfurterskolen og Hannoverskolen som f.eks. Peter Brückner, Alfred Krovoza, Oscar Negt og A. Kluge m.fl. Denne tradition har i højere grad end tidligere betragtet menneskers samlede livshistorie som genstandsområde i stedet

for at fixere på produktionsforhold og arbejdslivet. Dette har bidraget til udviklingen af en analyse af socialisation, erfaringsdannelse, offentlighedsformer etc. men dermed også i mange tilfælde drejet over i en udpræget socialpsykologisk retning. Den forskningstradition, som har været i stand til at lave totalhistoriske analyser på lokalt og regionalt niveau uden at miste de mange livssammenhænge og det nationale og internationale sammenhæng, er den franske skole omkring tidsskriftet "Annales- Economies- Societes-Civilisations" og Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales i Paris. Igennem en kritik af den traditionelle videnskabsopdeling og orienteringer imod detail-kildestudier har forskere fra og ikke mindst med flere fag i løbet af det 20. årh. udviklet en tværfaglig tradition for såkaldte "totalhistoriske" analyser, hvor man ved hjælp af forskellige struktur, konjunktur og tidsbegreber sammenknytter de naturmæssige, økonomiske, sociale og ideologisk/politiske vilkår og handlinger. Problemet omkring Annales-skolen er deres forklaringsrammer, som set i forhold til et kritisk/marxistisk standpunkt er upræcise, men igennem deres intentioner om helhedsstudier og deres empiriske undersøgelser har de udviklet en teori og metode, som kan bruges, også i en marxistisk sammenhæng.

Indtil videre har jeg understreget, at det er mennesker, som jeg arbejder med og ikke bestemte emner. Det er det også, når man står som lærer, museumsinspektør eller bibliotekar og derfor mener jeg, at hvis man vil fremme en erkendelse af, at man kan handle som menneske og at ens forskellige gøren og laden hænger sammen, så må man tage fat i formidlingen omkring livsformer.

Bording projektet har jeg tænkt mig at kunne anvende til at udarbejde undervisningsmateriale omkring forskellige livsformer i Bording sogn igennem de tre hundrede år, det være sig i form af hæfter, videobånd el.lign. Det betyder, at man i formidlingssituationen kan tage fat i enkelte menneskelige handlinger og se nærmere på de sammenhænge, som de handlinger indgår i og endvidere betyder det, at man kan undgå at blive for generel og abstrakt og fjerne sig fra den konkrete virkelighed.

Praktisk skal det foregå som et samarbejde med den lokalhistoriske forening og lærere på kommuneskolen og forhåbentlig oplysningsforbundene (evt. projekter for arbejdsløse). På denne måde kommer projektet til at indgå i nogle lokale sammenhænge.

Den anden måde, hvorpå jeg vil arbejde med projektet udgøres af et kommende studieophold i Paris i 1979-80, hvor jeg under vejledning af en af "Annales" forskerne, Emmanuel Le Roy Ladurie, ('Les Paysans de Languedoc') (1966), og deltagelse i seminarer vil skrive en fremstilling af Bording sogns historie 1680-1980 for der igennem at få træning i at skrive ud fra Annales-skolens teoretiske og metodiske traditioner. På denne måde håber jeg at kunne bidrage til at Annales-skolen bliver kendt herhjemme og at vi selv efterhånden får udviklet en dansk totalhistorisk tradition.

Jeg kan iøvrigt henvise til et kommende nummer af DEN JYSKE HISTORIKER Modtryk, Aarhus, Danmark, som behandler lokalhistorie og bl.a. indeholder beskrivelse af flere lignende projekter i Danmark, bl.a. flere med tilknytning til museet og en artikel om den lokalhistoriske tradition i Danmark, som er mit bidrag til nummeret.

Selve projektet bliver foreløbig varetaget af mig selv og et par studentermedhjælpere og finansieres af dels min egen arbejdsplads, Danmarks Biblioteksskole, dels af Statens Humanistiske Forskningsråd og Den Franske Stat.

Evt. interesserede i at købe en foreløbig undersøgelsesrapport (færdige april og oktober 1979) kan skrive til: Danmarks Biblioteksskole, Langagervej 4, 9220 Aalborg Øst.

Børn og museet

af Jørgen Ussing

Museerne har en vigtig opgave i at formidle historiske oplevelser til børn. Men hvordan etableres kontakten til de unge?

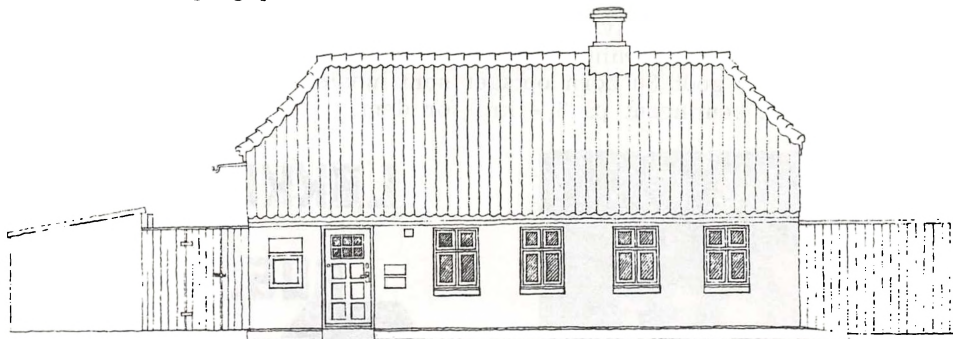
Artiklen nævner de erfaringer man på de lille museum i Løkken har haft med at inddrage børnene i museets daglige arbejde.

Der har i den sidste tid været focus på forholdet børn og museer. I Danmark er nyligt afholdt en konference for museumspædagoger desangående, flere museer har lavet og laver udstillinger for denne aldersgruppe m.v.

Der er enighed om at der må arbejdes mere med forholdet. I den forbindelse er der mange gode tanker og ideer fremme, alligevel mangler der eksempler på hvordan der allerede arbejdes med forholdet til børn. Der tænkes ikke her på hvordan der, i bestemte afgrænsede perioder som f.eks. skolernes efterårsferie, arrangeres en del særaktiviteter for børn, men på hvordan børnene virkelig opfattes som en del af museernes brugere og derfor integreres i det daglige arbejde.

Ved museet i Løkken har vi haft meget værdifulde erfaringer med børnenes forhold til museet. Det har vist sig at børnene kan bruge museet til noget - og omvendt. Museet er nyt og en del af erfaringerne med børn er fra museets etableringsfase. Eksemplet her er nok specielt, men derfor ikke uinteressant.

Specielt, fordi børnene har været med fra starten og fordi de ikke er lokket til ved særarrangementer, men er kommet af sig selv. Interessant, bl.a. fordi de vedvarende er engageret i museet og har udviklet dette engagement og fordi museet har taget denne interesse til efterretning. Det har betydet noget for museets holdning og politik.

Tegning af det færdigrestaurerede skudekipperhus, hvor Løkkens Museum er indrettet.

Løkken Museum.

Løkken ligger ved vestkysten af Vendsyssel i Danmark og har ca. 1400 indbyggere, men rummer i sommertiden omkring 30.000 mennesker, turister, heriblandt mange fra de øvrige nordiske lande.

Byens museum er et lille lokalhistorisk museum, der som hovedarbejdsområde har byens centrale betydning i skudehandelen på Norge op til 1900, kystfiskeri og turisme. Driften foreståes af Løkken Museumsforening, hvis bestyrelse på 5 personer varetager den daglige ledelse. Der er ikke tilknyttet professionelle museumsfolk, da museet ikke modtager nogen form for tilskud er økonomien ikke til det, desværre.

I 1976 købte museumsforeningen et velbevaret gammelt hus i byen, bygget af en skudekipper omkring 1850. Med udgangspunkt i et restaureringsprojekt udarbejdet af en arkitekt, valgte vi at lade istandsættelsesarbejdet udføre ved hjælp af frivillig arbejdskraft. Dels af hensyn til økonomien men også for at skabe et engagement omkring museumsarbejdet i byen.

» - må vi være med?«

Det skulle vise sig at museumsforeningens opfordring til byens folk om deltagelse i det frivillige arbejde med istandsættelsen af det gamle hus fik god tilslutning og medførte en betydelig interesse og opbakning fra en bred kreds af borgere i byen.

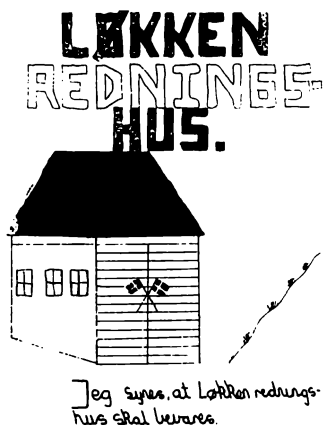
En dag kom nogle børn, der nogen tid havde fulgt arbejdet på afstand, og spurgte om de ikke også måtte være med. Kort tid efter arbejdede en gruppe på 10 - 15 børn i alderen 8 - 14 år, efter skoletid og om lørdagen, jævnligt sammen med vi andre. Vi troede ret hurtigt de ville miste interessen for at være med i restaureringsarbejdet, men det gjorde de ikke. Måske fordi børnene blev sat til "rigtigt" arbejde, banke puds ned, rense stenpikning og andet ret groft arbejde. De kunne se at der kom resultater ud af arbejdet og de kunne se at vi voksne anerkendte det.

Først på dette tidspunkt blev vi i bestyrelsen klar over, at der kunne udvikle

sig et frugtbart forhold mellem børnene og museet, med perspektiver også på længere sigt. Herefter forsøgte vi bevidst at inddrage børnene i hele projektet. Det er som regel ikke så vanskeligt at fange børns interesse en kort stund, problemet er ofte, hvordan fastholder og udvikler vi interessen? I dette tilfælde gik det helt af sig selv. Samtidig med løsningen af de praktiske opgaver opstod hos børnene en nysgerrighed efter at vide hvad det hele gik ud på. Hvorfor skulle der laves et museum? Hvad var det i grunden rigtigt for noget? Hvad var meningen med en museumsforening? og om de ikke kunne blive medlemmer også - så? Lidt senere var godt 30 børn optaget som medlemmer. I den anledning lavede vi et specielt kontingent på 5,- kr. for dem.

To børn er med i arbejdet med opmuring af øverste halvdel af den gamle skorsten. Skorstenen blev opmuret efter traditionelle metoder.

Redningsstationen er en vigtig del af det lokale miljø; her indgår den i en af børnenes opgavebeskrivelser.

Børnene til generalforsamling.

I forbindelse med udsendelsen af et orienterende hæfte, op til foreningens generalforsamling, lavede bestyrelsen samtidig en mere børnevenlig udgave og tilsendte de nye juniormedlemmer denne. Hæftet betød meget. Det betød noget for dem at de kunne se, at de blev orienteret på lige fod med de voksne medlemmer og at de også var indbudt til generalforsamling, at de blev taget alvorligt - de følte sig med. Det viste sig også i den alvor de lagde for dagen i vores fælles arbejde.

På dette tidspunkt blev børnenes interesse for museet nok konsolideret. Til generalforsamlingen mødte en del af børnene op. Her i byen kender alle alle, alligevel fandt man det stærkt, at et par af børnene rejste sig og bad om ordet i forsamlingen, for at fremsætte et forslag de havde snakket om i fællesskab. Det blev i øvrigt vedtaget med akklamation.

Det kan være svært at finde en form at afvikle en generalforsamling på en rimelig effektiv måde og samtidig at skulle tage hensyn til, at de tilstedeværende børn også skal kunne forstå hvad der bliver sagt.

Børnenes engagement udvikles.

I bestyrelsen var vi lidt spændte på, hvordan børnene ville reagere, når museet

skulle begynde sin daglige tilværelse. Var det spændende arbejde omkring restaureringen så slut? og dermed interessen? Tværtimod, vi kunne se at efter museets åbning kom der jævnlige børn i huset. De børn der havde været meget med i arbejdet følte sig hjemme og viste stor interesse for det der foregik i museet.

Museets indvielse i juni 1978 brugte vi bl.a. til at markere at museer også er for børn, idet to af museumsforeningens unge medlemmer klippede den røde snor over. Museets udstilling søgte vi at gøre børnevenlig, ikke at gøre det til en udstilling for børn, men opbygge den på en sådan måde, at den kan forstås med et rimeligt udbytte af børn, uden at den virker forenklet og overfladisk på voksne. Dette gjorde vi ved at dele udstillingen meget præcist og emnemæssigt, desuden ved udstrakt brug af fortællende billeder og ting. Teksten er kort og enkel. Rækkefølgen klar og logisk. Da der daglig kom børn på museet under arbejdet med udstillingen, snakkede vi med dem om tingene og afprøvede om formen var forståelig. Mange af de børn der har set udstillingen, er kommet og har set den igen. Indtrykket er, at de fleste henter oplysninger og sammenhænge ud af den, det viser samtaler og opgaveløsninger på skolen.

Herudover har museet arrangeret nogle aktiviteter der direkte henvender sig til børn. Et orienteringsløb med tilhørende opgaveløsninger undervejs til kystfiskeriets karakteristiske steder samlede 135 børn og ca. 15 voksne. En hel del af de kulturhistoriske spørgsmål, der skulle besvares under løbet klarede børnene bedre end de voksne. For nylig er museet blevet færdig med at udarbejde et materiale der mere fyldigt tager nogen forhold af lokalhistorisk karakter op og prøver at kæde tingene sammen. Materialet består af en beskrivende del, der lægger op til selvstændige aktiviteter og undersøgelser vedr. historie, erhverv og miljø, centreret omkring museet og steder i byen. Hertil er udarbejdet forskellige opgaveark der kan spore børnene ind på løsningen af særlige forhold. Børn kommer i museet og får så tilbudt en lille mappe med disse ting og kan vælge de opgaveark de har lyst til at studere nærmere. Det har virket vældig godt at opmærksomheden gennem de forskellige ark er rettet mod enkelte afgrænsede og overskuelige forhold, som gennem den beskrivende del kædes sammen til en helhed. Materialet er både beregnet til børn fra byen og børn udefra, særlig interesse har det for lejrskoler på studieophold i byen, heraf også for skoleelever fra vores nordiske broderlande.

Det kan stadig være vanskeligt at bedømme om det udelukkende er det spændende og det nye, der betyder noget for børnenes engagement i museets aktiviteter. Får de en forøget forståelse for de kulturhistoriske ting vi har beskæftiget os med og en større viden om byens historie? Dette søgte vi undersøgt ved at stille en større tegne- og skriveopgave for børn og unge. Besvarelserne viste meget tydeligt at børnene har fat i byens historiske baggrund og at de har haft noget ud af museets udstilling og øvrige aktiviteter.

Alt i alt har det været meget tilfredsstillende og inspirerende at have denne gode kontakt til børn. Forstår museerne at fange børns interesse og kan de fastholde den ved nye initiativer og oplæg, er der fine chancer for et udbytte-riktigt samspil mellem børn og museer.

Vi har brug for hinanden.

Allemands bog om parapsykologiske fenomen

af Brian Ward

(Oversat fra engelsk ESP. The sixth sense). Stockholm u.å.,
Liber Förlag.

anm. af Per »Pelle« Jørgensen

På dette marked er man ikke forventet med gode bøger, og denne er ingen undtagelse, men den hører dog ikke til de dårligste, den har en billedmæssig kvalitet som er sjælden, og derfor er den brugbar, som en slags okkult ikonografi.

Mange af de ting der beskrives i teksten hører ikke hjemme i Parapsykologien, men i legendegenren, ex. Uri Geller, som er afsløret så mange gange, at han må tilbage til tryllekunstnerne hvor han jo også kom fra; han vandt bl.a. sølvpræmien ved en international tryllekunstnerkonkurrence i Hamburg i 1973.- Og Kirlianfotografiet som er et fysisk fænomen, opdaget af inderen dr. Boas i 1930'erne og vist på Botanisk Institut i København under hans gæsteforelæsning her.

Enkelte steder sniger der sig journalistiske fejl ind, som når man omtaler John Dee spejl, som hvælvet og af sort glas; det er en sort onyx plade flad som en pandekage og iøvrigt udstillet på Britisk Museum (rum 47), og mens vi er ved salig John Dee, så har han aldrig givet sig af med at mane døde op af deres grave, som billedteksten angiver, men det er hans samtidige Edward Kelly, og kaptajn Warrich der er i aktion. Men det er en typisk afskrivningsfejl, for billedet dukker op i bog efter bog, og det er jo også lettest at skrive af efter andre uden at gøre sig den uøjelighed at undersøge, om det nu også forholder sig som de påstår.

Nogen videnskabelig forskning er bogen ikke udtryk for, men som en let introduktion til emnet, kan den bruges, og billedmæssigt, bortset fra enkelte svipser, er den fortræffelig.

Svensk värdsilig visa 1600-1730

af Bernt Olsson

Skrifter utg. av Svenskt visarkiv 6. Svensk visarkiv,
Stockholm 1978. 139 s.

anm. af Otto Holzapfel

"Svenskt visarkiv" i Stockholm har i de sidste år fremlagt forskellige registre over folkelig visesang, dog mest for det ældre materiale (Bengt R. Jonsson, m.fl., "The Types of the Scandinavian Medieval Ballad," 1978; Margareta Jersild, "Skillingtryck. Studier i svensk folkelig vissång före 1800", 1975). Nu ligeledes for et lag af viseoverlevering i samlinger og afskrifter fra det 17. og tidlige 18. årh. som også rummer en hel del kunstsang. Man kan kritisere sådanne registerarbejder i detaljerne som f.eks. ensidigheden i balladeindekset eller man må fremhæve at de går langt ud over det nævnte formål som f.eks. Margareta Jersilds udvidede licentiatsafhandling som indeholder en omfangsrig og dybtgående analyse af materialet. Men man må være enige i, at de er resultatet af et meget møjsommeligt arbejde, som ikke mange ville påtage sig i dag, og at det er et meget nyttigt - ja for videregående studier - uundværligt forarbejde til analysen af viserne. Det er på det plan undertegnede må formulere en uindskrænket tak til Bernt Olsson og henstille hans arbejde som forbilled for ønskede lignende registre af f.eks. dansk overlevering.

Også når det nye register indskrænker sig til baroktidens værdselige vise, når man dog dermed en hel del nærmere til det punkt hvor man kan sige, at ikke visegenrene med deres postulerede relative kronologi (ballade - såkaldt efterklang - skillingsvise og lign.) står i focus af omtanken men derimod den genremæssig blandede folkelige vise i den for sin tid aktuelle funktion og med dens samlede overleveringsvilkår. Tid-

ligere spørgsmål om "hvilke gamle ballader der endnu synges" eller "hvor hyppigt en bestemt vise er overleveret" har dermed forandret sig til ønsket om at dokumentere hele det brede spektrum af visesang, der var i brug til en bestemt tid. Dermed dukker også andre spørgsmål op om visen som kontekstmateriale til analysen af folkelig bevidsthedsudvikling, som ikke har direkte noget at gøre med den fakta kunstigt isolerende, filologiske og musikvidenskabelige undersøgelser af tekst og melodi. Dog indskrænker foreliggende register sig kun til visen som "sandsynligvis eller sikkert" er blevet digtet i tiden mellem 1600 og 1730 (Dalin) eller overleveret inden 1770 (Bellman). Dvs der benyttes også ældre håndskrifter som er kendt for bl. a. balladeoverlevering, men denne genre udelades bevidst. Her står altså den for sin tid relativ moderne vise til debat.

Allerede en overfladisk gennemgang af dette register kan påvise hvad baroktiden betød for sangtraditionen, og man kan hæfte sig til stikordene i førstelinje og titel: "Ach, ach...", "Adieu Caliste...", "Ålla nymfers princessina..." osv. Man vader i franske forbilleder, tyske oversættelser og stereotypiserede idyller. Fortegnelsen er alfabetisk og angiver desuden kildested, strofetal, datering af tryk eller afskrift og om muligt forfatter. Meget mere står der i de fleste tilfælde ikke - desværre kan man sige, men mere ville pladsen nok ikke række til. Dog havde det i hvert fald været godt at notere første og anden eller flere linjer, for alene med en henvisning som "En flychtig klagewisa" (s. 60) lader ingen parallel sig identificere. Det er egentlig udbredt brug i viseforskningen, og denne måske dog lidt for overfladiske bearbejdelse kan være med skyld i at der vedbliver at være mange ubesvarede spørgsmål, f. eks. "Prijsa will Jag..." (s. 107, to viser) = oversat efter dansk DV 214 eller svenskt forfattet af Ekeblad ("Berömma will Jagh...", s. 49). Men alle spørgsmål - og jeg vil ikke slå ned på flere enkeltheder - kan vel ikke klares i første omgang. Registret giver lyst til at granske videre. Den folkelige vise i baroktiden er et ude-

mærket udgangspunkt også for den aktuelle diskussion af dokumenterbar tekstindhold, sandsynlig bevidsthedsgrad, modeslayeri og højkulturel dikteret folkedigtning. Bernt Olssons register er et nødvendigt udgangspunkt for en sådan forskningsindsats.

Rødovre 1901-1976

red. Sigurd Rambusch

Rødovre kommune 1978.

anm. af J. Peter laCour Dragsbo

I 1975 tog Rødovre kommune det bemærkelsesværdige initiativ at give fire fagfolk frie hænder til at lave en bog om kommunen siden 1901 med det pålæg, at den skulle være "videnskabelig forsvarlig" og "forståelig for interesserede læsere uden særlige forudsætninger".

Forfatterne blev overarkivar Sigurd Rambusch (historiker), lektor Chr. Wichmann Matthiessen (geograf), Annette Vasström (etnolog) og tidl. arkivar Michael Broch.

Det "faglige" mærkes hurtigt allerede i Wichmann Matthiessens afsnit om Rødovres "nlads" i Storkøbenhavn og dens planlægning (eller mangel på samme). Det er ikke epokegørende nyt, der skri-

ves. Afsnittene er korte, og det er mestendels eksisterende materiale - kort og statistik - der anvendes. Men det er formentlig første gang, en forstandskommunes udvikling på denne måde bliver sat ind i en større sammenhæng ved hjælp af de kulturgeografiske begreber og arbejdsmetoder. Denne proces sker med en stor selvfølgelighed, - og beviser således, at et videnskabeligt synspunkt så langt fra at gøre indviklet tværtimod

gør en fremlæggelse klar og konsistent. Man kommer alle den urbane geografis emner igennem: Befolkningssammensætning, og -fordeling, alderspyramiden, erhvervsfordeling, kvarterudvikling, centerdannelse osv., og alligevel bevares hele tiden forståelsen af, at det er sider af samme sag. Gennem de afsnit, der har med planlægning at gøre, går det som en rød tråd, at planlægning ofte er en efterrationalisering, der kommer hinkende efter private fakta, og hvor de ideale fordringer sætter sig små spor som "besværlige bestemmelser".

Som geografen lægger sin "stil" over det skrevne, gælder dette ikke mindre Annettes Vasstrøms afsnit, der - udover en indledning om udviklingen af det gamle Rødovre fra landsby til forstad - behandler 4 forskellige kvarterer: "Søtorp"- en arbejderbyggeförening fra 1902, Islev - et nybyggerkvarter, der udviklede sig fra havekolonier til parcelhuskvarterer, "Carlsro" - en eksperimentel boligforeningsbebyggelse baseret på kollektive tanker, og endelig "Milestedet" - 60'ernes masseproduktion af lejligheder: højhusene ved Roskildevej.

Fremlæggelsens "stil" hviler på etnologens evne til hurtigt at karakterisere et miljø, nogle vurderinger, en social gruppe med udvalgte citater fra interviews. Det vil ligge mig fjernt at undervurdere det store arbejde, der ligger bag dette materiale, men jeg tror alligevel, det ikke er af vejen at fremhæve, at "den gode etnolog" med sine metoder til at "gribe om" et lokalsamfund eller kvarter faktisk ikke behøver lang tid til at få og videregive et ret præcist billede.

Teoretisk går Annette Vasstrøms afsnit på "to ben". Kontrasteringen af de fire kvarterer giver anledning til understregning af, hvorledes de fire bebyggelsesformer hæmmer eller fremmer kontakt og fællesskab mellem mennesker og grupper. Dette illustreres ikke mindst ved de unge, de gamle og de lidt ældre hjemmegående husmødres stilling. De er de "miljøafhængige" grupper, - hvor familierne kan trække sig tilbage til den "familistiske" livsform i ethvert miljø. Der er slående forskelle mellem de un-

ges stilling i de 4 bebyggelser: I "Søtorp" var de "NNs søn eller datter", i "Carlsro" var de en gruppe som var et led i fællesskabet, men i "Milestedet" var de en anonym gang "bander" og "chikanerier".

Klarlægningen af muligheder og begrænsninger for den enkelte i bebyggelserne er i sin "ånd" Barth-Daun'sk og synkron. Men der er også et andet "ben", som i hvert fald kom helt tydeligt frem, da A.V. fremlagde undersøgelserne ved folkelivsforskerkongressen på Gotland 1978: Det er det historiske og dynamiske synspunkt.

Dette fremkommer dels ved, at de 4 kvarterer er - og ses som - udtryk for hver sin tid: "Søtorp" som virkeliggørelsen af de fagligt bevidste første - og anden generations arbejders drømme og "stræben efter at komme frem" og "få jord under neglene". Islev som de større massers træse vej fra træskure i "Kludstrup", som bebyggelsen fik som øgenavn, til muret parcelhus, men uden det indbyggede fællesskab, som lå i "Søtorp". Så kom "Carlsro" som produkt af funktionalismens bedste progressive boligideer og den første efterkrigstids optimisme om et "nyt Danmark". Og til sidst "Milestedet" som disse ideers mere bevidstløse videreleven.

Men dels ligger der også i forklaringsmodellen for livet i bebyggelserne i dag en klar fornemmelse for betydning af kvarterernes "cyklus": "Søtorps" fællesskab i dag kan forklares bedre gennem den historiske baggrund end blot gennem "strategisk" miljøbetragtning. Og "Carlsro's" svindende kollektivitet er ikke blot et udtryk for privatisering og integration i storbyen, men også for en anden aldersfordeling, som geografiens ligeledes historiske perspektiv på mobilitet og stabilitet i "Beboermassen" (hvilket udtryk') gør rede for.

Jeg synes således, det er vigtigt at fremhæve, at den historiske betragtning måde på et objekt som bykvarterer har en forklaringssevne, der i flere henseender ligger over den Daun'ske - her ved omtalen af et arbejde, der er skrevet som praksis, hvor der ikke var plads

til teorien. Det burde der måske have været?

Nævnes skal til sidst Michael Brochs fyldige og præcise gennemgang af de politiske partier i en almindelig forstad til København. Det giver et perspektiv på det "lokale" og det "centrale", og er samtidig krydret med små træffende bemærkninger. "Rødovre" er et eksempel til efterfølgelse, - og endnu et tegn på den gryende forståelse for, at vore byer, kommuner og sogne fortjener monografier udført af fagfolk.

Folketøj på landet 1830-1880 . af Erna Lorenzen og Ulla Thyrring

København 1977. 108 s. ill.

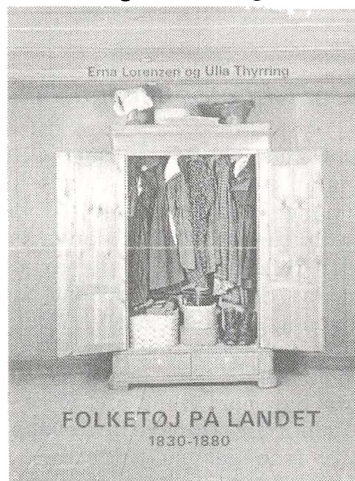
anm. af Mette Eriksen

Forfatterne er begge beskæftiget indenfor museumsverdenen, og det er da også på den baggrund at bogen er skrevet. De har nemlig fået utallige henvendelser fra folkedansere om, hvordan en "korrekt" egnsdragt skulle rekonstrueres.

Denne indgroede forestilling om den lokalt afgrænsede og stereotype nationaldragt, som opstod i forbindelse med de nationale bevægelser fra midten af forrige århundrede, tager forfatterne imidlertid afstand fra. I stedet påpeges, at de enkelte dragtelementer i vid udstrækning var ens over hele landet, og at variationer i påklædningen dels kunne skildes forskelle i udbuddet af købestoffer eller en særlig fiks væver eller skrædder; dels forskel på gammel og ung, fattig og rig samt på arbejds- og festtøj. Dog kunne der, hvor ganske særlige samfundsforhold gjorde sig gældende, være tale om et egnspræg, som defineres som "en vis helhedsopfattelse i sammensætningen af dragtdele". Der kunne være tale om en fiksering af gammel dragtskik i områder med en speciel erhvervsstruktur som på Fanø og Læsø, hvor kvinderne blev tilbage ved landbruget på øen, mens mændene sejlede vidt omkring; eller kommercielle hensyn kunne gøre sig gældende som for Amagerbøndernes vedkommende, der afsattes deres varer på torvet i København.

Forfatternes fleksible syn på folketøjet viser sig i disponeringen af bogens indhold. Efter en gennemgang af kilder, dvs. museumssamlinger, skifter og afbildninger, kommer en beskrivelse af de forskellige anvendte stoffer, ledsaget af fine farvefotografier. Derefter følger en generel beskrivelse af henholdsvis kvinde- og mandstøjet med tegninger af nøjagtigt opmålte originaler og til slut en beskrivelse af de få områder med en særlig dragtskik.

Karakteristisk er, at enkeltelementerne, ikke mindst hovedtøjerne, er behandlet for sig med påvisning af ændringer, som følge af de skiftende moder. Man har således bevidst undgået en egnsnæssig opdeling af beskrivelserne, for at hindre "en fast forankret tro på, at man landet over i klædedragten helt igennem har

givet udtryk for tilhørsforhold til fast afgrænsede, geografiske områder".

Forfatterne slutter bogen med praktiske råd ved en rekonstruktion af gammel dragtskik. I tråd med bogens bærende ide, opfordres folkedansere og andre interesserede til at fremstille en dragt - ikke nødvendigvis en stereotyp kopi af en "nationaldragt", men en dragt med stil, inspireret af et nøje studium af datidens materialer og fremstillingsteknik - ved bogens hjælp eller f.eks. i museumssamlinger. I den forbindelse nævnes det, at man kan få mange oplysninger om tid, sted og sociale forhold ved studiet af dragtdetaljer; oplysninger, der

illustrerer dragtens funksjon, og som man f. eks. ikke kan få ved studiet af skifter.

Bogen giver, efter min mening, en fin, omend kortfattet, skildring af 1800-tallets landlige dragtskik. Dog ville det have været interessant, hvis forfatterne ydermere havde rekonstruert nogle klædeskabes indhold - geografisk og ikke mindst socialt spredt i landet. Rent kildemæssigt ville det nok være ret vanskelig, men en påvisning af dragtvariation på mikroplan, ville ikke blot illustrere forfatternes syn på fleksibiliteten i klædedragten, men også påvise variationer i forskjellige sociale miljøer.

Gamla Hantverk

af Bert Olls

Rabén & Sjögren 1977.

anm. af Christopher Harris

På 174 sider skildrar Bert Olls vel 30 yrke som nokre dagar i året kan sjåast på Skansen ved Stockholm. Kwart yrke er omtalt med vel 2 sider tekst og vel 2 sider teikningar. Boka har eit lite forord av Skansechef dosent Nils Erik Bærhrendtz og han skriv: "Det är en välkommen bok som Bert Olls gjort i ord och bild...I en lång rad tidigare böcker har han visat sig vara kunnig och lydhörd skildrare av svenskt arbete och liv från gångna tider med stor förmåga att leva sig in i gamla arbetsmiljöer som nu är utdöda eller i utdöende". Vidare blir vi fortalte at vi möter "levande kulturhistoria" og undertittelen på boka er "Levande hantverk på Skansen."

Mange av dei tradisjonelle handverkstradisjonane er idag blitt utraderte av industrialisert masseproduksjon. Folkemusea har følt at det var deira oppgave å "rede" minna frå desse utdøyande handverksyrka. Gjennom meir eller mindre ustrukturerte innsamlingar rår musea over store samlingar med handverksreiskap som dei kan stille ut i rekonstruerte verkstadar. Dei fleste folkemusea har nokre små verkstadar og nokre museum har spesialisert seg på å vise

det "gamla hantverk" t.d. Skansen og Klosterbacken, Åbo. Disse to musea er mellom dei som har gått eit skritt vidare ved å knytte til seg handverksutøvarar, unge og gamle, som har lært dei gamle teknikkane. Olls omtaler fleire slike handverkarar t.d. siselör Herman Bortz, sølvsmed Carl Larsson og skomakar Björn Erik Andersson m.m.. Disse subsiderte handverkarane sit på musea og lagar bl.a. små suvenirar som så vert selde til høga prisar i suvenirbutikkane på museet. Det er vel og bra kan ein seie, at dei som vitjar museet kan sjå korleis gjenstandane blei hantverksmessig laga før i tida, men gamla handverk var meir enn teknikk. Når ein prøver å gjenskape desse gamle handverksmiljöa på friluftsmusea er det ikkje rom for forklarande tekst og bilete om kva som eigentleg karakteriserte handverka. Handverka produserte og produserer framleis forbrukarartiklar til ein konjunkturbestemt marknad. Tidkrevande handverksteknikkar gjev liten profit i forhold til utgiftene og dei er etterkvart blitt rasjonaliserte og industrialiserte. Dei handverka som overlever lengst er dei som spesialiserer seg innom yrket: slik som skomakaren på Skansen som for det meste lagar ortopediske sko. Olls skriv at eit par sko kostar mellom 800 - 1000 kroner paret. Dermed får vi ei aning om at skomakaren på Skansen ikkje er typisk for dette utdøyande yrket, sjölv om teknikken han brukar er gammal.

I kapitlet om glassblåsaren skriv Olls: "Våra tiders barn har stort utbyte av att se hur detta gamla hantverk går till" Dette er sikkert riktig. Drabantbybarn idag får mest ikkje oppleve folk i arbeid. Allikevel synest eg det er enda viktigare at barn blir forklarte kvifor fedrane deira idag ikkje er handverkarar, men industiarbeidarar eller kontorfunksjonarar.

Med einskilde unntak skildrar denne boka pittoreske handverk som "lever" på Skansen. Men Olls skil ikkje mellom handverk og husflid. Etter å ha omtalt ein serie typiske handverksyrke som boktrykkar, sølvsmed, gullsmed, sisselör, bokbindar m.m. går han over til å skil-

dre nokre teknikkar som var langt meir vanlege enn desse handverka, t.d. linreiding, ullreiding og spinning, arbeidet på setra, korntresking osv. Alt er vilkårleg skildra og utvaldt. Eit kapittel heiter "Seglora Kyrka" og den einaste tilknytting til handverk eg kan sjå finst i den første setninga, "Ett bevis på förnämligt hantverk från 1700-talet är Seglora kyrka på Skansen." Elles får vi vite m. a. at kyrkjene fikk installert elektrisitet på 1930-tallet og at ein del gudstenester blir sende "även i radio och TV."

Samane slepp heller ikkje unna Olls sitt blikk. På to sider lesar vi om "same-slöjd i lappvistet." Alle som kjøper denne boka blir fortalde at "det mesta av den fina samekulturen är nu borta." Endel "lever" sjölv sagt midt i Stockholm, på Skansen.

Denne boka har lite å gi etnologar, men populariteten til Olls og de fine teikningane hans vil utvilsomt sikre inntektene for dette verket.

En bok om det gamle Bergen af O. Gram Gjesdal

Bergen 1978.

anm. af Christopher Harris

Denne boka er en samling på 118 fotografier fra "det gamle Bergen" og den dekker perioden fra ca. 1880 til 1920. Enkelte bilder er fra før denne perioden og andre etter. Boka er utgitt av Eides forlag, som også trykker "Bergens Tidende", landsdelens største borgelig avis. Denne avis har flere års erfaring med utgivelsen av inntektsbringende hefter med gamle fotografier. Denne boka kan sees som høydepunktet i serien selv om navnet "Bergens Tidende" ikke fins på tittelbladet.

Billedutvalget er av Carl O. Gram Gjesdal som også har skrevet tildels utførlige billedtekster. Tekstene er både på norsk og engelsk slik at boka kan sees som en typisk "gavebok".

Gram Gjesdal er tidligere redaktør av Bergens Høyreavis, "Morgenavisen", og

han tilhører den privilegerte krets av bergenserer som gjennom mange år har "reddet" byens kultur - den borgerlige kultur selvsagt. Etter mange års erfaringer i Bergens kulturliv har han nå fått hevd på et syn på fortiden som er kommet til uttrykk i flere böker, artikler, kåserier o.l. Felles for disse er en fortid hvor motsetninger ikke fins og alt er fornöielig. Leseren av denne boka skal ikke lære av fortiden men skal "flanere gjennom bildenes by." Gram Gjesdal sier videre at hans streiftog "bæres ikke på nostalgis motebølge og ledes ai heller av belærende pekefinger." Tiltross for utsagnet er denne boka en typiskprodukt av den nostalgibølgen som har vært særlig merkbar i Norge i de siste årene. Jeg mener at nostalgi bare er negativ når sentimentaliteten tar overhånd. Billedtekstene til Gram Gjesdal er ofte for sentimentale og jeg vil heller har hatt en "belærende pekefinger".

Det er mulig at forfatteren har falt i den fallgrube som heter sentimentalitet fordi han skriver populært og dette er en vanskeligere oppgave enn mange tror. Det er interessant at det her er kombinasjonen av billedtekstene og fotografier som gjøre at boka preges av sentimentalitet. Innholdet i fotografiene kan også være sentimentale som f.eks. i mange av fotografiene til B.B. Wilse (jfr. "Det Var i De Gode Gamle Dager - A.B. Wilses Norge Album, Oslo, 1974) Wilse kom tilbake til Norge i 1900 fra USA hvor han hadde arbeidet som fotograf. Han hadde tydeligvis allerede da lært kunsten å spille på følelser og mange av hans fotografier er svært nasjonalromantiske. Vi kunne tro at de var etterligninger av maleriene til Tidemand og Gude. Bergens fotografen, K. Knudsen, hadde sin hovedvirksomhet før Wilse, fra 1860 - 1880 - og han kan sammenlignes mye mer med maleren I. C. Dahl og hans elever. Innholdet i fotografiene hans er sjelden sentimentale.

Knudsen var hovedsaklig en landskapsfotograf, for turister, men firmaets hans - særlig fra ca. 1900 og utover, tok emot private oppdrag. Universitetsbiblioteket i Bergen har kjøpt hele samlingen av glassplater og negativer fra

firmaet K.K. Det er herifra at Gram Gjesdal har hentet mange bilder til denne boka. Såvidt jeg kan se er det bare et bilde i boka som med sikkerhet er tatt av K.Knudsen selv (nr. 48) men merkelig nok skriver forfatteren "ukjent fotograf". Ellers er alle de andre bildene med signaturen K.Knudsen, tatt av hans medarbeiderer og etterfølgerne i firmaet. Dette burde ha vært nevnt bak i boka.

Nesten halvparten av bildene i denne boka er signert av tre fotografer eller firma, d.v.s. K.Knudsen, O.Svanøe og O.Schumann Olsen. Svanøe var også en bergensfotograf som spesialiserte seg på byprospekter og prospektkortsalg. Schumann Olsen, derimot, var arkitekt og en ivrig amatørfotograf. Bildene hans ligner ofte Wilses sine men Schumann Olsen hadde en fantastisk evne til å gange inn flere motiver på et bilde. De fleste av hans fotografier er "smugbilder" d.v.s. de er tatt i mange av de trange gatepartier eller smug som var så typisk for store deler av Bergen. Selv om hovedinteressen til Schumann Olsen har vært bygningene passet han alltid på å få folk med på bildene f.eks. barn i lek eller eldre folk som sto og pratet osv. Samlingen etter Schumann Olsen er også i den store Billedsamlingen ved Universitetsbiblioteket i Bergen.

Når så Gram Gjesdal bruker mange bilder av Schumann Olsen er det særlig synd at han velger ut noen bilder som er så lite typisk for både fotografen og Bergen. Bare 3 ut av 118 fotografier i hele boka er smugbilder men dette er typisk for boka. Hvis vi følger forfatterens streiftog gjennom byen unngår vi suveren byens viktigste arbeidsplasser og boligområder. Vi holder oss til forretnings- og fornøielsestrøk i sentrum med damer i flagrende skjorter og med paraply.

Etter min mening har billedutvalget et tydelig hastverkspreg. Selv om ikke alltid de offentlige billedsamlinger er så representative som de burde være, kunne forfatteren har plukket ut et bedre utvalg av Bergens bilder enn dette. Det fins gode bilder fra slike arbeidsplasser som Bergens Mekaniske Verksted og fra boligstrøkene. Gram Gjesdal er kan-

skje ikke interesserte i disse. Jeg har mine mistanker om det.

Tusenvis av denne boka er allerede blitt solgt i Bergen og salget kommer nok til å fortsette. Fotografiene er bedre gjengitt enn tidligere i bøkene fra Eides Forlag og dette er iallefall en positiv ting å si om boka.

Språkleg tradisjon.

af Ola Stemshaug

Det Norske Samlaget 1978. 160 s. 75.- N.kr.

anm. af Eldbjørg Fossgard

Forlaget presenterer denne boka som ei "handbok for alle som vil samle inn språkleg tradisjonsstoff". "Tradisjonsstoffet er av mange slag: språkmateriale frå målföra, eventyr og segner og andre folkeminne, nemningsbruk frå arbeidsliv og folkeliv i det heile, namn på dyr og plantar, personnamn, namn på båtar, hus og andre ting. Boka definerer alle desse tradisjonsgruppene og gir rettleiing om kva for metodar ein bör bruke til innsamling av ulike slags stoff." Boka vender seg til både "amatörar og meir profesjonelle fagfolk".

Dette er store lovnader. Og det første vi går på jakt etter er ein definisjon av "språkleg tradisjonsstoff", for her er det tenkt på meir enn språket som system ettersom folkeminne skal med. Men definisjonen manglar. Det blir hengande i lause lufta når det er det språklege uttrykket eller når det er det språklege innhaldet som har hovudinteressa. Eigentleg burde forfattaren ha avgrensa seg til det første. For den tradisjonssamlinga har han dette formålet: "Å samle namn, ord og nemningsbruk for å berge det for framtidige slekter, er eit viktig ledd i det allmenne kulturlivnet" (s.11).

For oss har to kapittel størst interesse: "Folkloristisk materiale" og "Etnologisk materiale (nemningsbruk)". - Og kva bilde finn vi ikkje av det materialet folkloristar og etnologer skal vere interesserte i? Jau, som eksempel på slikt materiale bruker han oppsette "hugselister" som innsamlaren kan nytte

seg av under intervjuarbeidet. Her er noen få, tilfeldige eksempel: (om jula) "Låg ein annleis julenatta enn elles?" "Vern av husdyra mot vonde makter". "Overnaturlege skapningar (oskoreia, trollpakk og andre underjordiske, gardvorden, dei døde)".

(Utearbeid på åker og eng) "Fanst det åkervers som ein sa fram for å gjera åkeren og enga meir gröderik?"

(Overnaturlege skapningar) "Fossegrimen nökken og andre vassvette". "Troll, jutular, risar, gygrar, bergfolk".

(Jakt og fiske) "Varsel når ein skulle gå på jakt". "Ting ein ikkje kunne nemne på sjøen, ting ein ikkje kunne gjera". Etc.etc.

Desse listene er bygde på den rettleiinga Reidar Th. Christiansen laga for innsamlarar i 1920-åra. Mye har endra seg både i samfunnet og i vitskapen etter den tid.

Som døme på etnologisk innsamling nemner Stemshaug "Nemningar frå den gamle bekkekverna, spørjelistene om ard og plog, og om kornskurd." Det er synd at Stemshaug ikkje veit at etnologane stort sett arbeider på andre måtar i dag, at det m.a. ikkje lengre er så interessant å samle på enkeltopplysningar om reiskapar eller andre gjenstandar, utan å sette dei inn i samanheng med bruk, sosialt miljø osv.

Forfattaren er inne på at det i grunnen er opplysningane ein vil ha tak i, som er avgjørande for kven som er rette heimelsmannen for innsamlaren. Men i same andedrag seier han --"I vår samanheng kan det til vanleg berre koma på tale å bruke noko eldre heimelsmenn, ja, ofte er det i dag berre dei aller eldste som har greie på det språklege tradisjonsstoffet vi er interesserte i.".. I tillegg til høg alder skal helst heimelsmannen vere født, oppvaksen og gjerne ha foreldre som også er født i bygda.

Etnologi og folkloristikk blir altså indirekte definert som fag som har til oppgåve å samle inn opplysningar som er i ferd med å dø ut.

Boka gir eit gale bilde av kva folkloristikken og etnologien er interessert i. Definisjonane er uklåre eller manglar.

Og det kjem på ingen måte fram korleis deiskiftande problemstillingane avgjør undersøkingsmetoden og dermed krava till intervjuarbeidet. I dag kan vi iallfall i etnologien kunne finne like mange problemstillingar som det er innsamlarar. Utanom det siterte formålet om kulturvern finn vi heller lite om problemstillingar. Dermed blir det heller ikkje nødvendig å drøfte metodiske spørsmål som f.eks. representativitet, spørjelite eller intervju, laust eller fast strukturerte opplegg.

Dei tekniske problema med bandopptakaren kan vi lese ein del om i boka, men dei er likevel bagatellmessige i forhold til dei større metodiske spørsmål som altså ikkje blir nemnte.

Eg meiner at Stemshaug har mislukkast med denne boka. Ei handbok om metode burde vore lagt opp annleis. Først må ein drøfte kva slags emne eller spørsmål som skal undersøkast, deretter vurdere metoden. Derfor må vi helst vente på at ein etnolog lagar vår handbok for innsamling.

Arbetsliv - dokumentation av industri och människa .

Riksförbundet för hembygdsvärd, Årsbok 1978.

anm. af Lars Brink

Det är viktigt att förankra forskningen om industriarbetets villkor och arbetet med industriminnesvården i folkliga rörelser och grupperingar med direkt anknytning till det lokala arbetslivet. Den från internationell synpunkt sett hart när unika bredden i den nordiska folkrorelsetraditionen torde här vara ett gott utgångsläge. Samtidigt som vi nu metodiskt lär av den engelska "industrial archeology" borde en snabbt framväxande kontaktyta med olika folkrorelser - såsom fackliga organisationer, arbetarrörelsen, lantbrukets och fiskets kooperationer etc. - vara en självklarhet.

Därför är det bra - och intressant som fenomen - att det svenska Riksförbundet för hembygdsvärd nu vidgar sin grund-

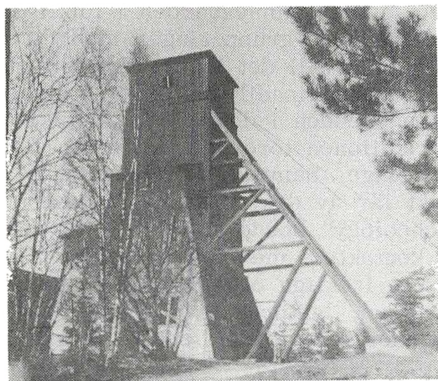
syn bl. a. genom att ägna sin årsbok 1978 åt "Arbetsliv - dokumentation av industri och människa".

Den formas till en handbok i modern hembygdsvård genom att medarbetarna, några av dem kända för Nord Nyttas läsare, i sina artiklar ger råd och anvisningar för inventering, materialinsamling, arkivmetodik m. m. Förhoppningsvis kan härmed grundläggas den folkliga och lokala bredd som är nödvändig om arbets historia skall hinna dokumenteras. Strukturrationaliseringens framfart har redan allvarligt skadat tidigare homogena orsbundna arbetarkulturer. Det är på många håll fråga om räddningsaktioner och våra fåtaliga forskare och museitjänstemän hinner naturligtvis inte täcka detta nya skede i nordiskt arbetsliv.

Författaren Sven Lindqvist sammanfattar sin bok "Gräv där du står" och Gunnar Sillen på Riksantikvarieämbetet tipsar om frågeställningar och dokumentationsmetoder.

Göteborgs historiska museum har initierat ett industriprojekt lett av etnologen Gösta Arvastson. Intressant inte minst för att det inte varit fråga om någon räddningsaktion utan om att dokumentera det löpande arbetets villkor och kulturella yttringar vid några större industrier.

Projektet är ett gott exempel på etnologens förmåga att artikulera dolda strukturer samt att ge bilder av social samvaro i långt djupare mening än vad sta-

Den nu rivna gruvlaven vid Stora Strands nedlagda koppargruva i Dalsland.

tivistiskt grundade uppgifter kan ge. Arvastson redovisar kort gruppens arbete i boken. Egentligen borde etnologiska projekt av detta slag kraftigt marknadsföras. Samhällsplanerare och beslutsfattare saknar alltför ofta verklig kännedom om berörda människors kulturella profil, samtidigt som etnologerna alltför sällan utnyttjas eller tillfrågas.

I flera av bokens kapitel redogörs för pågående eller avslutade industriinventeringar och forskningsprojekt. Så berättar t.ex. Eva Fägerborg om Nordiska museets dokumentationsverksamhet, främst resultat från den pågående Kulturhistoriska undersökningen. Om industrihistoria i bl. a. Värmland, Västergötland och Gästrikland handlar andra redogörelser.

Sammantaget ges en god helhetsbild av vad som pågår av kulturvetenskaplig forskning kring arbetsliv och industriell arbetsmiljö i Sverige. En behändig litteraturförteckning och åtskilliga bilder förhöjer värdet.

Den dolda ekonomim af Agneta Boqvist

Doktorafhandling. 1978. Liber. 40. - 5 kr.

anm. af Lars Brink na och skapa.

Det är obestridligt att människor i själva hushållnings- eller naturhushållningsmiljö utvecklar en hantverksmässig mångsidighet. Primära krav tvingar fram en skapande fantasi som efterhand utbildar imponerande kulturtraditioner. Ekologiska och ekonomiska ramar formar ytterligare den kunskap som överförs eller nybildas alltefter egna behov eller avsalumöjligheter.

Lite lättvindigt definierar vi ofta denna ekonomiska aktivitet som binäring till modernäringen/jordbruket. Även om det för många var den egentliga försörjningsbasen. T.ex. i det svenska förindustriella samhället.

Etnologen Agneta Boqvist har genom sin doktorsavhandling "Den dolda ekonomin. En studie av näringsstrukturen i Bolle-

bygd 1850-1950" avlossat några välrik-tade grundskott mot vår etablerade upp-fattning om modernäring contra binäring. Och samtidigt höjt hantverkets status i en tid när massproduktionen bedövat våra sinnen för människans förmåga att forma och skapa.

Förf. går strikt tillväga. Med några histo-riskt inriktade kapitel definierar, av-gränsar och beskriver hon bygden. Bolle-bygds härad, beläget mellan Göteborg, Alingsås och Borås, omfattar tre sock-nar. Genom en särskild mikrostudie av byn Morjhult och tre av dess gårdar kommer hon träffande in på de nivåer i undersökningsområdet som gör etnologin kvalitetsinriktad.

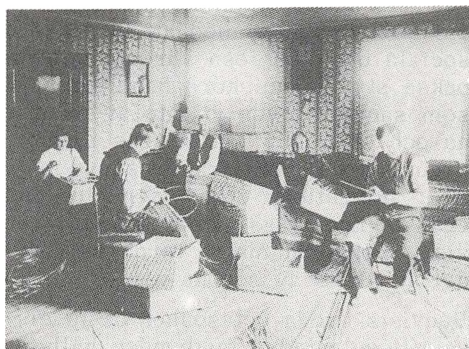
Beskrivningen av näringslivet och arbets-livet i Bollebygd får en mer generell karaktär som ibland för tanken till eko-nomisk historia. Men tack vare ett nog-grant penetrerande av materialet, tra-ditionsuppteckningar, egna intervjuer, husförhörslängder, bouppteckningar, rät-tegångsprotokoll etc., klarar förf. med finesse att avslöja den dolda ekonomin. Det sammansatta närings- och relations-mönster som sammantaget gav Bolle-bygds-borna försörjning och andra livs-kvaliteter i tider när på andra håll emi-grationsvågorna gick tunga genom sven-ska bygder.

Småfolket i Bollebygd - gränsen mellan obesuttna och besuttna var vag i trakter där inte sällan ett par hektar mager odlingsbar jord bildade gårdsunderlag - kunde med fog betraktas som välmående, på grund av en gedigen hantverkstradi-tion. Skogen, råvaran framför andra, blev då den främsta naturtillgången även för den "besuttna" odlaren.

Laggkärl och korgar, vispar och slevor, träskor och åror var några av produk-terna. Efterhand kom möbelsnickeri, fisklådetillverkning, textilproduktion att komplettera den finmaskiga strukturen. Textilproduktionen till exempel formades snart till en omfattande småindustri, där strax efter sekelskiftet omkring 400 hemväverskor och hemstickare syssel-sattes. I regel på av förläggare utlåna-de stickningsmaskiner.

Timmerflottning och forkörslor var an-dra viktiga näringsfång som gav kontak-ter och samtidigt gav tillfälle att bo kvar i bygden.

Det intressanta är att förf. följer hant-verkets gång och anpassning från den mer traditionella hemslöjden - med få avsalumöjligheter utanför den interna bygdemarknaden - till den begynnande teknologiseringen varvid det omgivande storsamhället alltmer får grepp och makt om processen. Såväl tillverkning som transport och försäljning drogs in i den ökande svenska marknadsbildningen och bl.a. Göteborg blev en central han-

Korgtillverkning i Hedared, Väster-götland 1919.

delsort. På detta sätt industrialiserades även hantverket. Producenten möter inte längre konsumenten. Ett administrativt mellanskikt uppstår. Priserna höjs sam-tidigt som det masstillverkade av plåt och plast kväver marknaden. Och 1950, när undersökningen slutar, är vi inne i det skede som på allvar omformat hela vårt samhälle till ett pryltorg. Hantver-karen, som följer sin produkt från bör-jan till slut och i kraft av sin egen fär-dighet och strävan efter kvalitet och långtidsvärde slås ut.

Först idag har vi råd att avstå från massproducerade alster och på nytt söka hantverkets kvalite i kombination med personlig formgivning. En efter-längtdad renässans i det postindustriella samhället. Och en välkommen upprättel-se av handens kultur, den del som ett slag hamnade lågt på vår kulturella vär-deskala.

Man hoppas ibland att tredje världens länder skall slippa det västerländska teknologiska skede som bröt ned så mycket i namn av framsteg. Och att de istället skall lyckas bygga ett samhälle med harmoni mellan teknisk grovhjälp och mänsklig skaparkraft och förmåga.

I "Den dolda ekonomin" för förf. ett väl genomtänkt ekonomiskt resonemang vari hänsynen till ekologiska och ekonomiska nischer, könsroller, kunskapsresurser med flera faktorer inverkan på näringsstrukturen och dess förändring är utmärkt sammankopplad. Men kanske hade hon kunnat nå andra dolda strukturer än rent ekonomiska om hon inte varit så försiktig med att utforska de sociala och religiösa värdemönster som också styr människors handlingar. Ty som sant är lever vi inte av bröd allena och ekonomin i alla dess former avgör inte ensamt frågor som emigration, migration, yrkesbyten etc. Det egna uppteckningsmaterialet - ej redovisat men omnämmt - torde ha gett en del substans av sådant värde.

Boqvists breda beläsenhet påbjuder också till en mindre fastbunden hållning till hennes läromästare (Löfgren m. fl.). Citaten borde fått vika för självständiga teoriresonemang hos en så pass kunnig forskare.

Med denna bok är något av den fina kunskap, den rika kulturtradition, som fanns i bygder, vilka alltid betraktats som fattiga och färglösa, dokumenterad.

Dansk idéhistorie af Svend Erik Stybe

1. grundbog. København 1978. Reitzels forlag 136 s. 63,- DK kr.

anm. af Hjejl Resen Steenstrup

I denne grundbog er dansk idehistorie behandlet fra kristendommens indførelse til ca. 1830, dvs. den periode, da liberalistiske og nationale bevægelser var i fuld oplomstring. Bogen giver i oversigtsform en koncentreret fremstilling af de forskellige epokers filosofiske, politiske og videnskabelige strømninger

med vægt på idehistorie. Det biografiske aspekt er trådt stærkt i baggrunden.

Bogen er første del i serien: Ide og religion, redigeret af Povl Meisner og Frede Møller-Kristensen, hvor der i form af tre rækker - henholdsvis tekst, grund og temabøger - belyses store religioner, religiøse retninger, politiske ideologier og filosofiske systemer.

Det er ikke prof. dr. phil. Erik Stybes første idehistorie, idet han i 1962 skrev en bog om De europæiske ideers historie. Nu har man fået en parallel dansk historie, hvor forfatterens udgangspunkt er religionsskiftet i Norden omk. 1000. Derefter går Stybe nogenlunde kronologisk til værks med omtale af skolastikken, Saxos historiesyn, middelalderens samfunds- og menneskeopfattelse, reformationen, renæssancens menneske og samfundsofattelse, Holberg-tiden, som har Stybes særlige interesse, det danske sprog, kantianismen, romantikken og individualisme og udviklingstanke.

Bogen kan bruges både til selvstudium og i undervisning, hvor fremstillingen er lagt pædagogisk frem. Serien forudsætter i princippet ikke særlige forudsætninger for at få det fulde udbytte, men en vis baggrundsviden vil være en fordel. Universitetsstuderende vil få stor glæde af bogen. For folklorister kan det oplyses, at overtro og magi kun får en overfladisk behandling, hvilket også har været forfatterens hensigt. Register og omfattende litteraturhenvisninger bagerst.

Folkedragter i snit og farve af Max Tilke

Tekstbeskrivelser af Henny Harald Hansen. (Oversat fra tysk). Grindsted, 1978. Bierman & Bierman. 128 s. + 44 s. ill. 500,- DK kr.

anm. af Hjejl Resen Steenstrup

Værket indeholder gengivelser af folkedragter og kostumer, især fra Europa og Nærorienten, men der er også illustrationer og oplysninger om dragter fra så fjerne lande som Kina og Indien. Alle dragterne er gengivet i "snit og farve", hvilket er meget nyttigt for den, der ønsker at klippe eller sy efter dragterne.

Den tyske forfatter Tilke, der oprindeligt skrev bogen omk. 1920, har været meget omhyggelig, og han giver grundige oplysninger om formen på klædningsstykkerne, tilskæringen og sammenføjningerne af de enkelte dragte dele.

Akvarellerne er ordnet i en bestemt systematisk orden efter geografiske områder eller efter kulturområder.

Den nyeste forskning tager en del forbehold over for de oprindelige dateringer og angivelser af opbevaringssteder for de forskellige klædningsstykker, idet etnologer i dag mener, at de dateringer Tilke har givet er alt for usikre og problematiske, men bogen gør ikke krav på at være et videnskabeligt værk. Det vigtigste mål med udgivelsen har været at gøre de enestående akvareller tilgængelige for en så stor kreds af læsere som muligt.

"Folkedragter i snit og farve" har interesse både for fagfolk og læge læsere og man kan glæde sig over Henny Harald Hansens klare beskrivelser. Det eneste man iøvrigt kunne have ønsket sig var lidt flere historiske oplysninger om dragterne og deres anvendelse. Bagi en ordliste og liste over planer.

Særke af Gudrun Andresen

Holstebro 1976. Borgen 64 s.

anm. af Målfrid Grimstvedt

Dei seinare åra er mellom anna kjenne-teikna av ei allment aukande interesse for folkekultur i ulike former og samanhengar. Eit utslag av dette er bruken av folkedraktplagg og folkedraktelement i moderne klesmotar. Den søramerikanske ponchoen t.d. er velkjend og velbrukt blant ungdommen. Men få av desse kjenner sin eigen drakttradisjon. Nordisk folke-draktmateriale kan også kopierast eller gje idear til moderne plagg. Så kvifor gå over bekken etter vatn? Men føresetnaden for å nytte eige materiale er at dei som er interesserte i dette, får tilgang til materialet.

Gudrun Andresen er mellom dei som kjem desse til møte. Boka "Særke. Danske bondekvindens særke og oplod fra ca. 1770 til ca. 1870" er eit interessant og vellukka arbeid. Det er ei ide- og mønsterbok for den som vil sy seg moderne plagg på grunnlag av gamle draktplagg eller vil kopiera dei gamle serkane. Men det er inga vanleg mønsterbok. Det er ei mønsterbok forma som eit drakt-historisk oversyn over serkar og "oplod" frå heile Danmark. Gudrun Andresen har gjort dette ved å kombinera tekst med teikningar og fotografi. Teikningane må nemnast spesielt. Dei er laga av arkitekt Kresten Andresen og er usedvanleg oversiktlege og fine.

I ei kort innleiing gjer forfattaren først greie for serken før 1770. Dine st skriv ho om materiale og saum, medgift og utstyr, samt dei ulike brukstypene ein finn av serken, så som kvardags-, fest-, brure- og likserk. Hovuddelen av boka er ein systematisk presentasjon av serkar frå heile Danmark. Bakgrunns-materialet er dei serkane forfattaren sjølv gjennom åra har registrert. Eg saknar eit tal på kor mange dette er, ho nemner berre at det er meir enn 100 ulike. I tillegg har ho nytta oplysningar og fotografi frå "Folkelige Broderiers" utstillingar kring i landet. Materialet viser at kvinnenens serkar og "oplod" har variert mykje i snitt og pryding, langt meir enn mennenes skjorter. Dette gjeld både i tid og rom. Forfattaren får fram desse variasjonane ved først å presentera hovudtypene, gje døme på ulike serkar og "oploder" ved hjelp av målteikningar, tekst og fotos. Dine st tar ho for seg variasjonar i snittdetaljar. Neste del er eit geografisk oversyn over materialet, der ho legg vekt på endring over tid, serpreg i pryding og saumdetaljar. Til sist gjer forfattaren greie for framgangs-måten ved måltaking og saum av ein serk.

Gudrun Andresen peikar i innleiinga på at ho gjennom å arbeide med folkelege tekstilar stadig blir slått av undring over kor dyktige kvinnene har vore. Ein møter støtt på små detaljar, raffinemen-ter, som set prikken over i-en. Også

denne, ikkje uviktige, sida av tekstil-arbeidet har forfattaren greidd å formidla på ein framifrå måte. Etterskrifta med eit fotografi av ei skjorte som er lappe på lappe, understrekar ei anna side av kvinnene sin dugleik: deira evne

til å nytta ut resursane, til å økonomisera med dei. Det kjem også fram i teikningane som viser korleis kvinnene nytta ut stoffet når dei skar til serkane. Her gjekk ikkje mykje tapt.

Nyt og noter

Etnologisk samfunn

Fra inspirasjonsgruppe i 1978 til nytt forum for etnologer i 1979.

På DUGNAD's årsmøte, 26. september 1978, kom det fram et allment ønske om mer norsk etnologisk litteratur, og et mer aktivt fagmiljø for studenter og ferdige magistre. Man var enige om at mye av stoffet som ligger i magistergradsavhandlingene bør bearbejdes, for eksempel til artikler, slik at det kan komme allmennheten til gode. Mange føler behov for et forum for faglig debatt, spesielt etter at de er kommet ut i arbeidslivet. Det ble derfor satt ned en liten arbeidskontaktgruppe på 4 personer, som besto av: Brit Berggreen, Liv Hilde Boe, Naty Aasne Svingjom Bjørshol og Morten Skadsem. Arbeidsgruppen fikk i oppdrag å tenke igjennom et praktisk opplegg for slik virksomhet. I oktober/november la de fram sitt forslag til videre virksomhet i form av et rundskriv til magistre og studenter. I dette rundskrivet ble temaønskene lansert, og som overbygning på det hele lå stikkordet "norsk folkekultur". Rundskrivet presiserte at virksomheten må baseres på dugnadsformen, og at forskerseminarer i etnologi bør komme i gang alle steder i landet der det finnes mer enn en etnolog.

Norsk Etnologforenings generalforsamling, 24. november 1978, vedtok å oppfordre de 4 "Dugnad-oppnevnte" til å fortsette som arbeidsgruppe, utvidet med Even Gaukstad og Asbjørn Klepp. Det var også bred enighet om at en slik gruppe ikke måtte bli noen ensidig Oslo-gruppe. Men - for i det hele tatt å komme i gang - ble det betraktet som nødvendig at de første medlemmer av gruppa måtte sitte samlet.

Den utvidete arbeids-/kontaktgruppen valgte å kalle seg "Inspirasjonsgruppen 1978". Vi har hatt 5 seminarkvelder i vårsemesteret 1979, med følgende hovedtema:

ØKONOMI
KILDER
ØKLOGI
TEKNOLOGI
DEMOGRAFI

Et siste og 6. møte ble brukt til oppsummering og planlegging.

Da alle deltakerne er engasjert i arbeid/studier om dagen, har det vært nødvendig å legge møtene til kveldstid. I betraktning av at mange også har lang reise, er vi godt fornøyd med et gjennomsnittlig frammøte på 16 magistre og hovedfagstudenter pr. seminarkveld.

Til hvert av seminarerne er 2-3 personer blitt valgt som ansvarlige. Etter at kveldens innledere har orientert, ofte med litteraturhenvisninger, har det vært diskusjon og valg av videre arbeidsgruppe for kveldens emne. Disse arbeidsgruppene vil fortsette også i høstsemestret.

Vi vet at mange etnologer sitter inne med verdifullt materiale. Det er dette materiale vi i første omgang bør få aktivisert, og vi mener vi nå er kommet i gang med noe som vil gi frukter framover: et faglig forum hvor tanker og ideer kan luftes i uhøytidelige og hyggelige former.

På det siste møtet ble opplegget for høsten 1979 skissert i følgende hovedpunkter:

- 1) Det nye forum får navnet ETNOLOGISK SAMFUNN (ES).
- 2) Denne orienteringen sendes til DUGNAD og Nord Nytt.
- 3) Som hovedkontaktledd for all post og henvendelser ble valgt:
Asbjørn Klepp, Institut for folkelivsgranskning,
Postboks 1018,
Blindern/Oslo 3.
- 4) Referatene fra innleiderne på seminarerne i vårsemestret tas ikke inn i denne melding. Men vi ber om at dere sender innleggene innen 25. august d.å. til Asbjørn Klepp.
- 5) For høstsemestret 1979 ble følgende arbeids-/kontaktgruppe valgt:
Anne Louise Gjesdal Christensen, Alf Eggset, Inger Jensen og Asbjørn Klepp.
- 6) Det vil bli holdt følgende seminarer i ETNOLOGISK SAMFUND, høsten 1979:
mandag 10/9.....ØKONOMI
mandag 8/10.....ØKOLOGI
mandag 5/11.....TEKNOLOGI
mandag 26/11....KILDER

Seminarerne vil foregå i: Møterom A, 1. etasje til venstre,
Administrasjonsbygningen,
Universitetet på Blindern.

Prisopgave

Kontaktudvalget for dansk maritim historie- og samfundsforskning, Foreningen til Søfartens Fremme samt Danmarks Rederiforening udskriver hermed i fællesskab en prisopgave med følgende emner:

- 1) Søfart og udenrigspolitik
- 2) Dansk søfart i den almindelige bevidsthed før og nu
- 3) Frit emne

Præmierne er for 1. præmien 5.000 Dkr., 2. 3.000 Dkr. og 3. deles i to portioner på hver 1.000 Dkr.

Formålet med udskrivningen af prisopgaven er at fremme og opmuntre den nyeste forskning idenfor det maritime felt i Danmark.

Besvarelser kan indsendes inden januar 1980 til: Kontaktudvalget for dansk maritim historie- og samfundsforskning, Hellerupvej 51 E, DK-2900 Hellerup.

Temadagar med profil i Göteborg

Är det politiskt farligt att berätta sagor? Hur används folklöre som dold kritik av kommunalpampar? Varför blev "Du gamla du fria.." nationalsång i Sverige?

Frågeställningarna var många och svaren än fler vid Göteborgs universitets etnologers temadag "Folklöre och ideologi" i maj.

Musikvetaren Jan Ling deltog liksom folkloristerna Bengt af Klintberg och Jan-Öjvind Swahn. Att folklören lever och fungerar, politiskt och socialt, världen över kunde konstateras. Sagoberättare bland bergsfolk i Laos skapar folklig enhet och etnisk medvetenhet när storsamhället vill inordna minoriteterna i dirigerbara samhällssystem. Sådanna traditionsbärare är farliga och naturligtvis hindras deras verksamhet till varje pris, påvisade Jan-Öjvind Swahn. Etnologerna Anders Gustavsson och Ebbe Schön redovisade undersökningar om hur folklöre blir ett politiskt vapen i bohuslänska storkommuner. När man inte känner sig delaktig i besluten uppstår gärna berättelser av negativ art om beslutsfattare och annan överhet. Subversiv folklöre således.

En temadag har också ägnats åt "Människan i industrin". Det börjar märkas på allvar i etnologiska kretsar att det nu är dags att med kraft utforska och dokumentera arbetarkulturen. Under de hundra år som bondesamhället har penetrerats har en minst lika rik och mångfasetterad industrikultur utbildats. Och i vårt strukturrationalismens och automationens tidevarv är den redan på många håll i upplösning. Etnologerna har metoderna när det gäller att krypa bakom siffror och händelser i den arbetets historia som ännu är oskriven.

Om målsättning och tillvägagångssätt diskuterades med bl.a. Gunnar Sillen från Riksantikvarie ämbetet, Billy Ehn som just nu arbetar med en fabriksundersökning i Stockholm, och Bernd Hofmaier som arbetar med en undersökning bland anläggningsarbetare i Norge (Stavanger).

Gösta Arvastson, just klar med en större industriundersökning i Göteborg, ledde seminariet där också göteborgsmuseerna var väl företrädda.

International Oral History conference

Den årlige generalforsamling for Oral History Society med tilhørende konference samlede i dagene 21-25 marts ikke kun englændere med interesse i mundtlig historie, men blev i år kaldt "International European Oral History Conference" med deltagelse fra de fleste europæiske lande samt enkelte deltagere fra Nord- og Sydamerika og Australien.

Selve konferencen var delt i to afsnit: et "rejse-seminar" for en indbudt kreds af forskere, som her fik lært hinanden at kende på tog- og busrejser mellem historiske workshops, hvor seminarets deltagere præsenterede de omdelte papirer

Selve konferencen var åben for deltagelse og blev afholdt i University of Essex, hvor foredrag med efterfølgende diskussion udfyldte weekendens timer tæt, dog afvekslende med fremvisning af mundtlig-historie baserede film og dias shows, demonstrationer af arkiver og samlinger samt workshops, hvor konferencens deltagere selv kunne samle deltagere til diskussion.

Deltagerne præsenterede en bred interessekreds af sociologer, antropologer, etnologer, historikere, folklorister o.a. med det mundtlige interview som det fælles udgangspunkt. Det var dog fortrinsvis mere historisk orienterede arbejder, som blev præsenteret. De fortrinsvis yngre og ukendte forskere fik her lejlighed til at præsentrere problemstillinger og prøve ideerne bag deres igangværende studier, som i den kommende årrække givetvis vil manifestere sig i en række bøger - af det præsenterede at dømme mange spændende undersøgelser.

Fra Norden deltog adskillige i konferencen. Af bidragsydere kan nævnes Edv. Bull om drengearbejde i den tidlige industri, Dagfinn Slettan om Trøndelag indsamlingen, Orvar Löfgren om den svenske familie siden 1880, Sven Lindqvist om Gräv där du står og Jørgen Burchardt om demokratisk historie.

Programmet var opdelt i sessioner omkring enkelte emner såsom landbohistorie, kvindehistorie, familiehistorie etc. Men blandt de over 60 forskellige bidrag var langt den overvejende del helliget temaerne arbejder-, kvinde- og fascismeforskning. Særlig de mellemeuropæiske lande bidrog med omfattende studier af fascis- mens opståen, hvor man på mikroplan forsøgte at beskrive de forandringer som skete i mellemkrigstiden som havde betydning for den politiske udvikling på lands plan. Også modstandsbevægelserne var genstand for tilsvarende mundtlig historie. Af de temaer, som faldt udenfor disse, kan nævnes et studie om håndværks- bagerne i Frankrig.

På et af workshop'ene samledes en kreds af nordiske deltagere; her blev det besluttet at videreføre den kontakt, som det på denne engelske konference var lykkedes at skabe mellem historikere, museumsfolk, etnologer, folklorister og andre, som ellers ikke havde forbindelse med hinanden, men som på mange måder arbejder med de samme problemstillinger og metoder. En samling omkring det foreløbige tema "arbejder og industri" skulle foretages - interesserede kan henvende sig til Arbejdererindringer - adressen nedenfor.

Som en af nyhederne på konferencen blev det offentliggjort, at der skulle udgives et verdensomspændende tidsskrift om mundtlig historie. Redaktionen er ved at blive samlet med ddeltagelse fra alle verdensdele. Første nummer vil udkomme i februar 1980. Desværre bliver abonnementsprisen 40\$ (20\$ for de følgende) hvilket sikkert vil begrænse udbredelsen. Adressen er: International Journal of Oral History, Meckler Books, 520 Riverside Avenue, Westport, CT0688, USA.

Alt i alt må det siges at det var en spændende konference; det første virkelige

forsøg på at samle det stigende antal af forskere, som benytter sig af mundtlig historie i Europa. Så trods det til tider totale kaos blandt de over 200 deltagere, har arrangørerne planer om at følge arrangementet op.

Der vil højst sandsynligvis ikke blive udarbejdet en fuldstændig rapport over konferencen bortset fra at visse bidrag vil blive præsenteret i artikelform i Oral History Society's eget tidsskrift "Oral History Journal". Interesserede kan dog bestille en uofficiel rapport, så længe oplag haves, ved henvendelse til Arbejdererindringer, Ørholm Stationsvej 5, DK-2800 Lyngby.

jb.

Nye redaktører

I forbindelse med det nyligt afholdte repræsentantskabsmøde i NEFA-Norden, blev redaktionsudvalget for Nord Nytt udvidet med følgende lokalredaktører: Even Gaukstad (Institut for folkelivsgranskning, Oslo), Lars Brink (Etnologiska institutionen vid Göteborgs Universitet) og Ingelise Selstrup (Institut for Folke-mindeforskning, København). (se adresser og telefonnumre s. 2).

Endnu er der et stykke vej før alle nordiske universiteter er repræsenteret i Nord Nytt's redaktion. Indtil da må man henvende sig til det nærmeste redaktionsmedlem.

Lokalredaktørernes arbejdsopgaver er at aftale emner for artikler, bestille bøger til anmeldelse, modtage nyheder samt formidle forslag til temaartikler. Manuskriptvejledninger og manuskriptark kan bestilles her eller direkte hos den tekniske redaktion i Ørholm. Oversættelse af finske artikler foranstaltet via Heikki Nylund, Helsingfors.

Redaktionen skal til at forberede temanumrene for efteråret 1979 og 1980. På nuværende tidspunkt er følgende under udarbejdelse: "Skibet som samfund" (se omtale i næste nummer), "Arbejderforhold" (se forordet i nr. 3), "Musik og dans". Henvendelser i forbindelse med disse temaer ligesom forslag til artikler og andre tema-emner til en af lokalredaktørerne.

Studenterrabat

Studenter har i alle lande en dårlig økonomi - og dette er selvfølgelig også tilfældet for de studenter, som abonnerer på Nord Nytt. Det kan blive svært at afse de ca. 200 Dkr. om året som det vil koste, når Nord Nytt udkommer ca. 8 gange om året.

Vi vil derfor snart indføre en studenterrabat. For andre vil der også blive tale om nedsættelse af abonnementsprisen på den måde, at vi vil fastfryse den nuværende abonnementspris på trods af kommende prisstigninger. Siden det første nummer udkom i november 1978 (i den nye serie), har der været prisstigninger på papir og porto med 10 - 20%.

Desværre kan studenterrabatten ikke iværksættes med det samme, da tidsskriftet ikke modtager støtte fra nogen side. Først når udgifterne til etablering af den tekniske redaktion i Danmark er blevet dækket, kan dette ske. Vi forventer dog at dette kan ske allerede fra efteråret, idet antallet af abonnenter stadig stiger støt. Nedsættelsens størrelse afhænger af flere faktorer, men vi forventer at den bliver i størrelsesordenen 30 - 40%.

NEFA - Nordens repræsentantskabsmøde

I weekenden d. 21-22 april afholdt NEFA-Norden sit repræsentantskabsmøde på Institut for Europæisk Folkelivsforskning i København. Selvom forårsrepræsentantskabsmødet er mindre væsentlig end efterårsmødet, var der dog en stor deltagelse.

Dokumentationsudvalget kunne berette om udgivelse af bibliografi for folkelivsforskning 1975, mens bibliografien for 1976 er ved at blive færdigbearbejdet. Arbejdet med disse årlige bibliografier er dog så omfattende for udvalget, at man selv ikke kunne påtage sig udarbejdelsen af andre opgaver.

Derimod har man mindre engangspublikationer som planer, i første omgang bibliografier over arbejdererindringer, barnets liv samt oversigt over lovgivning om fysisk planlægning. Derimod blev et forslag om et folkloristisk termleksikon henlagt, bl.a. fordi NIF har en sådanne under udarbejdelse.

Tidsskriftsudvalget kunne fremlægge 3 numre af Nord Nytt som resultat af arbejdet i den forløbne periode. Desuden lå stoffet klart til trykning af de 2 næste (dette og "Skibet"), mens temanummer om "Folkemedicin" skulle udsendes efter sommerferien.

Af det fremlagte regnskab fremgik, at der var et underskud på 18.000 Dkr., hovedsagelig på grund af flytningen af den tekniske redaktion til Danmark samt opbyggelsen af abonnementskredsen fra bunden af. Men abonnementstegningen var blevet en succes - siden november var der kommet over 500 abonnenter. På trods af at det Nordiske samarbeidsnemd for humanistisk forskning ikke havde anbefalet sin støtte, er Nord Nytt sikret udgivelsen fremover.

Ulf Vasstrøm fra Nordisk Kultursekretariat var repræsentantskabsmødets gæst og forklarede bl.a. om nordisk samarbejde og Kultursekretariatets mulighed for at hjælpe dette.

Kursusudvalget kunne fremlægge en trykt rapport fra feltseminaret i Vansbro i 1977.

Desuden fremlagde den finske planlægningsgruppe programmet for denne sommers feltseminar i Kiberg.

Feltseminaret for 1981 blev besluttet at blive afholdt i Oslo med en planlægningsgruppe herfra. Temaet skulle være omkring studiet af fabriksmiljø. Et mere detaljeret forslag vil senere blive udarbejdet (og bl.a. publiceret i Nord Nytt).

Der var fra flere sider utilfredshed med NEFA-Nordens organisationsstruktur. Manglende retningslinier for dokumentationsudvalget og mangel på midler til sekretariatets arbejde havde fremkaldt forslag til ændringer. Der blev nedsat et organisationsudvalg, der i god tid inden næste repræsentantskabsmøde skal fremlægge forslag til en ændret struktur.

Det vedtoges, at det næste repræsentantskabsmøde skal afholdes til efteråret i Stockholm.

Idéoplæg

Nord Nytt har den særlige opgave at præsentere de arbejder, som studenter og yngre forskere inden for faget foretager, ved at publicere forkortede opgaver, betyg m. v.

Men herudover bør Nord Nytt have en faglig målsætning, og i tilknytning til beretningen om tidsskriftsudvalget på NEFA-Nordens repræsentantskabsmøde, fremlagde redaktør Jørgen Burchardt sit forslag til formål:

"Nord Nytt skal være et redskab for forandring. Ud fra et kulturkritisk syn skal tidsskriftet medvirke til at folkelivsforskningens resultater kan danne udgangspunkt for fremtidig kulturforandring.

Forudsætningen herfor er folkelivsforskningens tradition for historiske studier; herved kan udviklingens dynamik klarlægges. Men samtidig er synkroner undersøgelser - tilsyneladende uden politiske konsekvenser - nødvendige i dette arbejde.

En bred debat er samtidig nødvendig for en gensidig inspiration og kritik."

Dette er selvfølgelig kun et første forslag - kommentarer og andre forslag er velkomne.

Pris

Lektor i finsk ved Københavns Universitet, phil. dr. Annikki Kaivola-Bregenhøj, er af det Finske Litteraturselskab i Helsingfors blevet tildelt 3000 mark af Lönnrot-fonden. Denne fond er indstiftet efter digteren og folkemindeforskeren Elias Lönnrot, som på grundlag af en række traditionelle, mytiske digte skabte Finlands nationalepos Kalevala. Prisuddelingen sker hvert tredje år, og Annikki Kaivola-Bregenhøj deler 1979-prisen med to andre forskere. Hun har fået sin del for sit arbejde med finske gåder, for sine analyser af denne folkelige digtform og for sin metodiske nytænkning.

Indhold

Indledning: 1968 - Diskussionerne blusser op, kritikken tager form 3

af *Bjarne Kildegaard Hansen*

Op gennem 60'erne tog diskussionerne om videnskabens funktion og indhold i samfundet til. Studenteroprøret radikaliserede kritikken og stillede politiske perspektiver op. Hvad skete egentlig i etnologien?

Nyorienteringen's teoretiske position: Mere kapitalistisk end kapitalismen 17

af *Bodil Grue-Sørensen*

Etnologiens nyorientering i Barth-skolen medførte nok et mere progressivt emnevalg med fokusering på sociale forhold. Men kan den progressive linje holde, når teorien er subjektivistisk og idealistisk?

Etnologien som del af uddannelsessystemet og den borgerlige videnskab 28

af *Ruth Vængtoft*

Fag og uddannelse er udtryk for bestemte interesser i klassesamfundet. Hvilken gavn har det kapitalistiske samfund af at uddanne kulturforskere? Og hvordan kan man opstille andre mål?

Basis og overbygning - udfordring og felle for folkloristen 34

af *Jostein Mykletun*

Borgerlig folkloristik er idealistisk og kausalpræget. En marxistisk derimod materialistisk og dialektisk. Hvad indebærer det og findes der forudsætninger i fagtraditionen?

Folkloristiske teser 40

af *Flemming Hemmersam*

I en række teser gives en kritik af den traditionelle folkloristik, men samtidig opstiller teserne en række konstruktive og vejledende perspektiver frem mod en historiematerialistisk folkloristik.

Etnologrollen, betragteren og mellemlags-dilemmaet 49

af *Bjarne Kildegaard Hansen*

Ønsket om at popularisere har givet etnologiske undersøgelser et vist litterært præg. Er de samtidig blevet mindre videnskabelige? Har de indfriet deres egen parole om »folkelighed«? Med udgangspunkt hos Arnstberg, Ehn og Daun analyseres etnologens klasseposition.

På udflugt til socialismen 73

af *Bjarne Kildegaard Hansen*

Tråden fra foregående artikel føres her videre i en konkret analyse og kritik af Billy og Siv Ehns »En polsk familie«.

Fiske og kapitalism 82

af *Lasse Scotté*

Artiklen er en kritik af to nyligt udkomne disputater om svenske fiskesamfund. Hvad får to forfattere af forskellig politisk/teoretisk observans ud af et relativt ens objekt?

Udvidelse af etnologiens arbejdsfelt - studiet af arbejderkultur 87

af *Inger Tolstrup*

Hvorfor har hverken etnologi eller folkloristik traditionelt interesseret sig for arbejderklassens kultur? Med udgangspunkt i »borgerliggørelsesesen« og et konkret empirisk materiale vises, hvilket korektiv, arbejderkulturen vil give faget.

Livet i Bording. 1680-1980 102

Præsentation af lokalhistorisk/livshistorisk projekt.

af *Nils Windfeld Lund*

Børn og museet 106

af *Jørgen Ussing*

Anmeldelser

Allemands bog om parapsykologiska fenomen 110

af *Brian Ward*

anm. af *Per »Pelle« Jørgensen*

Svensk världslig visa 1600-1730 110

Ett register över visor i visböcker och avskriftsvolymer.

af *Bernt Olsson*

anm. af *Otto Holzapfel*

Rødovre 1901-1976 111

red. *Sigurd Rambusch*

anm. af *J. Peter laCour Dragsbo*

Folketøj på landet 1830-1880 113

af *Erna Lorenzen og Ulla Thyrring*

anm. af *Mette Eriksen*

Gamla Hantverk 114

af *Bert Olls*

anm. af *Christopher Harris*

En bok om det gamle Bergen 115

af *O. Gram Gjesdal*

anm. af *Christopher Harris*

Språkleg tradisjon 118

Ei handbok for innsamling av språkleg tradisjonsstoff.

af *Ola Stemshaug*

anm. af *Eldbjørg Fossgard*

Arbetsliv - dokumentation av industri och människa 117

anm. af *Lars Brink*

Den dolda ekonomim 118

En studie av näringsstrukturen i Bollebygd 1850-1950.

af *Agnetta Boqvist*

anm. af *Lars Brink*

Dansk idéhistorie 120

af *Svend Erik Stybe*

anm. af *Hjejil Resen Steenstrup*

Folkedragter i snit og farve 120

af *Max Tiilke*

anm. af *Hjejil Resen Steenstrup*

Særke 121

Danske bondekvindes særke og oplod fra ca. 1770

til ca. 1870.

af *Gudrun Andresen*

anm. af *Målfrid Grimstvedt*

Nyt og noter 122